శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౨౯. { విక్రమ జ్యేష్ఠ—భాద్రపదములు. } సంచిక౨-3

కాకినాడ:

పరిషత్కార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయముతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక. రు. ౧-౦-౦.

1940 జూన్—సెప్టెంబరు.

విషయసూచిక.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౯. { విక్రమ జ్యేష్ఠ–భాద్రపదములు. } సంచిక౨-3.

శ్రీ

నాటకము–హాస్యము.

దివాకర్ల వేంకటావధాని, ఎమ్. ఏ. ఆనర్సు.

రసానందజనకతా నీతిబోధనలు నాటకవృక్షముయొక్క రెండు పరిపక్వములైన ఫలములు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యలాక్షణికు లందఱు నీవిష యమున నేకీభావము వహించియున్నారు. ధనంజయుఁడు నాటకమున కానందమే ప్రధానఫలమనియు నీతివ్యుత్పత్త్యాదు లానుషంగికములని యు నుడివెను. డ్రైడెను మున్నగు పాశ్చాత్యవిమర్శకులుకూడ సంతో షమును గలిగించి నీతిని బోధించుటయే (to delight and teach) నాటకముయొక్క ప్రధానప్రయోజనమని నుడివియున్నారు. రసానంద జనకత్వము నాటకమున కందలి రసపరిపోషణమునుబట్టి వచ్చును. ప్రధా నరసము పర్యాప్తముగాఁ బోషింపఁబడకపోయినచో రససిద్ధి కలుగనే కలుగదు. నీతిబోధనము నాటకకవి గ్రహించు వస్తువుపై నాధారపడి యుండును. అతఁడు నీతిబోధ కనువగు వస్తువునే గ్రహించుటచే నీప్ర యోజనము మిక్కిలి సులభముగా సాధింపఁబడును.

నాటకమున దుర్నీతి వర్ణింపఁబడుచో నది లోకకళ్యాణమునకు భంగముకలిగించుట యట్లుండ, సామాజికులలో నసహ్యభావమును

బుట్టించి రససిద్ధి కాటంకము కలుగఁజేయును. అందుచే నాటకక
నాటకమునకుఁ బ్రధానప్రయోజనమైన రసానందమునకు విరోధము క
గించునంత యధికముగాఁ గాక సామాన్యముగాఁ గథద్వారా నీతి
బోధించుచుండవలెను. దుర్నీతి నొకవిధముగా హేళనచేసినచో స
సామాజికులమనస్సులను బాగుగా నాకర్షించును. "ఇది దుర్నీతి. దీని
బరిహరింపవలయును" అని పాత్రలచే ననిపించుటకంటె హేళనపూర్వ
ముగా దుర్నీతిని బరిహసించుట నీతిబోధకు మిక్కిలి శక్తివంతమైన సా
నము. ఇట్టి పద్ధతి పరిహసితమగు దుర్నీతికే వశులగు సామాజికుల
నైతము నీతిబోధతోపాటానందమును గలిగించును. లేనిచో నా
కము కొందఱకైనను వైముఖ్యము ఘటించుట తటస్థించును.

హాస్యమువలన జనించు నవ్వే యానందమని భ్రమింపరాద
రసానందహాస్యములకు స్వర్గమర్త్యముల కున్నంత భేదము కలదు. రస
నంద మిహమును విస్మరింపఁజేసి, పాపమును బ్రక్షాళించు పరమాన
దము. హాస్యజాతమగు నవ్వితరుల యాకారాచారాదులయందలి వి
తత్వముచేఁగాని, వైపరీత్యముచేఁగాని కలిగెడు నధరచలనరూపము
హాసము. హాస్యముకూడఁ బ్రాచ్యలాక్షణికులచే నొకరసముగాఁ జెప్ప
బడినది కాని దీనికాధారమునకుఁ గొంత లాఘవము చేకూర్చు గుణ
కలదు విదూషకాది సామాన్యపాత్రలద్వారా మాత్రమే హాస్యము
వర్ణించుట కవకాశము కలదు; కాని, నాయకాద్యుత్తమపాత్రలచే దా
బోషించుట కంత వీలు లేదు. ఏలయన నుత్తమపాత్రలముఖమున హా
మును బ్రయోగింపఁజేయుట వారి యుదాత్తతకు భంగము కలు
జేయును. కులీనులగు స్త్రీపురుషులుమాత్రమే ప్రాధాన్యము వహిం
వలసిన విషాదనాటకములలో నీకారణముచేతనే హాస్య మంతగాఁ గ
పింపదు. అందుఁగూడ హాస్యమును బ్రవేశపెట్టవలెనన్న నందలి పా
లయుదాత్తతను గొంతవఱకుఁ దగ్గించి సామాన్యపాత్రలకుఁగూడఁ బ్ర
శము కలిగింపవలెను. అందుచేతనే "గోల్డుస్మిత్" ఉదాత్తమైన హాస్య

(Exalted humour) మాత్రమే కావ్యములలో నుండవలె ననుట లోని యుదాత్త హాస్య పదములు రెండును బరస్పరవిరుద్ధములని నుడి వెను. ఏలయన హాస్యమునకు నుదాత్తముగానుండుటకుఁ జాల యం తరము.

శ్రవ్యకావ్యములు పండితులకుమాత్ర ముద్బోధము కలిగించును. అవి పామరులవిజ్ఞానమున కందరాని వౌటచే వారికట్టి లాభమును గలి గింపఁజాలవు. దృశ్యకావ్యము లట్లుకాక పండితులకుఁ బామరులకుఁ గూడ నానందము కలిగింపఁగలవు. అందుచేతనే "కావ్యేషు నాటకం రమ్య"మ్మను నానుడి యేర్పడినది. నాటకములలోఁ బామరులనుసైతము రంజించు శక్తి నిసర్గముగానేయున్నను, హాస్యము దానికి మఱింత తోడ్పడును. నీతి యౌషధమువంటిది. కటువైన యాయౌషధమునకు హాస్యమను తియ్యని పంచదార కొంచెము కలిపినచోఁ బామరుఁడగు రోగి దాని నానందముతోఁ గైకొనును. అంత నాతని దుర్నయరోగము తేలికగాఁ గుదురును. లేనిచో నీ నీత్యౌషధ మొంటఁబట్టుటయే దుర్ల భము. కాని యీహాస్యము నాటకకథలో నంతర్గతమై యుండుట మిక్కిలి యావశ్యకము. కొన్ని వీథినాటకములలో నటకుల నేపథ్యధా రణ మాలస్యమగుటచేతనో, పామరజనుల సంతృప్తికొఱకో కథతో సంబంధములేని కొంత హాస్యమును గేవలహాస్యముకొఱకే ప్రదర్శించు హాస్యము కథాసంవిధానముపై నంతగా దృష్టిలేని పామరజనులకు బాధకము కాకపోయినను మొత్తముమీఁద రససిద్ధికి విచ్ఛేదము కలిగిం చుననుటలో సందేహము లేదు. అందుచే నాటకమున హాస్యము కథా వస్త్వంతర్గతముగానే యుండవలయునుగాని వేఱువిడిన పాయగా నుండ రాదు.

రసములలో నన్నిటికిని సామరస్యము లేదు. కొన్నిరసములకు మఱికొన్ని రసములతోఁబొత్తుకుదురదు. ఇట్లొండొంటితోఁబొత్తుకుదురని రసముల నొకేనాటకమునఁ బోషింపయత్నించుట యానాటకమునందలి

రసపరిణామమునకు విఘ్నము కలిగించును. శృంగారహాస్యములకుబోలెఁ గరుణమునకును హాస్యమునకును బొత్తు కుదురదు. అందుచేఁ గరుణరసప్రధానములైన నాటకములలో నీహాస్యము ఛాయకూడఁ గానిపింపరాదు. షేక్స్పియరు హాస్యప్రియుఁడే యయ్యుఁ దనవిషాదనాటకములలో హాస్యమును బ్రవేశింపఁజేయకుండుట కిదియే హేతువై యుండును. కావున నాటకమునందలి ప్రధానరసమునుబట్టియు నీ హాస్యమునకు దానితోఁగల మైత్రినిబట్టియు దీనిని గొంచెముగనో యధికముగనో వాడుచుండవలయును.

హాస్యమును హాస్యముకొఱకే (Humour for the sake of humour) వాడినచో నుండునంత నైర్మల్యము దానివలన సన్ప్రయోజనమును గూడ నాశించుచో నుండదు. నీతిబోధకైనను హాస్యము సహాయకారియేకాని యేకైకసాధనము కాదు. కొందఱు తమమనస్సులలోని సంస్కారభావములను బ్రజలహృదయములలోని కెక్కించుటకై యీహాస్యము నూఁతగాఁ గొందురు. కాని యిట్టిసమయములలో హాస్యము ప్రారంభమున మృదువుగానే యున్నను రానురాను దీవ్రమై దూషణములోనికి దిగును. ఇట్టి దూషణము హాస్యముయొక్క నైర్మల్యమును జెఱచుటయే కాక సామాజికుల కసహ్యభావమునుగూడఁ గలిగించును. మనవాఙ్మయమున నన్యథానిర్మలముగా నుండవలసిన వీరేశలింగంపంతులుగారి హాస్యమును వేమన్న హాస్యమును గొంతవఱకుఁ గలుషితములగుటకుఁ గారణ మీసంస్కారమునెడ వారికిఁగల యత్యుత్సాహమే.

కవియును సహృదయుఁడగు సామాజికుఁడును బెక్కువిషయములనిత రేతరసానుభూతిదర్శకులుగా నుండవలయును. లేనిచోఁ గవి తననైపుణ్యముచే సామాజికుల కానందము నొసంగలేఁడు; సామాజికుఁడు కవిసామర్థ్యము మెచ్చుకొని యానందింపను లేఁడు. హాస్యవిషయముననుగూడఁ గవి సహృదయు లిరువురును సమరసభావమును గలిగియుండుట మిక్కిలి యావసరము. కవి యెట్టిపరిస్థితులందైనను దాను బ్రయోగించు హాస్య

మున కసభ్యతాదోషము కలిగింపరాదు. అతఁడు జనుల నాగరికత పరిశీలించి తదనుగుణమగు సరసహాస్యమునే ప్రదర్శింపవలెను గాని యామేర మీఱి ప్రవర్తించినచో నతని హాస్య మెంత కౌశలముతోఁ గూర్పఁబడినదైనను సామాజికులలో రోఁత కలిగించును. పానుగంటివారి హాస్యమున కిట్టి గతియే కొంతవఱకుఁ బట్టినది. సామాజికుఁడును నిట్టి విషయములలోఁ దనయహంకారమును గొంతవఱకు విడువవలెను. లేనిచో నాటకజన్యమగు రస మతనిపాలి కుండనేయుండదు.

నాటకపాత్రలకును సామాజికులకును గల సంబంధ మన్నియెడల నొకేమాదిరిగా నుండదు. నాటకకథా పరిస్థితులను బట్టి కొన్ని పాత్రలు శోచ్యములుగా నుండును. కొన్ని యసహ్యములుగా నుండును. శోచ్యులైన వారు ప్రమాదవశమున దోషముల నొనరించువారేయయ్యును సామాజికులు వారియెడ సానుభూతి చూపుదురు. ఇట్లు సానుభూతిసంధుక్షకములగు పాత్రలను బరిహాసపాత్రములుగా నొనరించుట సామాజికులమనములకు నొప్పి కలిగించును. ఇట్టివిషయములలోఁ గవి మిక్కిలి జాగరూకత వహింపవలయును. సురాపానాదివ్యసనము లోకవిధముగా శోచనీయము లేయయ్యు హాస్యమునకు మూలములగుటయును, నిట్టి హాస్యము దురాచారనిరాసమునకు శక్తివంతమైన సాధనమగుటయుఁ గానిపించుచున్నది. ఇట్టిది తఱచు నాటకకవి కథానిర్వాహముపై నాధారపడియుండును. ఎట్లైనను హాస్యము నీచవిషయజన్యమును గ్రూరతాచ్ఛాదితమును, నరసికతామయమును గాకుండుట యావశ్యకము.

ఇక్కడ నొక్కసంశయము :—పయిపద్యమున 'బాణోచ్ఛిష్టం జగత్త్రియం' బనిన పలుకు (లుకు + అసఫలం?) సఫలంబయ్యెన్ అనుచో నర్థ మెట్లు పొసఁగింపనగును ? శబ్దప్రపంచ మెల్ల బాణోచ్ఛిష్టము కాఁగాఁ గవిబ్రహ్మ తిక్కన యపూర్వార్థశబ్దసృష్టి చేసినాఁడా ?

ముద్రిక.

చెళ్లపిళ్ల బంగారేశ్వరశర్మ.

చ. తనువునఁ జెమ్మటల్ పొడమ తామది పొంగ నటానవాల్గనన్
గనుఁగవయందు బాష్పములు గ్రమ్మఁగ నంతట సీత దానినిన్
గనుఁగొని లజ్జ గంతు లిడఁగా మఱియేమియుఁ బల్కలేక మో
మునఁ గనవచ్చు సిగ్గు విడిపోవఁగ నీనిధి నుంగరంబుతోన్.

క. మక్కువ ననియెడు ముద్దిడి
యిక్కడ నే నిట్టులుండ నీవు నిజేశుం
డక్కడ నెట్లుండిరి విభుఁ
డక్కట నన్ గూర్చి యెన్నఁడైనఁ దలఁచునే.

చ. నరపతిమౌళి రామునకు నాకును సమ్మదపూర్వకంబుగాఁ
బరిణయ మీవు చేసితి వభంగురసౌఖ్యప్రపంచిఁ దేలఁగాఁ
జిరముగ లంకలో నిటులఁ జిక్కి తపించుచుండ నన్ను నా
వరునినిఁ గూర్పఁగాఁ దలఁచి వచ్చితె ? యుంగరమా రమాగ్రమా !

చోడవంశము.

I

ఏఱువభీమ, నల్లభీమ, మైలమభీమ, చొక్కభీములు.

వడ్డాది శ్రీరామచంద్రమూర్తి, M. A., B. Ed.

P. R. C. School, Cocanada.

క్రీస్తుశకము పదుమూఁడు, పదునాల్గు, పదునేనవ శతాబ్దములలో, ఆంధ్రదేశపు మాండలికవంశములలో నిప్పటి గోదావరి, విశాఖపట్టణప్రాంతదేశమును బాలించి సూర్యవంశపుఁజోడుల మనియు, కరికాలాన్వయుల మనియుఁ జెప్పుకొనినట్టి చోడవంశ మొకటి. వీరి శాసనముల ననుసరించి వీరివంశము, ఆంధ్రదేశమున వేఱువేఱుభాగములఁ బరిపాలించిన తెలుఁగుచోడులు, రేనాటిచోడులు, వెలనాటిచోడులు, మొదలగు నితరచోడవంశములకు భిన్నమైన దనియు, కాకతీయసామ్రాజ్యవినాశనానంతర మాంధ్రదేశమునఁ గల్గిన యరాజకము నాధారముచేసికొని సామ్రాజ్యనిర్మాణమునకై ప్రయత్నముచేసిన మాండలికవంశములలో నొకటి యనియుఁ దెలియుచున్నది.

ఈచోడవంశీయులలో ముఖ్యులగు భక్తిరాజు, అన్నదేవచోడుల శాసనముల [1] ననుసరించి మన కీరాజవంశపుచరిత్ర చాలభాగము తెలియుచున్నది. వీనిలో, చోడభక్తిరాజు కండ్వకొలను శాసనము [1a] ననుసరించియు, అన్నదేవచోడుని రాజమహేంద్రవరపుశాసనము [1b] ననుసరించియు మన కీచోడవంశములోని రాజులపేర్లు చాలవఱకుఁ దెలియుచున్నవి. వీనివలన మన కీక్రింది వంశవృక్షములు లభించుచున్నవి.

---

1. (a) Bharati. July 1931 pages 120 ff. (b) J. A. H. R. S. Vol. I P. 172 ff. (c) S. I. I., IV Nos. 1347, 1348, Vol. V No. 145 (d) Local Records Vol II P 210 ff. (e) An. Re. S. Epi. 254 of 1905.

భక్తిరాజుకండ్వకొలనుశాసనము లోని వంశవృక్షము.	అన్నదేవచోడుని శాసనము. రాజమహేంద్రవర వస్తుప్రదర్శన శాల లోనిది.
(Bharati. July 1931 Page 120)	(J. A. H. Rs. Vol. I. Page 172.)
	...... =అన్నమాంబ
నల్లభీముఁడు	ఏఱువభీముఁడు=ప్రోలాంబిక
దామభూపుఁడు=లక్ష్మి	దామనృపాలుఁడు=లక్ష్మి
సోమనృపతి=సూరాంబిక	సోమభూపతి=సూరాంబిక
గంగాధరుఁడు=ఇరుగాంబిక	గంగాధరుఁడు=ఇరుగాంబిక
భక్తిరాజు	కామరాజు అను భక్తిరాజు=అన్నమాంబ
	అన్నదేవుఁడు=ఇరుగాంబిక
	వీరభద్రుఁడు.

పై శాసనముల ననుసరించి మనకు నల్లభీముఁడను ఏఱువభీముఁడు నీవంశ ములో మొదటివాఁడుగాఁ గన్పించుచున్నాఁడు. వేములవాడ భీమకవి కృతములుగా లక్షణగ్రంథములయం దుదాహరింపఁబడి, అనుశ్రుతము లుగా వచ్చుచున్న చాటువులలో, ఏఱువభీమ, మైలమభీమ, చిక్కభీము లను ముగ్గురు రాజుల పరాక్రమము లుద్ఘాటితములైనవి. పై మూఁడు పేర్లు చాటువులలో లభించుటయే కాక, ఏఱువభీమ, చిక్కభీములపేర్లు శాసనస్థమై యుండుటచేతను, చాటుపద్యములలో నొకటియగు నీక్రింది పద్య మొక శాసనములో నుదాహృతమగుటచేతను మన కీపద్యముల లోని విషయముల చారిత్రకప్రాధాన్యము వేయిరెట్లధికమైనదిగాఁ బొడసూపుచున్నది.

చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగము 59 వ పుటలోనున్న యీక్రిందిపద్యము.

ఉ. పన్ని తురంగమంబునకుఁ బక్కెర వెట్టినవార్త చారుచే
 విన్న భయంబునం గలఁగి వేసటనాఁటనె చక్రకోట్టముల్
 మన్నియ పట్టణంబులును మక్కిన వేంగి కళింగ లాదిగా
 నిన్నియు నొక్కపెట్టిగొనె నేఱువభీమనృపాలుఁధాటికిన్.

శ్రీ జయంతిరామయ్యపంతులుగారిచే సంపాదింపఁబడి, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన శాసనపద్యమంజరిలో 'కడప మండలమునందలి తాళ్ల ప్రొద్దుటూరు గ్రామమునందు అంజనేయస్వామి యాలయమునకుఁ దూర్పుగా నున్న ఱాతిమీఁద నున్నదని యీక్రింది మార్పులతోఁ బ్రకటింపఁబడినది.

ఉ. పన్ని తురంగమంబునకుం బక్కెర వెట్టినవార్త (హే ?) రిచే
 విన్న భయంబునం గలంగి వీసరనాండునుం జక్రగొట్టమును
 మన్నియ(వడ్డకేలియ)మ(ల...ద్యవ)వేంగిగళింగలాదిగా
 నిన్నియు నొక్కనాండ......... నేఱువభీమ న్రిపాలుధాడికిని. [2]

పైనిఁజెప్పిన ఏఱువభీమ, మైలమభీమ, చిక్కభీములపేర్లొకే వ్యక్తివా లేక భిన్నవ్యక్తులవా యని చర్చించుటకుఁ బూనుకొనుచు, పాఠకుల సౌకర్యార్థమాచాటువులలోఁ గొన్నిటి నీక్రిందఁబొందుపఱుచుచున్నాను.

చ. గరళపుముద్ద లోహ మవగాఢమహాశనికోట్లు సెప్పటల్
 హరునయనాగ్ని కొల్మి యురగాధిపుకోఱలు పట్టుకార్లు ది
 క్కరటి శిరంబు దాయ లయకాలుఁడు కమ్మరి వైరివీరసం
 హరణగుణాభిరాముఁడగు మైలమభీముని ఖడ్గసృష్టికిన్. [3]

ఉ. ఏఱువభీమ ! నీ పగతు ఱెక్కనికొండలు చంచలాత్ములై
 దూఱనియట్టి ఘోరవనదుర్గములున్ వనితావిమోగులై

2. శాసనపద్యమంజరి ద్వితీయభాగము 69 వ శాసనము పుట 92.

3. 'ఆ' లోహమవగాహ 495 ౨. ప. గ్రం. పం. మైలమభీమక లోహావగాఢ 8575 ,, సంకేతల్. రాయు, వాయు, సంపాదకీయము.

పాఱని త్రోవలుం దినని పండ్లును, నాకటఁ గూర లుప్పగా
నేఱని కట్టెలుం గలవె యీలవణాంబుధివేష్టితావనిన్ ? [3]

ఉ. యాచకఖేచరుండు సుగుణాంబుధి మైలమభీముఁడిల్లికన్
జూచి వరించె రంభ, యెదఁ జొచ్చెఁ దిలోత్తమ దారి నిద్దఱన్,
ద్రోచె ఘృతాచి ముగ్గురకు దొడ్డడి కయ్యము పుట్టె సంతలో
నాఁచుకుపోయె ముక్తిసతి సవ్వరి యద్దశఁ జూచి నిర్జరుల్
నోచినవారిసొమ్ము లవి నోమనివారికి వచ్చునే ధరన్.

చ. అహితులఁ దాఁకి పోరునెడ నంబుధి కల్గిన నాఁటి రాము నో
గ్రహణమునాఁటి పార్థు గదగాఁ గారవు సేసిన నాఁటి భీము నా
గ్రహ మెసఁగం బురత్రయము గాల్చిన నాఁటి లలాటలోచనున్
మహినుపమింపఁగాఁ దగు నెమైలమభీముని భీమవిక్రమున్.

ఉ. నేరుపు బ్రహ్మఁ జేరె నిజనిర్మలతేజము సూర్యులఁ జేరె నా
కారము కాముఁ జేరె నధికంబగు లక్ష్మి యనంతుఁ జేరె గం
భీరత వార్ధిఁ జేరెఁ గల పెంపు కులాద్రులఁ జేరెఁ గీర్తి దా
నూఱటలేక త్రిమ్మరుచునున్నది మైలమభీముఁడీల్గినన్.

చిక్కభీముఁడు

మ. తెరలం బాఱె సభంబు దాఁకినఁ బయోధిం జొచ్చినన్ శైలగ
హ్వరముల్ దూఱినఁ జిక్కభీముఁడు నృపవ్రాతంబుఁ బోనిచ్చునే
గరుడుండై చని పట్టు మింటితుద నుగ్రగ్రాహమై చొచ్చి సా
గరమధ్యంబున ద్రుంగుఁ బట్టుకొను సింగంబై గుహాంతంబునన్.

క. అలమునఁ జిక్కభీముఁడు
వా లతివేగమునఁ బెఱికి వడి తుదఁ గవియన్
బ్రేలిపడ బకుగు నేసెను ?
ఏలేరును గసిమి భైరవేసం డెఱుఁగన్.

---

3 ఈరెండుపద్యములు చాటుపద్యమణిమంజరి మొదటిసంపుటము 114 వ పుట లోనివి. మిగిలినవి రెండవసంపుటము ౯౮ వ పుటలోనివి.

మైలమభీముఁడు

ఉ వీరగుణప్రతాప గుణవిశ్రుత! మైలమభీమ! నీ యశం
బారభమాన తారకరహారవిలాసము నీ నికేతనం
బారభమాన తారకరహార విలాసము నీభుజార్గళం
బారభమాన తారకరహార విలాసము చిత్ర మిద్ధరన్.

చ. అసముసఁ గాసికానగరమం దసువుల్ త్యజియించినంతనే
యసదృశమైన కన్ను గల దచ్చట మైలమభీమభూప నీ
యసిఁ దెగిపడ్డ వైరులకు నంబకముల్ పదినూఱు లయ్యెనీ
యసికిని వారణాసికిని నంతర మెంత దలంచిచూచినన్.

అన్నదేవుని రాజమహేంద్రవరశాసనము ప్రకటించిన శ్రీ వడ్డాది అప్పారావుగారు ఏఱువభీమునికి మైలమభీముఁడను నది నామాంతరమని వ్రాసియున్నారు. [4] చోడభక్తిరాజు కండ్యకొలను శాసనమును బ్రకటించిన శ్రీయుత టి. యన్. రామచంద్రన్‌గా క్రిందనుదహరించిన కారణములచేఁ బైవారియూహ సరియైనది కాదని వ్రాసియున్నారు. "ఈ [ఏఱువ] భీమునికి మైలమభీముఁడను పేరు అతనితల్లినిబట్టియే కలిగినయెడల (అల్లితోచును) వారియూహ [అన్నదేవునిశాసనము ప్రకటించిన శ్రీ వడ్డాది అప్పారావుగారి యూహ] సరియైనది కాదని చెప్పవలెను. ఏలన వారు ప్రకటించిన రాజమహేంద్రవర శాసనమువలననే ఏఱువ భీమునితల్లి అన్నమాంబ యని తెలియుచున్నది. ఏఱువ భీమునికి నల్లభీముఁడను పేరు వర్ణమునుబట్టియో ప్రవర్తననుబట్టియో కలిగియుండునని" రామచంద్రన్‌గారు వ్రాసియున్నారు. [5] పర్యాలోచనమున మైలమభీమ ఏఱువభీమ, నల్లభీమనామము లొకరివే యనియు శ్రీ వడ్డాది అప్పారావు, శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగార్ల 'ఏఱువభీమ, మైలమభీమ పదము లొక్కనిపేర్లే' [6] యన్న యూహ సరియైనదే యనియు

4 J. A. H. R. S. Vol I, P. 172 H.
5 Bharati July 1931 Page 120 ff.
6 చాటు పద్యమణిమంజరి. Vol II p. 58.
7 S. I. I. Vol. IV no 1216.

కొల్లిపాకపురవరాధీశ్వర దుర్జ్జయకులకుముదాచంద్ర రిపుగజమృగేంద్ర మల్లికావల్లభ పరాంగనాదుర్ల్లభ విలాసవిద్యాధర భోగపురంధర కృష్ణవేణ్ణానదీతీరదక్షిణషట్సహస్రవిషయాధీశ్వర వీరమాహేశ్వర కీర్త్తిసుధాకర గుణరత్నరత్నాకర వేంగీచాళుక్యమూలస్తంభ రిపుదళితకుంభికుంభ జయాంగనాగ్రహతోరణ సత్యహరిశ్చంద్ర దీనానాథ జనసస్యప్రమేఘవర్ష సంభ్రమగండ్డవారణనామాదిసమస్తప్రశస్తిసహితుడైన ఓంగేఱుమార్గ్గాధిపతి యని తెలియుచున్నది.

ఏఱువభీముని తండ్రియని సూచించిన ఏఱువతొండ్డయరాజుబిరుదావళులు, చిక్కభీముని తండ్రియగు త్రైలోక్యమల్లరాజు బిరుదావళులతోఁ బోల్చిచూచిన, ఏఱువభీముఁడు, చిక్కభీముఁడు సమకాలికులైనను వేఱ్వేఱువంశములకు సంబంధించినవారని తెలియుచున్నది. ఏఱువతొండ్డయ, ఏఱువభీములు కరికాలాన్వయులు సూర్యవంశోద్భవులు. కోడూరుపురవరేశ్వరులు. చిక్కభీముని సంతతివారు దుర్జయకులమువారు '(శ్రీ) క్రిష్ణవేణ్యానదీదక్షిణషట్సహస్రావనీవల్లభ కొల్లిపాకసప్తసహస్రావనీవల్లభులు. వీరువురి బిరుదావళులుకూడ భిన్నములే. అందుచే చిక్కభీముఁడు ఏఱువభీముఁడు సమకాలికులే కాని నొకరు మాత్రము కారని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. [12]

మనకు లభించిన ఏఱువతొండ్డయరాజుల శాసనమునసరించి అన్నదేవచోడుని రాజమహేంద్రవరశాసనములోని వంశావతారక్రమ మొకపురుషాంతరము ముందుకు జరిగినది. ఈచోడవంశమునకు ఏఱువతొండ్డయరాజు మూలపురుషుఁ డగుచున్నాఁడు. పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తి యగు ఆఱవవిక్రమాదిత్యునికిసామంతులై ఏఱువమాండలికులుగానుండి, తరువాత రాజకీయపరిస్థితులలోఁ బ్రాముఖ్యతవహించినదీచోడవంశము.

---

12. చిక్కభీమునిపూర్వుల బిరుదావళులనే ధరించి కొల్లిపాక పరిపాలించిన పరిచ్ఛేదవంశీయుల శాసనములు రెండు మనకు లభించుచున్నవి. (S.I.I. IV rs 985-986) చిక్కభీముని సంతతివారి నీపరిచ్ఛేదవంశమువా రోడించియుందురు.

మైలమభీముఁడు

ఉ వీరగుణప్రతాప గుణవిశ్రుత ! మైలమభీమ ! నీ యశం
బారభమాన తారకరహారవిలాసము నీ నికేతనం
బారభమాన తారకరహార విలాసము నీభుజార్గళం
బారభమాన తారకరహార విలాసము చిత్ర మిద్ధరన్.

చ. అసమునఁ గాసికానగరమం దసువుల్ త్యజియించినంతనే
యసదృశమైన కన్ను గల దచ్చట మైలమభీమభూప నీ
యసిఁ దెగిపడ్డ వైరులకు నంబకముల్ పదినూఱు లయ్యెనీ
యసికిని వారణాసికిని నంతర మెంత దలంచిచూచినన్.

అన్నదేవుని రాజమహేంద్రవరశాసనము ప్రకటించిన శ్రీ వడ్డాది అప్పారావుగారు ఏఱువభీమునికి మైలమభీముఁడను నది నామాంతరమని వ్రాసియున్నారు.[4] చోడభక్తిరాజు కండ్వకొలను శాసనమును ప్రకటించిన శ్రీయుత టి. యన్. రామచంద్రన్‌గారు క్రిందనుదహరించిన కారణములచేఁ బైవారియూహ సరియైనది కాదని వ్రాసియున్నారు. "ఈ [ఏఱువ] భీమునికి మైలమభీముఁడను పేరు అతనితల్లినిబట్టియే కలిగినయెడల (అట్లైతోఁచును) వారియూహ [అన్నదేవునిశాసనము ప్రకటించిన శ్రీ వడ్డాది అప్పారావుగారి యూహ] సరియైనది కాదని చెప్పవలెను. ఏలన వారు ప్రకటించిన రాజమహేంద్రవర శాసనమువలననే ఏఱువ భీమునితల్లి అన్నమాంబ యని తెలియుచున్నది. ఏఱువ భీమునికి నల్లభీముఁడను పేరు వర్ణమునుబట్టియో ప్రవర్తననుబట్టియో కలిగియుండునని" రామచంద్రన్‌గారు వ్రాసియున్నారు.[5] పర్యాలోచనమున మైలమభీమ ఏఱువభీమ, నల్లభీమనామము లొకరివే యనియు శ్రీ వడ్డాది అప్పారావు, శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగార్ల 'ఏఱువభీమ, మైలమభీమ పదము లొక్కనిపేళ్లే'[6] యన్న యూహ సరియైనదే యనియు

4 J. A. H. R. S. Vol I, P. 172 H.
5 Bharati July 1931 Page 120 ff.
6 చాటు పద్యమణిమంజరి. Vol II p. 58.
7 S. 1. 1. Vol. IV no 1216.

కొల్లిపాకపురవరాధీశ్వర దుర్జయకులకుముదాచంద్ర రిపుగజమృగేంద్ర మల్లికావల్లభ పరాంగనాదుర్లభ విలాసవిద్యాధర భోగపురంధర కృష్ణవేణ్ణానదీతీరదక్షిణషట్సహస్రవిషయాధీశ్వర వీరమాహేశ్వర కీర్తిసుధాకర గుణరత్నరత్నాకర వేంగీచాళుక్యమూలస్తంభ రిపుదళితకుంభికుంభ జయాంగనాగ్రహతోరణ సత్యహరిశ్చంద్ర దీనానాథ జనసస్యప్రమేఘవర్ష సంభ్రుగండవారణనామాదిసమస్తప్రశస్తిసహితుఁడైన ఓంగేఱుమార్గాధిపతి యని తెలియుచున్నది.

ఏఱువభీముని తండ్రియని సూచించిన ఏఱువతొణ్డయరాజుబిరుదావళులు, చిక్కభీముని తండ్రియగు త్రైలోక్యమల్లరాజు బిరుదావళులతోఁ బోల్చిచూచిన, ఏఱువభీముఁడు, చిక్కభీముఁడు సమకాలికులైనను వేఱ్వేఱువంశములకు సంబంధించినవారని తెలియుచున్నది. ఏఱువతొణ్డయ, ఏఱువభీములు కరికాలాన్వయులు సూర్యవంశోద్భవులు. కోడూరుపురవరేశ్వరులు. చిక్కభీముని సంతతివారు దుర్జయకులమువారు 'శ్రీ క్రిష్ణవేణ్యానదీదక్షిణషట్సహస్రావనీవల్లభ కొల్లిపాకసప్తసహస్రావనీవల్లభులు. వీరువురి బిరుదావళులుకూడ భిన్నములే. అందుచే చిక్కభీముఁడు ఏఱువభీముఁడు సమకాలికులే కాని నొకరు మాత్రము కారని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.[12]

మనకు లభించిన ఏఱువతొణ్డయరాజుల శాసనమునుసరించి అన్నదేవచోడుని రాజమహేంద్రవరశాసనములోని వంశావతారక్రమము కొంకపురుపాంతరము ముందుకు జరిగినది. ఈచోడవంశమునకు ఏఱువతొణ్డయరాజు మూలపురుషుఁ డగుచున్నాఁడు. పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తియగు ఆఱవవిక్రమాదిత్యునికిసామంతులై ఏఱువమాండలికులుగానుండి, తరువాత రాజకీయపరిస్థితులలోఁ బ్రాముఖ్యతవహించినదీచోడవంశము.

12. చిక్కభీమునిపూర్వుల బిరుదావళులనే ధరించి కొల్లిపాక పరిపాలించిన పరిచ్ఛేదవంశీయుల శాసనములు రెండు మనకు లభించుచున్నవి. (S.I.I. IV rs 985-986) చిక్కభీముని సంతతివారి నీపరిచ్ఛేదవంశమువారు రోడించియుందురు.

తృతీయోల్లాసము.

౧	పొంగారన్ వివరింతునేర్పడ	క.	పొంగారన్ వినిపింతుసమ్మతి
	గేడింపక యాదరింపుఁడు	క.	గీడింపక యాదరింపుఁడు.
		గ.	గేటింపక యాదరింపుఁడు.
	దూషణమేళనంబు	క. గ. చ.	దూషకామేళనంబు
	వెలయుగుణములు	,,	వెలయుగుణముల
౬	తనుఁజెప్పమదింపనిపెద్ద	,,	తనుఁజెప్పి మదింపనిపెద్ద
౮	పరభూపాల పలాయన	గ. చ.	పరభూపాళి పలాయన
౧౦	అరుదగు	చ.	అరుదుగ
	నయప్రియు చేతికినిచ్చి	క. గ. చ.	నయక్రియ చేతికినిచ్చి
౧౧	సద్ద్విజాతుల వంశప్రభవుండు	,,	సద్ద్విజామలవంశప్రభవుఁడు
	అన్నాయకుఁడభిమతముగ	,,	అన్నాయకుఁడభినుతముగ
	అనఁబొగడొందుర్	,,	అనఁబెంపొందుర్
౧౮	కీర్తిసతివార్తల నిమ్ములనించు	,,	కీర్తిసతివార్తలఁగ్రిమ్ములదించు
	లచ్చికేమొడల	,,	లచ్చికీమొడల
	ధీరలకుఁ జిత్తమునందు	,,	ధీరులకుఁజిత్తమునందు
౨౦	వరాళికపయిర్	క. చ.	వరాటికపయిర్
	గాడిపై	క. గ. చ.	గాళిపై
	నీమాటలరాతిరాజతనయా	,,	నీమాటలరాగరాజతనయా
౨3	పృథివి నేలత్సహాయులు	,,	పృథివినేతృ సహాయులు
౨౪	తగుఁగార్యపేశలుండు	క.	గురుకార్యపేశలుంపు
		గ. చ.	గురువాక్యపేశలుండు
	తొడఁగి నవిస్వంచునేని	క. గ.	తొడఁగి నగిపించునేని
		చ.	తొడరి నగిపించునేని

౨౪ ఒప్పున్ మదత్వంగత్ క.గ.చ. ఒప్పున్మతి త్వంగత్
౨౬ గుణాయత్తార్థములు ,, గుణాయతభేదములు
౨౭ వ పద్యమునకుఁ దరువాత "అదియె" అనికలదు.
౨౮ శీలార్జవకలితయు క. శీలార్జనకలితయు
౨౯ సంధివేళలఁ క. గ. చ. సంధికాలమున
౩౦ పరిణీత రాగరసముల ,, పరిణీత యంగరసముల
౩౧ రసమునందునగు నుతింప ,, స్వీయ రసమునగునుతింప
తనకు పెండ్లిమాటలు గ.చ. తనదు పెండిలిమాటలు
౩౪ వైకొని యేపునీరూఱుమున్న క.గ.చ. వైకొనియిప్పుడూరుమున్న
౩౬ జవ్వనములోన నడుగిడ ,, జవ్వనములోన నడుగిడి
నివ్వటిలగఅద లెఱుఁగని క. నివ్వటిలఁగ బదులెఱుఁగని
గ. నివ్వటిలం గదులెఱుఁగని చ. నివ్వటిలంగఅదు లెఱుఁగని
ముగ్ధయనఁగనభినుత క.గ.చ. ముగ్ధయనఁగ నభిమత
౩౭ ఆత్మసీమంబున కత్రాడు ,, ఆత్మసీమంబున కత్రాడు
గ్రాలఁగడఁగు వాలికచూడ్కి. క. గ్రాలఁగదురువాలికచూడ్కి
సిగ్గుతో సుడివడంగ క. గ. చ. సిగ్గులో సుడివడంగ
నలకనై తోఁచు ,, నలికమై తోఁచు
ఊష్మశరదాగమంబుల ,, ఉష్ణశరదాగమంబుల
౩౮ సమలజ్జయుఁ ద్రేఁపఁగ ,, సమలజ్జయుఁ బేరింపగు
౩౯ సమాయుతాంగవిస్ఫూర్తిపై. క. సమాయతాంగవిస్ఫూర్తికి
సంపత్తి దళుకులొత్త క.గ.చ సంపదదళుకులొత్త
మృదుగల్ల పాళిపై క. మృదుగండపాళిపై
భావజక్రీడఁగవఁగూడి చ. భావజక్రీడగమిఁగూడి

సూచన:—"నబ్బుచల్లంబు జనువులనుగ్గడింప" అను సీసీతపాదము క. గ. చ. ప్రతులు మూడింటను రెండవపాదమై యధికముగఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇట్లీగీతి పంచపాదియై యున్నది.

౪౧ కొంగులోపలఁ బిక్కటిల్లె క.గ.చ. కొంగులోపల గ్రక్కటిల్లెడు
ప్రణయానురాగ సంపత్తిలో ,, ప్రణయానురాగసంపత్తితో
వీడ్వాటుపనిగల ,, వీడ్వాటుపనిగల

౪౨ ధీరాధీరయు ధీరేతరయును గ.చ. ధీరాధీరయధీరయును
అనంగఁద్రివిధాఖ్యలిలఁ క. యనఁగనెనఁగుఁ ద్రివిధాఖ్యలిలఁ
గ. చ వరుసఁద్రివిధాఖ్యలిలఁ.

౪౪ లసితములైన లేఁజెమరులఁ క.గ.చ. లసితములైనకొంజెమటఁ
శ్రమంపడకుండిన చ. శ్రమంపడకుండిన

౪౫ నేరమిచేసినపతి క. గ. చ. నేరముచేసినపతి
ధృతికడకొదవఁ క. ధృతికడలొడువఁ
గ. చ. ధృతికదలొదవఁ

౪౬ ప్రతిభవహించిలాటి క. చ. ప్రతిభసహించి. క. తాళి
పతిపయిఁ బొఱఁజిల్కఁ క. గ. చ. పతిపయిఁ బొఱఁజల్లి
పరికించెనోకదే ,, పరికించిరోకదే

౪౭ ఊటాడఁ బల్కఁ క. ఊటాటఁబల్కఁ
తరుణిమానము లేఁతకు క. గ. చ. తరుణిమానపు లేఁతకు

౫౦ చూపుచూపులనలరింపదయ్యె ,, జూచుచూపులుపచ
రింపదయ్యె
నెన్నడఁజూపుచుండుటఁ ,, నెన్నడఁజూపుచూపులఁ

౫౧ మాటలనా ,, మాటలయది
తగవరిదలఁపఁ ,, తగవశిఁదలఁపఁ

౫౨ సంతతమోదంబు ,, సంతతమోహంబు
సోత్ప్రాసోక్తికింజొచ్చినఁ ,, సోత్ప్రాసోక్తిచేఁజొచ్చినఁ

౫౪ పర్యాప్తికినెగ్గుగా గ. చ. పర్యాప్తికి సిగ్గుగా
క్ష్మాపవ్రాతకిరీటుఁమ్రొక్కి క.గ.చ. క్ష్మాపవ్రాలముచూడఁమ్రొక్కి
క. చ. తెలచెంజాళుక్యపి శ్వేశ్వరుఁ
నిలిచెఁజాళుక్యవిశ్వేశ్వరుఁ గ. తెలసెంజాళుక్యవిశ్వేశ్వరుఁ

౫౬ సంశ్రవవాసినివాసకసజ్జిక క. గ. చ. సంశ్రితవాదినివాసకసజ్జిక

౫౯ చతురత్వంబలరారుచుండె క. గ. చ. చతురత్వంబెలరారుచుండె

రత్నగిర్భయసులాభంబు గ. చ. రత్నగర్భయగులాభంబు

౬౧ కర్ణాటికాశ్శ్రీతో క. గ. చ. కర్నాటికస్నిటితో

౬౨ మతిదుందుడుకుంజెందెడు క. గ. మతిదురపిల్లుచునుండెడు

చ. మతిమఱుపిల్లుచునుండెడు

తలంచిచన్న గ. చ. తలంచుచున్న

౬౩ ఆశలమాఱుపాటు క. గ. చ. ఆశలమాగుపాటు

౬౪ నవరసగీతవాద్యము క. గ. చ. నవతరగీతవాద్యము

గవయగు రాచకర్జము ,, గవమగురాచకర్జము

౬౬ ముంగిటికై నడసాగనపాంగము తిమిరంబెదిశల

క. గ. చ. ముంగిటికినడుగుసాగదపాంగము తిమిరంబు రేకు

నడపగఁ దమితో క. లరయుడతనితో గ. చ. లరయుడురనిలో

౬౭ ఘనాఘనాశలితము క. గ. చ. ఘనాఘనావళితముగ

భయదోద్యచ్ఛతకోటి క. చ. భయదోద్యచ్ఛటకోటి

చపలావలోకములు శోభిల్లగ చ. చపలావలోకనముశోభిల్లగ

మెచ్చికవయుగ క. గ. చ. మెచ్చుగవయుగ

౬౯ తెలియఁడ ,, తెలియుఁడ

౭౧ చాళుక్యక్షితినాథ ,, చాళుక్యక్షితిపాల

నీవేలోజాలము ,, నీవేలోయాలము

౭౩ పరిలేపస్ఫుటహేమకుంభ ,, పరిపూర్ణస్ఫుటహేమకుంభ

వెలుంగు పురి ,, వెలింగి పురి

౭౪ [illegible] ,, [illegible]

లింగినియుఁ గారువును ,, లింగినికారువులు

ప్రియతంత్రములను ,, ప్రియతంత్రములకు

౭౬	గానివిభావాది	౫. చ.	గ్లానివిభావాది
	పద్మకాలాదిరసప్రరోహణము	క. ౫. చ.	అశ్మకాష్ఠాదిరసారోహణము
	శాసనాగ్రహసంచారి	౫. చ.	శాసనాసక్తసంచారి
౭౭	చతురశ్రోత్రసుఖాకరామృత	,,	చతురశ్రోత్రసుభాకరామృత
౭౮	దివ్యంబైన కృతిత్రయంబ	,,	దివ్యంబైనశ్రుతిత్రయంబ
	అక్షయ్యంబులై పేర్చు	,,	అక్షయ్యంబులై యుండు
౮౦	అలవివేకియు	,,	అతివివేకియు
	ఈహితకావ్యములను	,,	ఈహితకార్యములను
౮౧	ఫలవర్ణగుచ్ఛ పిచ్ఛిల	,,	ఫలవర్గగుచ్ఛపిచ్ఛిల
౮౩	బహువిధయమకార్థబంధ	క. ౫. చ.	బహువిధయమకానుబంధ
	విహితవిచిత్రములై	క.	విహితవిచిత్రములై
౮౬	శబ్దములును విరళములగు	క. ౫. చ.	శబ్దముల నవిరళములగు
౮౭	శబ్దాదిదోషపటుగుణ	,,	శబ్దార్థదోషపటుగుణ
౮౮	సుందరతశక్తి యదియా	,,	సుందరశక్తియ యదియా
౯౦	ఏపున విహరింప రవిభుఁలు	,,	ఏపునవిహరించి రవిభులు
౯౧	గద్యపద్య విమిశ్ర	,,	పద్యగద్య విమిశ్ర
౯౨	తత్తావ్యంబు భవ్యంబిలన్	౫. చ.	సత్తావ్యంబు భవ్యంబిలన్
౯౪	కేళీవిహారదీర్ఘిక	క. ౫. చ.	కేళీవినోదదీర్ఘిక
	భ్రాంతసుస్థితమైన	,,	భ్రాంతసంస్థితమైన
	ఎప్పుడు నొప్పు	,,	ఇప్పుడు నొప్పు
౯౫	గురుసుధాప్తియు	,,	గరుసుఁదావిరయు
	పరుదారఁగ నజుని	క.	పరుఁడెఱఁగక నజుని
		౫. చ.	పరుదేరఁగనజుని
౯౯	ఉన్నత సర్వోత్తర	క.	ఉద్గత సర్వోత్తర
	పోలెన్ జూడసంభోధికిన్	,,	పోల్నా జూడసంభోధికిన్
౯౭	రుచితయును మొదలుగా	క. ౫. చ.	రుచిరతయు మొదలుగా

౯౮	చెలువారఁగ నవరత్న	,,	చెలువారఁగ ఘనరత్న
	మంగళనాదంబులతోడ	,,	మంగళనాదంబులు సెప్ప
౯౯	సమూంకితముకుళ	,,	సముంకితముకుళ
	నుతింపఁబడు వసంతముసందడిఁ	,,	నుతింపఁదగు వసంతముసందడిఁ
౧౦౦	కీరము లంగజాత	గ. చ.	కీరము లంతజాత
	పల్లవార్చులు దలిర్చఁగ	క.గ.చ.	పల్లవార్చులఁ దనర్చఁగ
	విశ్వనాథావనీవరుతో	,,	చంద్రవంశావనీవరుతో
౧౦౧	సరసపటీరోశీర	,,	సరళపటీరోదార
౧౦౨	ధారామండితసాలభంజికల	,,	ధారామందిరసాలభంజికల
	యంత్రోద్గళత్సారామోద	క.	యంత్రోద్గరత్సారామోద
	విస్తారంబులై పర్వ	క.	విస్తారంబులై పర్వ
౧౦౩	కరకాప్రాతస్ఫుట	గ. చ.	కరకాపాతస్ఫుట
౧౦౪	సద్యోల్లసద్విపులానందము	క.గ.చ.	సవ్యోల్లసద్విపులానందము
	అంబరాభరణ సద్వేషంబు	,,	అంబరాభరణ సంద్వేషంబు
	సేవించుప్రగల్భకామినిగతిఁ	క.	సేవించి ప్రగల్భకామినిగతిఁ
౧౦౫	వన్నెవెట్టును	క. గ. చ.	వన్నెవెట్టుచు
	ఘనస్తోమంబుసంబర్వ	,,	వనస్తోమంబుసంబర్వ
	నవరాజద్రాజహంసావళిఁ	,,	సతరాజద్రాజహంసావళిఁ
	ఆమోదప్రదమైన	,,	ఆమోదప్రదమైన
౧౦౭	బలవత్కాలీయక	,,	బలవత్కాళేయక
౧౦౮	కాశ్మీరససాంకవాగురు	,,	కాశ్మీరరసాంకవాగురు
	పట్టికాంబర	గ. చ.	పట్టుకాంబర
౧౧౦	చూతురుపందలాత్మలఁ	క.	చూతురు బంద లాత్మలఁ
౧౧౧	కైరవమండకిలాసంబు	క. గ. చ.	కైరవమండ వికాసంబు
	కొండొకవెన్నెలగ్రోలెడు	,,	కొంచుక వెన్నెలగ్రోలెడు
	పొడవుసందగుఁబోగడఁ	క.	పొడవుదగుఁ బోగడంగఁ
		గ. చ.	పొడవుసందగుఁ బోగడఁ

౧౧౨ అదెరౌద్రాకృతిఁజూచె క. గ. చ. అది రౌద్రాకృతిఁదోఁచె

ఆటోపమేపారె   క. ఆటోపమేపార

ఆపదఁదూలించెను   క. గ. చ. ఆపదఁదూలించెను

నచ్చుటనవెలుంగు   గ. చ. నచ్చునయవెలుఁగు

౧౧౩ హారతానచ్చరితుఁడు క. గ. చ. హారరాజచ్చరితుఁడు

౧౧౪ ఆదిమమూలంజననొప్పు క. గ. ఆదిమమూలంబున నొప్పు

౧౧౫ చారుతరచైత్ర సంపత్ గ. చ చారుతరనేత్రసంపత్

౧౧౬ పొగడను సొబగొప్ప   క. పొగడల సొబగొప్ప

గ. చ. పొగడల బాగొప్ప

సురపొన్న మేని   గ. సురపొన్న మేని

మన్మథారామముల   క. మన్మథాంగావలుల

గ. చ. మన్మథాగావలుల

౧౧౮ వళులునుపీచికావళులు క. గ. చ వలలును పీచికావళులు

నాభులుఁ సుడులు చేతులు ,, నాభులుఁ దిరులు చేతులు

మించులుగొనుచూడ్కులఁ గ. చ. మించులు గనుచూడ్కులఁ

౧౧౯ కాదంబరి నాపానమునకు క.గ.చ. కాదంబరి యాపానమునకు

౧౨౦ తొయ్యలి యొఱ్ఱొక్కత   ,, తొయ్యలి యొఱ్ఱొక్కతె

ఉగ్మలి యొఱ్ఱొక్క   ,, ఉగ్మలి యొక్కఱ్ఱక

గోష్ఠిచేఁ   క. చ గోష్ఠిలోఁ. గ. గోష్ఠితోఁ

౧౨౧ తనరు నెనుబదినాల్గు   క. గ. చ. తనరనెనబదినాల్గు

వానికి స్ఫురణసొంపు   ,, వాని విస్ఫురణసొంపు

౧౨౨ చొక్కుచెమర్చిన   క. చెక్కుచెమర్చిన

మురిపెంపు సిగ్గున   క. గ. చ. మురిపంపు సిగ్గున

అరిగి శయనీయము   ,, అలగి శయనీయము

౧౨౩ కడువెచ్చుటలును. క కడుమెచ్చుటలును గ.చ. కడువెచ్చటులును

౧౨౪ తగనెల్ల వివేకము క. తగవెల్లవివేకము. గ. చ. తగవెల్లివివేకము

౧౨౫ విజయముననుబ్బి   క.గ.చ. విజయమునకునుబ్బి

౧౨౭	కన్యావరాభిరమ్యక్రియలున్	గ. చ.	కన్యాపరాభిరమ్యక్రియలున్
౧౨౮	కడుమచ్చిక నెచ్చెలులు	క. గ. చ.	కడుమక్కువ నెచ్చెలులు
౧౨౯	పుత్రోదయమందు	,,	పుత్రోత్సవవేళ
౧౩౧	అగుగూఢాభ్యంతరముల	,,	అగూఢభిత్త్యంతరంబు
	నగశృంగంబుల	,,	నగశృంగంబున
౧౩౨	నెమ్మిమ్రోఁ దరలుచో	క. గ. చ.	నెమ్మిక్రింగొరలుచో
	దేశకాలగతులున్	క. గ. చ.	దేశకాలగతియున్
	నిర్ణయించుటనునీ	,,	నిర్ణయింపుడనునీ
౧౩౩	నవ్యసునీతియు	,,	నవ్యసనీతియు
	దూత్యమునను జను	,,	దూత్యమనఁగఁ జను
౧౩౪	ఉత్తేజుండగు	,,	ఉత్తేజంబగు
	దూత్యోదార	,,	దూతోదార
	స్వాంతత నిగ్రహించు	,,	స్వాంతత విగ్రహించు
	నరనాథౌఘం బెవర్తించు	క.	నరనాథౌఘంబు వర్ణించు
		గ. చ.	నరనాథౌఘంబవర్తించు
	నత్యుత్తుంగాచల	,,	గత్యంత్తుంగాచల
౧౩౫	వ్యూహాదికములు	క. గ. చ,	వ్యూహాదికముల
	స్ఫుటరుచులు	,,	స్ఫుటరుచుల
౧౩౬	అమరాహీనరవంబు	క. గ. చ.	అమరాలాపరవంబు
	ప్రతిఘాతనధ్వనులు	,,	ప్రతిఘాతినిధ్వనులు
	అగ్రిమవిక్రాంతికి	,,	అగ్రిమవిక్రాంతికి
౧౩౭	అరుదారంగాచిహతుల	క. గ. చ.	అరుదారంగాంచిహతులు
౧౩౯	కావ్యంబు సంతటఁ బాటించి	,,	కావ్యంబునాదటఁ బాటించి
	స్ఫుటభేదంబులెఱింగి	,,	స్ఫుటభేదంబు నెఱింగి
౧౪౦	రాజనరేంద్రవంశజుఁడు	,,	రాజమహేంద్రవంశజుఁడు
	కీర్తిరామ రఘురామ	,,	కీర్తిధామరఘురామ

౩౮	పద్యమునఁ జతుర్దళమున	క. గ. చ.	పద్యమునఁ జతుర్దళియును
	గల ఘనపద్యము	,,	గల ఘనగద్యము
	గుచ్ఛతతి యనవలయుఁ	,,	గుచ్ఛతతియును వలయుఁ
౩౯	కామసహితస్తుతులన్	క. గ. చ.	కామసేవ్యస్తుతులఁ
౪౦	సరియౌ పదిరేకులచే	,,	సరిఁజౌ పదరేకులచే
౪౧	రంగద్ద్విదళినపొసఁగ	,,	రంగద్ద్విపదలను బొసఁగ
	కృతిసంగతయగు	క.	కృతిసంగతియగు
౪౪	కృతులకువిశ్వేశచక్రవర్తి	క. గ. చ.	కృతులకుఁ జాళుక్యచక్రవర్తి
౪౭	విశ్వేశుఁడు శివచూడామణి	,,	విశ్వేశుఁడు నిజచూడామణి
	వెండికొండకొండికయయ్యెఁ	,,	వెండికొండకొండయు యయ్యెఁ
౪౮	తియ్యనిపలుకుల్	,,	తియ్యఁబలుకులుఁ
	సలికపునడుములు	,,	సళికపునడుములు
	విభునిపొలఁతులకొపుడుఁ	,,	విభునిపురవనితలకుఁ
౪౯	తగవిశ్వేశ్వరుఁ జేసిరి	,,	తగవిశ్వవిభుని జేసిరి
౫౦	ఉత్కంఠతంగావించు	,,	ఉత్కంఠతఁగావించు
౫౧	సాగరుండని	,,	సాగరంబని
౫౨	లాటీఘాటీవధూటీ	చ.	లాటీఘోటీవధూటీ
	కైరవాసక్తములుగనదులం	క. గ. చ.	కైరవాసక్తములుగనలులం
౫౪	చారుగుణంబు లరాతిరాజ	,,	చారుగుణంబులు రాజరాజి
౫౫	లోకమునఁ బేర్చు	,,	లోకములఁ బేర్చు
	పాకమనఁగమధురంబు	,,	పాకమధికమధురంబు
౫౮	లీలామన్మథమంథరంబులు	,,	లీలామంథరమన్మథంబులు
	ఉచితాకూతానురాగంబులుఁ	,,	ఉచితాకూలానురాగంబులుఁ
౫౯	అంతర్గూఢార్థసరస్వంతంబగు	,,	అంతర్గూఢార్థరసస్వంతంబగు
	కామినీమణులు కుచ్ఛద్దర్పులై	,,	కామినీజనులుకుచ్ఛద్దర్పులై
౬౧	శ్రవ్యముగనదియు	,,	శ్రవ్యముగనదియు

౬౩	గంగయందవంగ	,,	గంగయందు మంద
౬౪	వైరిపాలుపు. క. వైరిపాడుపు.	గ. చ.	వైరిపాడవు
౬౬	శాతమదాష్టదంతులు	క. గ. చ.	సాతిమదాష్టదంతులు
	వ్రాతమునిల్వనమ్యో	,,	వ్రాతము విన్నవమ్యో
౬౭	సాత్వతియునునటభారతియున్	చ.	భారతియును నటసాత్వతియున్
	కరణీయంబుల్	క. గ. చ.	కరణీయ లోగిన్
౬౯	సరళరచిత	క.	సకలరచిత గ. సరసరచిత
౭౧	దళదిందీవర	క.	దళితేందీవర
	సంవళితస్నేహములున్	క. గ. చ.	సంవళితస్మేరములున్
	సంపూర్ణంబులై యత్తఱిన్	,,	సంపూరంబులై యత్తఱిన్
౭౧	ఆహూధాభ్యుద్గతార్థయత్న	,,	ఆహూధాత్యుద్గతార్థయత్న
	ద్భుతముల్గారౌద్రము		ద్భుతముల్దారౌద్రము
౭౨	భైరవమహోద్యత్తడ్ఖగ్గ	,,	భైరవభుజోద్యత్ఖడ్గ
	భంగించు దండించు	,,	భంగించు తుండించు
౭౩	చెప్పఁబడునవియును	,,	చెప్పఁబడినయవియు
౭౪	ఈమను క్త్రీప్రగల్భ	,,	ఈమను క్త్రప్రగల్భ
౭౬	ఉబ్బును రాగిన్	,,	ఉబ్బదు రనిన్
౭౭	ఈక్షితలగు	చ.	ఈడితమగు
	పాంచాల లాటికా	క.	పాంచాలిలాటికా
	కావ్యాడంబరకరుణార్థ	క.	కావ్యాడంబర కరణార్థ
౮౦	జనునదిపూరణ	క. గ. చ.	జనునదివితరణ
౮౧	విశదాల్పప్రాణవర్ణ	చ.	విశదాల్పప్రాసవర్ణ
౮౨	కోమలమైనరచన	క. గ. చ.	కోమలమైనవచన
	నాగఁగ్లిష్టశాస్త్ర	,,	నాగశ్లిష్టశాస్త్ర
	స్మృతివాదపటిష్ఠ	చ.	స్మృతిపాఠపటిష్ఠ
౮౩	పదములతో నర్థము	క. గ. చ.	పదములలో నర్థము
	సలలితమగునెచట	గ.	సలలితముగనెచట

చతుర్థోల్లాసము.

౧	శ్రీవిశ్వేశ్వర కరుణాశ్రీ	క. గ. చ.	శ్రీవిశ్వేశ్వరచరణశ్రీ
	కీర్తి శ్రీ విశద. క. కీర్తి శ్రీదళిత	గ. చ.	కీర్తిశ్రీ వలిత
౨	విరచింపఁదగుఁ	చ.	వివరింపఁదగుఁ
౩	దేవనమస్కృతి	క. గ. చ.	దైవనమస్కృతి
	వితతాశీఃపద మొండె	గ.	వితతాశీర్వాద మొండె
౪	కవిసంసిద్ధపదంబు	క. గ. చ	కవిసంసిద్ధిపదంబు
౫	గద్యాత్మకంబు	,,	గద్యాత్మికంబు
౬	అరూపమచంపూకావ్యత	,,	అరూపమచంపూకావ్యము
౭	ఇటువలెనె ముక్తకాది	,,	ఇటువలె ముక్తపదాది
౮	ద్వికముఁనాఁగసలరు	,,	ద్వికంబునానమరు
	త్రింశ దాఖ్యమవల	,,	త్రింశ దాఖ్యమహాల
౧౧	ఉదాహరణమను	,,	ఉదాహరణయను
౧౨	త్ర్యశ్రాదివిశిలతుతి	క.	త్ర్యశ్రాదివితతియుతి
౧౪	ఝుటనాఁ గ. క. ఝుటినాఁగ.	గ. చ.	యొటినాఁగ
	పంచమి పాణినాఁబరఁగు	క. గ. చ.	పంచమి వాదినాఁబరఁగు
	కీర్తిమతి సుభగయును	,,	కీర్తిమతియు సుభగయు
	నాఁగను నొప్పునెపుడు	,,	నఁంగనొప్పునెపుడు
౧౫	నామధేయసమముగా	,,	నామధేయసమములై
౨౦	నాయక విభవమునకు	క.	నాయక విభవమలరు
		గ. చ.	నాయక విభవములకు
౨౨	సరివిభక్తుల	క.	సతవిభక్తుల
	సిద్ధమగుచు	క. గ. చ.	సిద్ధమగుచు
౨౩	ఉత్ఫుల్లకమది	,,	ఉత్ఫులకమరి

౨౪	కథనమిదియు	,,	కథనమిదియ
	తెలియుఁడొండెడ	క.	తెలియదొండెడ
	పటుపదార్థాప్తి	క.	పటుపదార్థాప్త
		గ. చ.	పదపదార్థాప్త
	తత్ప్రిదవిధుల౯	గ. చ	తత్పదవిధుల౯
౨౫	బిరుదములనఁజనువానిన క. గ.		బిరుదములనఁ జను దానను
౨౬	వితరణ శబ్దపూర్వ	క. గ. చ.	వితరణలబ్ధపూర్వ
	బిరుదార్థము చెప్పట	,,	బిరుదావళి చెప్పట
౨౭	తాళదళమ్ములు	,,	తాళదళంబుల
	భాషం బొలుపుగఁ మఁింపుఁడు	,,	భాషల బొదలుపుడమ రిం పుఁడు.
౨౯	గదుఁరుపట్లను నెడనెడ	క.	గదురుపట్ల నెడనెడ
		గ. చ.	గలుగుపట్టుల నెడగెడ
	జయదేవదేవయనెను	క.గ.చ.	జయ జీవ దేవయనెను
౩౦	మెండగుఁదళము	క.	మెండుగదళములు
	తుదపైనుండును	క.	తుదపైనుండెను గ.చ. తుదపైనుండెను
	నొండె నరు గుచ్ఛను లై	క. గ. చ.	యొుంకియులగుచ్ఛములై
౩౨	వెడలింపఁగవలయు	,,	పెడలింపఁగవలయు
౩౩	కవిభుని	క.	కరివిభుని
	సింధురముఁగ దీవనల	క. గ. చ.	సింధురుగాదీవెనల
౩౪	దళాష్టకమిుడీన	,,	దళాష్టకమిట్లు
౩౫	ఆదిమాక్షర యమళకము	,,	ఆదిమాక్షరయమకములు
	చతుఃస్కంధములయందు	,,	చతుష్కంధములయందు
	నచ్చముఁగ	,,	నచ్ఛముగ
౩౬	కవినామనాయక	గ. చ.	కవినాథనాయక
	స్వస్తివచః కవితాద్య	క.	స్వస్తివచః కలితాగ్ర్య

౧౮	చకోరసంఘములు	,,	చకోరసంఘమును
౨౧	సాంద్రతరంబుగ నల్లెడ	,,	రుంద్రతరంబుగ నల్లెడ
౨౩	మొదలను నకుమనునొండెర్	,,	మొదలందుద నకుమనొండెర్
	పొదలితదర్థము క. పొదలితదర్థము గ.		పొదవితదర్థము
	కృతులవందంబెపుడుర్	క. గ. చ.	కృతులకందంబెపుడుర్
౨౫	బలిబలిశేకులకు	,,	బలిబలశేకులకు
	విభుఁడెల్లడల్	,,	విభుఁడెల్లపుడుర్
౨౭	విశ్వేశ్వరుండిచ్చుఁటో	,,	విశ్వేశ్వరుండిచ్చు చో
౨౮	తత్పురవరపరిఖా	క. చ.	తత్పురపురపరిఖా
౩౦	నలు గాలనిలిచె	క. గ. చ.	నలుగాలనడచె
౩౧	నడమని షేధోక్తి	,,	నడపుని షేధోక్తి
౩౩	వేఱయర్థము రోజించి	,,	వేఱయర్థము నోజించి
౩౪	క్షమలో వేఁడని	,,	క్షమతో వేఁడని
౩౬	కామవిహితస్వభావ	,,	కాక విహితస్వభావ
౩౮	స్ఫురోదాత్మాత	గ.	స్ఫురణోదార
	చలదస్పష్ట	క.	చరదస్పష్ట
౩౯	తగుఏనిహితార్థగర్భిత	క. గ.	తగునిహితార్థాగర్భిత
		చ.	తగువిహితార్థ విగర్భిత
౪౦	మూర్తులంగదిసి క. మూర్తులంగవిసి	గ. చ.	మూర్తులంగదసి
	దుర్వర్ణంబు సర్థించి	క. గ. చ.	దుర్వర్ణంబు నగ్గించి
౪౨	పొరినేకపదముచే	,,	పోలికపదంబుచే
౪౩	పిల్లేమని చెప్పనంతయు	,,	పిల్లేమని చెప్ప నెంతయు
౪౪	చెలువంబగు	,,	చెలువంబుగ
	ఉత్ప్రేక్షావ్యంజనములచే	,,	ఉత్ప్రేక్షావ్యంజకములచే
౪౬	ఇంపారనది	క.	ఇంపారునది
౪౮	ఇద్ధక్రియాసంపూర్ణంబులు	క. గ. చ.	ఇష్టక్రియాసంపూర్ణంబులు

౫౦	అవనిపాలపాలకునిచే	,,	అవనిపాల పాలితులచే
	అశ్వారూఢులు సంబరాభరణ	గ. చ.	అశ్వారూఢులునుంబ రాభరణ
	చారుస్థితిగ సత్కవుల్	క. గ.	చాటుస్థితిగ సత్కవుల్
౫౧	సంలక్షితనై	,,	సంవీక్షితనై
	కైకొనఁదగు	క. గ.	చేకొనఁదగు
౫౩	దేశకల్పనముతోడి	క. గ. చ.	లేశకల్పనముతోడి
౫౪	గదిసిననేర్పుతోడ	క. గ.	గదిసిననోర్పుతోడ
౫౫	ఉపమలఁబరిపాటి	క. గ. చ.	ఉపచితపరిపాటి
	నొడువన్నిపుణత్వము	గ. చ.	నొడువునన్నిపుణత్వము
౫౯	అసితంబగు రత్నాది	క. గ. చ	లసితంబగు రత్నాది
౬౦	చెలిమాటుచేరి	గ. చ.	చెలిమాటచేరి
	పడంగనిమ్మ్లాలగ	క. గ. చ.	పడంగఁ గ్రిమ్మ్లాలగ
౬౧	స్మితములచ్చవెన్నెలఁ	,,	స్మితము లేఁత వెన్నెలఁ
౬౨	తృణముగఱచి జేయని	క.	గఱచి బేయని
	కనుఁగొని కాచుట	గ. చ.	పనివడిగాచుట
	గొనకొని యరి	క.	గొనకొని యది
౬౩	రుద్రుండగు విమతనరో	క. గ. చ.	రుద్రండువితతనగరో
	ముద్రణిత కదనగతి	గ. చ.	ముద్రణిత పవనగతి
౬౪	అమరావతికెరిగించుదు	క. గ. చ.	అమరావతికరగింపుదు
౬౫	పరఁగినభీతిగ	,,	పఱచినభీతిగ
౬౬	తుండాలరుండావలీ	క.	తుండాలతుండావలీ
౬౭	మహిమవినికని	గ. చ.	మహిమకనివిని
	అమరనగములనమలగ	క.	అమరనగరములందుగ
౭౨	సురుచిరరత్నకీలితము	క.	సురుచిరరత్నకీలములు
		గ. చ.	సురుచిరరత్నకీలనము

	వలిపపుఁబయ్యెద	క.	వలిపెపుఁబయ్యెద
	తోలకాడెను	చ.	తోలుకాడెను
౮౬	తనరఁ గ్రియాకారక	క. గ. చ.	తనరు క్రియాకారక
౮౭	ఓజోగుణమనఁగా	,,	ఓజోరీతి యనంగను
	బాహుళ్యమురా	,,	బాహుళ్యముదా
	భాజనమైరెయొప్పు	చ.	భాజనమై నెగడు
౯౦	వర్గద్వితీయబహుంత	గ. చ.	వర్గతృతీయబహుంత
౯౧	యాద్విజయజనంబులో	క. గ. చ.	యద్విజయుజనంబులన్
	ఉత్కటయును నా	,,	ఉత్కటయునునై
౯౨	సరితాసరితాతిభ్రష్టాధి.	చ.	సముతాసరితాతిభ్రష్టారి
	చళుక్యవిశ్వవిభు	గ.	చళుక్యవిశ్వపతి
	పెంపొందితా	క. గ. చ.	పెంపెట్టిదో
	క్రీడాగతిఁ	క. గ.	క్రీడాగతుల్
౯౫	శూరాదులశ్రుత	గ. చ.	శూరాదులశ్రుత
	రంభాకరిస్పృత్యకృత్యముల	క.	రంభాకృతస్పృత్తపృత్యముల
		గ. చ.	రంభాకృతస్పృత్యకృత్యముల
౯౬	తఱుచులేక	క. గ. చ.	తఱుచుగాక
౯౮	తనరుమాధుర్యగుణమునఁ దగును జెప్ప		
		క. గ. చ.	పొసఁగ మాధుర్యమునఁ జెప్పఁటగుణంబు
	నోజమునఁ జెప్ప	క.	నోజమును జెప్ప
౯౯	దక్కియున్న ప్రాణములు	క. గ. చ.	చిక్కియున్న ప్రాణములు
౧౦౧	మనుమోపేంద్ర	,,	మనుభూపేంద్ర
	ప్రకారక్రమా	,,	ప్రకామప్రమా
౧౦౨	నందకపాణి	చ.	నందకహేతి
	శైవకళా	,,	శైవకథా
	శూరసైన్యాళిజైత్రా.	క. గ. చ.	శూరసైన్యాతిజైత్రా

పంచమోల్లాసము.

౧	శ్రీకాళీపతిపద	క. గ. చ	శ్రీకాశీపతిపద
౩	అదిమెయ్యదియనఁగా	,,	అదిమెయ్యదియంటేని
	ప్రకారంబులైవర్తిల్లు	,,	ప్రకారంబులఁ బ్రవర్తిల్లె
౪	జాతియనంబరఁగు	,,	జాతియుఁననఁబరఁగు
౫	నిర్మలమునై	,,	నిర్మలినమై
	వాలొప్పన్	,,	వాలేఁచున్
౯	ప్రతిపాద్యోపమలు	,,	ప్రతిపాద్యోపములు
౧౦	ఇంపుం గలుగంగఁజేయు	గ.	ఇంపుంగదఁరంగఁజేయు
౧౨	ప్రౌఢప్రియమై	క. గ. చ.	ప్రౌఢప్రియమై
౧౩	చెవికెఱబఱమగు క. చెవికెరపడమగు	గ.	ఎడపరమగు
		చ.	ఎరసరమగు.
౧౪	వనధివిపులం బనఁగ౯		వనము విపులంబనఁగన్
౧౪	చంద్రుఁడవదాతుఁడు	గ.	చంద్రుఁడరరాతుఁడు
		చ.	చంద్రుఁడరదాతుఁడు
	ఉపమ లపహాసనకరములు	క.	ఉపమేలపహాసంకరములు
		గ. చ.	ఉపమలపహాసాకరములు
౧౫	క్రియాపదములుఁ బొలుచుచోట	క. గ. చ.	క్రియాపదములఁ బోల్చుచోట
	దొరయుగడ	క. గ. చ.	దొరసుగడ
౧౬	సాటి పగిదినా	,,	లాగిదిమెన
	పరుసునాఁగను	,,	పరసునాఁగను
౧౭	ప్రపంచితము రూపకంబు	,,	ప్రపటుకమది రూపకంబు
	బహువిధలీల౯	,,	బహువిధములీల౯

	వలిపపుఁబయ్యెద	క.	వలిపెపుఁబయ్యెద
	తోలకాడెను	చ.	తోలుకాడెను
౮౬	తెనరఁగ్రియాకారక	క. గ. చ.	తెనరుక్రియాకారక
౮౭	ఓజోగుణమనఁగా	,,	ఓజోరీతి యనంగను
	బాహుళ్యమురా	,,	బాహుళ్యముదా
	భాజనమైరయొప్పు	చ.	భాజనమై నెగడు
౯౦	వర్గద్వితీయబహుళత	గ. చ.	వర్గతృతీయబహుళత
౯౧	యాద్విజయజనంబులో	క. గ. చ.	యద్ద్విజయుజనంబులన్
	ఉత్కటయును నా	,,	ఉత్కటయునునై
౯౨	సరిత్సారితాతిభ్రష్టాధి.	చ.	సముత్సారితాతిభ్రష్టారి
	చళుక్యవిశ్వవిభు	గ.	చళుక్యవిశ్వపతి
	పెంపొందితా	క. గ. చ.	పెంపెట్టిదో
	క్రీడాగతిఁ	క. గ.	క్రీడాగతుల్
౯౪	శూరారులశ్రుత	గ. చ.	శూరాదులశ్రుత
	రంభాకురిన్నృత్యకృత్యముల	క.	రంభాకృతిన్నృత్తనృత్యముల
		గ. చ.	రంభాకృతిన్నృత్యకృత్యముల
౯౬	తలుచుమేలిక	క. గ. చ.	తలుచుగాక
౯౮	తెనరుమాధుర్యగుణమునఁ దగును జెప్ప		
	క. గ. చ. పొసఁగ మాధుర్యమునఁ జెప్పటగుణంబు		
	నోజమునఁ జెప్ప	క.	నోజమును జెప్ప
౯౯	దక్కియున్నప్రాణములు	క. గ. చ.	చిక్కియున్నప్రాణములు
౧౦౧	మనుమోహేంద్ర	,,	మనుభూపేంద్ర
	ప్రకారక్రమా	,,	ప్రకామప్రమా
౧౦౨	నందకపాణి	చ.	నందకహేతి
	శైవకళా	,,	శైవకథా
	శూరసైన్యాళిజైత్రా.	క. గ. చ.	శూరసైన్యాతిజైత్రా

పంచమోల్లాసము.

౧	శ్రీకాళీపతిపద	క. గ. చ	శ్రీకాశీపతిపద
౩	అదిమెయ్యదియనఁగా	,,	అవిమెయ్యవియంటేని
	ప్రకారంబులైవర్తిల్లు	,,	ప్రకారంబులఁ బ్రవర్తిల్లె
౪	జాతియనంబరఁగు	,,	జాతియుఁననఁబరఁగు
౫	నిర్మలమునై	,,	నిర్మలినమై
	వాలోప్పున్	,,	వాలేఁచున్
౯	ప్రతిపాద్యోపమలు	,,	ప్రతిపాద్యోపములు
౧౦	ఇంపుం గలుగంగఁజేయు	గ.	ఇంపుంగదఁరంగఁజేయు
౧౨	ప్రౌఢప్రియమై	క. గ. చ.	ప్రౌఢప్రియమై
౧౩	చెవికెలబలమగు	క. చెవికెరపడమగు	గ. ఎడకరమగు చ. ఎరసరమగు.
౧౪	వనధివిపులంబనఁగ		వనము విపులంబనఁగన్
౧౪	చంద్రుఁడవదాతుఁడు	గ.	చంద్రుఁడరరాతుఁడు
		చ.	చంద్రుఁడరదాతుఁడు
	ఉపమ లపహాసనకరములు	క.	ఉపమేలపహాసంకరములు
		గ. చ.	ఉపమలపహాసాకరములు
౧౫	క్రియాపదములుఁ బొలుచుచోట	క. గ. చ.	క్రియాపదములఁ బోల్చుచోట
	దొరయుగడ	క. గ. చ.	దొరసుగడ
౧౬	సాటి పగిదినా	,,	లాగదిదియెన
	పరుసునాఁగను	,,	పరసునాఁగను
౧౭	ప్రపంచితము రూపకంబు	,,	ప్రపటుకమది రూపకంబు
	బహువిధలీలన్	,,	బహువిధమఁలిలన్

	తెఱచిపుచ్చువెలుంగున	క. గ. చ.	తెఱచిపుచ్చువలుంగుల
	నిచ్చెలులంతటంతటఁ	,,	నెచ్చెలులంతసంతటఁ
	సురుచిరసాలభంజికల	,,	సురిగిరిసాలభంజికల
	చొక్కపుజోటులవోలె	,,	చొక్కపుబోటులవోలె
౭౩	దైవవశమునఁజాగనేని	,,	దైవవశమునసాగనేని
౭౪	పదమంజరులఁ	క.	పదమంజరులఁ
౭౫	అతులైశ్వర్యాశ్రయముల	క. గ. చ.	అతులైశ్వర్యాశయముల
	నంచితసంపద్బహుళము	గ. చ.	సంచితసంపద్బహుళము
౭౬	మండనమహోపవార్యంబు	క. గ. చ.	మండనమహావర్యంబు
	అహితనుతిశ్రీకంబు	,,	అహితనుతశ్రీకంబు
౭౮	భావింతును విశ్వభూవిభుని	గ. చ.	భాపింతునువిశ్వభూవిభుని
౭౯	ఏకార్థోక్తంబయ్యు	క. గ. చ.	ఏకార్థంబేయయ్యు
	ననేకార్థముచిలుకుచుండు	,,	ననేకార్థముఁబలుకుచుండు
౮౦	మరునుత్ఖేలదశోక	గ. చ.	మరునుద్వేలదశోక
	విశ్వభూపవిపులోద్యానావళి	గ. చ	విశ్వభూపతిపురోద్యానావళి
౮౧	ప్రీతివిషయేతరార్థ	క. గ. చ.	ప్రీతివిశేషతరార్థ
	పతాకమెత్తరు	,,	పతాకమెత్తను
	త్రోవరుద్భట	,,	త్రోవనుద్భట
	రవంబెలర్పరతి	,,	రవంబెలర్పదట
	స్ఫుటజూటంబులఁదాల్తురు	,,	స్ఫుటజూటంబులఁ వాల్తురు
౮౪	నిర్ఘాతంబు ఘోరానల	క. గ. చ.	నిర్ఘాతంబు కాలానల
౮౫	తమలోనొంటనురెంటఁ	,,	తమలో నొంటనిరెంటఁ
	లోచనముల నశ్రువారములు	,,	లోచనములనశ్రుపూరములు
	సాల్వుడు	క. పౌల్వకు చ.	సాల్వకు.
౮౭	సేవాదికంబుల విసువుచేత	క. గ. చ.	సేవాదికంబుల విసపుచేత
	అదియునోసర	,,	అదియమొసర

౮౮	ఒరులవంకఁ జరింపమి	,,	ఒరులవంకఁ జలింపమి
	పశులకు నెల్లవృత్తి	క.	పశులకు నెల్లప్రీతి
	అభీప్సితేందిరావసుమతిమైన	క.	అభీప్సితేందిరావసుపతిమైన
	దృష్టియవృత్తి	గ.	దృష్టియతృప్తి
౯౦	ఇంతులసేఁపక	క.	ఇంతులనంపఁగ
	కాంతలసేఁపక	,,	కాంతలసేఁపఁగ
	వధూటులసేఁపక	,,	వధూటులఁబేల్పఁగ
		గ. చ.	వధూటులఁ బ్రేల్పక
	ఏరీతినటంచు	క. గ. చ.	ఏరీతులనంచు
౯౧	పరమైన నపరమైనను	గ. చ.	వరమైన నవరమైనను
౯౨	నుండియుఁ జెందకుండిరక్	క.గ.చ.	నుండియు వేఁడకుండిరక్
	నత్తెఱఁగు నిశ్చితకృత్యమ	,,	నిత్తెఱఁగు నిశ్చితకృత్యమ
౯౩	క్రియాసదృశయగుచు	,,	క్రియాసదృశియగుచు
	సంఘటనమునక్	,,	సంఘటనములుక్
౯౪	సాగ దిక్కులను	,,	సాగ దిక్కులకు
	పరాగముద్రావాకె నభంబు	గ. చ.	పరాగముద్రాకె నభంబు
౯౫	వెషపీఁకల పోకలనారి	క. గ. చ.	వెషపీఁకల ప్రోఁకలనారి
	తూపెచటఁదోలిన	,,	తూపెచటు దోలిన
౧౦౦	చూచి తద్విభుమహాత్వం	,,	చూచితద్విభుమహాత్త్వం
౧౦౧	సవరనయి	క.	సమరనయి
౧౦౨	ఘనకీలాలములుబ్బఁ	క. గ. చ.	ఘనకీలాలమునుబ్బ
౧౦౪	సూక్ష్మబంధముగ క. సూక్ష్మబోధమున	గ.చ.	సూక్ష్మబోధనము
	ఒజ్జలవి దర్పమెలర్ప	క. గ. చ.	ఒజ్జలయి దర్పమెలర్ప
౧౦౫	శైవతంత్ర విలసత్	గ.	దైవతంత్ర విలసత్
౧౦౬	కంఠీరవుఁడుద్యంధుర	క. గ. చ.	కంఠీరవ ముద్యంధుర
	వరాహకేతుఁడు	క.	వరాహకేతువు
	కుముద బాంధవుఁడెపుడుక్	క. గ. చ.	కుముదబంధుండెపుడుక్

షష్ఠోల్లాసము.

౧	విజయ తత్పరవేషుఁడు	చ.	విద్యాతత్పరవేషుఁడు
౨	లోలిన నొయికకొన్ని	గ. చ.	లోలిన నొకకొన్ని
౩	ఆనంద కరణమగును	క. గ. చ.	ఆనందకరణమగుచు
౬	సమకోశ విభూషిత	చ.	సమకోశవిభూషితము
	భూమిభృద్బహు	క.	భూమిభుగ్బహు
౭	అంగాంగికముల చేత	క.	అంగాంగికతనచేత
		గ. చ.	అంగాంగికలనచేత
౮	సత్రాచారము చెప్పనొప్పు	క. గ. చ.	శ్రౌతాచారము చెప్పనొప్పు
	సమ్యక్ప్రీతి వర్తింతురు	క.	సమ్యక్ప్రీతిఁ గీర్తింతురు
	ఒక తెఱఁగిది	గ. చ.	ఒక తెఱఁగిడి
౧౧	శబ్దార్థ ప్రకటనముల	,,	శబ్దార్థప్రకటమ్ముల
౧౪	సుందర రతిహాసరుచులు	క. గ. చ.	సుందరదరహాసరుచులు
౧౬	అక్కజంపుటన్నెక్కక	చ.	అక్కజంపు నన్నెక్కక
	బ్రదుకునిక్క	క. గ. చ.	బ్రదుకనిక్క
	నరేంద్రుఁడిక్కడఁ	క.	నరేంద్రుఁడక్కడఁ
౧౭	చక్కదమర్థా	గ. చ.	చక్కదమర్థా
౧౮	నామధారకుల	క. గ. చ.	నామధారికుల
౧౯	ఆఖ్యఁ బెరయుఁ	,,	ఆఖ్యంబడయుఁ
౨౦	వావినచేరవె	,,	వాలికఁజేరవె
		గ. చ.	వాలినఁజేరవె
౨౨	నిత్యసముత్థ క. నిత్యసమృద్ధ	గ. చ.	నిత్యసమృద్ధి
౨౩	చెప్ప నెఱఁగనేని	క. గ. చ.	చెప్ప నెఱఁగి రేని
౨౪	ఎసక మెసఁగ	,,	ఎసఁగ మెసఁగ
	వారలు ప్రజలుగారు	,,	వారును బ్రజలుగారు

౨౬ వితీర్ణియా ‌ గ. వితీర్ణయా
వితీర్ణికసితకీర్తి క. గ. చ. వితీర్ణికి సితకీర్తి
ఉత్తమ నిత్యసంపదల్ ,, ఉత్తమనిత్యసంతతుల్
౨౭ సారనామాఖ్యఁజెందుఁ చ. సారసమాఖ్యఁజెందుఁ
౩౩ విశ్వవిభుని పటువిక్రమముల్ క. గ. చ. విశ్వవిభునిపటువిభ్రమముల్
౩౬ తుదను భావాలంకార ,, సరసభావాలంకార
యమకంబాదృతము ,, యర్థంబాదృతము
౩౭ ఇంపుగఁదొడరి గ. చ. ఇంపుగఁజెలఁగి
గతులకల్యాణ ,, సతులకల్యాణ
౩౮ పద్మాకరమన క. గ. చ. పద్మాకరమున
పరికల్పితమగుచు ,, పరికల్పితయగుచు
౩౯ పరగండ భైరవునికవి ,, కరవాలభైరవుని కవి
౪౧ వనవర్గార్కుండు గ. చ. వనవర్గాంకుండు
౪౩ శౌచవ్రతాపాతి చ. శౌచవ్రతాపాది
బలభద్ర బంధురంబు క. గ. చ. బలభద్రబంధురతయు
౪౪ వ పద్యముతరువాత గ.చ ప్రతులలో నీకందపద్యమధికముగాఁగన్ప
ట్టుచున్నది.

క. శరణాగత జనరక్షక
ధరణీరథ (ధర) శీతశైలఁ (దళితశైల) తనయేశలస
ద్ధరిణాంక కళాధరశం
కర శాంత దయానాథ కాశీనాథా !

౪౬ కవితసంత్యభాగాక్షరముల్ క.గ.చ. కవితసంత్యపాదాక్షరముల్
౪౭ చతురు పరార్థ్యశీలు ,, చతురుఁబదార్థశీలు
అభీప్సితభూరిదానదుఁ గ. చ. అభీహితభూరిదానదుఁ
౫౬ భావనజీవుఁ క. గ. చ. పావనజీవుఁ
౫౭ భావనజీవున్ ,, పావనజీవున్

౫౮	శ్రితులు వాగడుదురు	x. చ.	శ్రితులు వరగుదురు
	సిరివరఁగుటకై	x.	సిరిగలుగుటకై
౫౯	గలవర్ణములతోడి	క. x. చ.	గలవర్ణములనైన
౬౧	ధితిమించి	,,	ధృతిమించి
	శ్రితినిర్మితికినిలియిచ్చిరి	,,	కృతినిర్మితికినిరియించిరి
	గిరిపతాకిచెంగటివిమతుల్	,,	కిరిపతాకిచేఁ గవివితతుల్
౬౨	సుముఖులుసుఖులును	x. చ.	సుముఖులునుండుం
౬౩	గోసారులునుంజళుక్య	క. x. చ.	గోసారులునై చళుక్య
౬౫	ప్రవరగుణాగరిష్ఠుఁ	,,	ప్రవణగుణగరిష్ఠుఁ
	ధాతవిశ్వేశుఁగాంచుఁ	x.	భావవిశ్వేశుఁగాంచుఁ
౬౬	వలయుఁనవకంబు	క.	వలయదశకంబు
	అలు రేఖలుఁ లిఖించి	x. చ.	అలు జేకులు లిఖించి
	పీతిక్రమాతిప్రియా	x. చ.	పీతిక్రమాతిక్రియా
౬౭	ఎనుబడిపదములుగా	క. x. చ.	ఎనబడిపదములుగా
౬౯	ద్విడధీశనుత్య	,,	ద్విషధీశనుత్య
	భావార్థసారజ్ఞ	,,	భావార్థసారజ్ఞ
	నుచ్ఛ్రితసారస్వతభూతి	క.	తచ్ఛ్రితసారత్వవిభూతి
		x. చ.	సంచితసారత్వవిభూతి
౭౦	పురుజులుదట్టాడి	,,	పురుజులందట్టిడి
		క.	పురుజులదట్టాడి
౭౧	మధుమత్సమ	,,	మధుభిత్సము
	సంగతదోషంబులు	క. x. చ.	సంగతిదోషంబులు
౭౩	కొన్నికొన్నిధర	చ.	కొన్నిగల్గుధర
	ఉత్థితవేగాకుల	x. చ.	ఉద్ధతవేగాకుల
	డిండీరపిండాకృతిఁ	క. x. చ.	డిండీరఖండాకృతిఁ
	ధృతిసందర్భముచోట	క.	ధృతి సంధ్వర్థముచోట

౭౪	సముదితములై	క. ఖ. చ.	సముదితములగు
	అసుఖాస్పదములయి	,,	అసుఖాస్పదములగు
౭౫	సందిగ్ధనష్టప్రయోజన	,,	సందిగ్ధకష్టప్రయోజన
౭౬	అప్రయుక్తిపదమున	,,	అప్రయుక్తపదమున
౭౭	ఆహవములఁ బోల్లులగుసే	క. చ.	ఆహవమునఁబోల్లలగుసే
		ఖ.	ఆహవమునఁ బోలలగుసే
౭౮	ధరసేలె ననఁగ	క. ఖ. చ.	ధరయేలెననఁగ
	వనధికి నీవనధరపదము	క. ఖ. చ.	వనధికినై వనధరపదము
	నలినని మెఱునదిరొుగినన్	,,	వలవని మెడనలినొగినను
౮౧	ఎపుడుననిన	చ.	ఎపుడుననఁగ
౮౩	అప్రయోజన సంశ్లిష్ట	క. ఖ. చ.	అప్రయోజకసంశ్లిష్ట
౮౪	పురికాంతలనఁగ	,,	పురికాంతలపిన
	స్థితియుచితమనంగ	,,	స్థితియుచితమెయనంగను
౮౮	జూడపడు	క.	జూడఁబడు
౮౯	జనపతికృప	ఖ. చ.	జనపతికృత
౯౦	నీరొలుకబట్టఁగడు	క. ఖ. చ.	నీరొలికి పట్టఁగడు
	అన్నట్లన్నెరని	చ.	అన్నట్లన్నారని
		ఖ.	అన్నట్లన్నరన
౯౧	నాతిగనయంబ	క.	నాతికనయంబు
	పాక్కలిరొంపి	క. ఖ. చ.	పొక్కుడురొంపి
౯౨	బర్బరతర్కిత	ఖ.	బర్కరతర్కిత
౯౩	అవనికైన	ఖ. చ.	అవనిపైని
	గల్గుమైత్ర్యకారణంబు	క. ఖ. చ.	కలుగుమిత్రకారణంబు
౯౫	పునరుక్తికంబు	,,	పునరుక్తకంబును
	వ్యాకీర్ణంబునాఁగ	,,	వ్యాకీర్ణంబునొల
	సమాప్తిక పునరాత్తకంబు	,,	సమాప్తితపునరాత్తకంబు

౫౮	శ్రితులు వొగడుదురు	గ. చ.	శ్రితులు వరగుదురు
	సిరివరంగుట్టకై	గ.	సిరిగలుగుటకై
౫౯	గలవర్ణములతోడి	క. గ. చ.	గలవర్ణములనైన
౬౧	ధిలిమించి	,,	ధృతిమించి
	శ్రితినిర్మితికిసలియిచ్చిరి	,,	కృతినిర్మితికినిరియించిరి
	గిరిపతాకిచెంగటివిమతుల్	,,	కిరిపతాకిచేఁ గవివితతుల్
౬౨	సుముఖులుసుఖులును	గ. చ.	సుముఖులునుందుం
౬౩	గోసారులునుంజళుక్య	క. గ. చ.	గోసారులునై చళుక్య
౬౫	ప్రవరగుణగరిష్ఠుఁ	,,	ప్రవణగుణగరిష్ఠుఁ
	ధాతవిశ్వేశుఁగాంచుఁ	గ.	భావవిశ్వేశుఁగాంచుఁ
౬౬	వలయునవకంబు	క.	వలయుదళకంబు
	ఆలు రేఖలు లిఖించి	గ. చ.	ఆలు జేకులు లిఖించి
	పితృక్రమాతిప్రియా	గ. చ.	పితృక్రమాతిక్రియా
౬౮	ఎనుబడిపదములుగా	క. గ. చ.	ఎనబడిపదములుగా
౬౯	ద్విడధీశనుత్య	,,	ద్విమధీశనుత్య
	భావార్థసారజ్ఞ	,,	భావార్థసారజ్ఞ
	నుచ్ఛ్రితసారస్వతభూతి	క.	తచ్ఛ్రితసారత్వవిభూతి
		గ. చ.	సంచితసారత్వవిభూతి
౭౦	పురుజులుదట్టాడి	,,	పురుజులందట్టిడి
		క.	పురుజులదట్టాడి
౭౧	మధుమత్సమ	,,	మధుభిత్సము
	సంగతదోషంబులు	క. గ. చ.	సంగతిదోషంబులు
౭౩	కొన్నికొన్నిధర	చ.	కొన్నిగల్గుధర
	ఉత్థితవేగాకుల	గ. చ.	ఉద్ధతవేగాకుల
	డిండీరపిండాకృతిఁ	క. గ. చ.	డిండీరఖండాకృతిఁ
	ధృతిసందర్భముచోట	క.	ధృతి సంధ్యర్థముచోట

౯౭	ఈపద్యమున, ప్రతుల మూడింటను సంధులుకలిసియే యున్నవి.		
	పలుకులలో నచ్చులు	,,	పలుకులతో నచ్చులు
౯౯	ఆజినెసంగునెడల	క. గ. చ.	ఆజికిఁ జాగునెడల
౧౦౦	గంభీరమగు మనంబు	,,	గంభీరమరిమనంబు
	పెక్కుమాటల నొకమాట	,,	పెక్కుమాటలకొకమాట
౧౦౨	జగంబులనెల్ల	,,	జగమ్ములనెల్ల
	సుందరతను శూరతనన	గ.	సుందరతను శూరతనానన
౧౦౩	చొప్పనెఱుంగుఁడు	క. గ. చ.	చొప్పనెఱుఁగఁడు
౧౦౫	నదులభంగినైరి		నదులభంగులైరి
౧౦౬	పరునకు సరిపదము	,,	పరునకు ననుపదము
౧౦౭	నెగడనెగడె	,,	నెగడె నెగడి
౧౧౦	వారకవనగృహము	,,	వైరికి వనగృహము
౧౧౧	మార్కొనఁ బలుల	,,	మార్కొనఁ బులుల
	ఈభటుఁడనంగ	గ. చ.	ఈభటుఁడు నాఁగ
౧౧౨	ఓలిఁజెప్పెద నొప్పఁగ	క. గ. చ.	ఓలిఁజెప్పెదనొప్పఁగ
౧౧౩	తత్త్వంబనంగ	క. గ.	తత్త్వంబుననఁగ
౧౧౪	ధనదునకు	క.	ధనదులకు
౧౧౫	కులమును పౌరుషంబు	క. గ. చ.	కుల మురుపౌరుషంబు
	ఈవితతు లేల	,,	ఈవిమతు లేల
౧౧౬	కుక్కలును బోలెదనుజులు	,,	కుక్కలునుబోనిదనుజుల
	మిక్కుటమునఁ గకుర	,,	మిక్కుటమునఁ గదరి
౧౨౨	కృత్యంబు గడచి	,,	కృత్యంబుగదిశి
	అవలిపనిసేయుననీ	,,	ఔలఁ బనిసేయుననీ
	చెప్పునట్టికృతుల	,,	చెప్పునట్టికవిత
౧౨౩	నీసూడరిమాటలు	క.	నీచూడరిమాటలు
		గ.	నీచూడనిమాటలు

౧౨౪ పోడిమిచెనసట్టి క. గ. చ. పోడిమిచెకునిట్టి
౧౨౬ చర్మగోరక్షణార్థంబ గ. శర్మగోరక్షణార్థంబు
౧౨౭ తలఁపవు చూపులు క. సొలపపుచూపులు
గ. తలపపుచూపులు చ. తలవపుచూపులు
౧౨౯ దిక్సమయకవిరుద్ధ గ. చ. దిక్సమయజవిరుద్ధ
౧౩౦ దనియించునాఁగ గ. చ దనియించుననఁగ
౧౩౧ గ్రీష్మకాలంబుమత్తిలి ,, దేశకాలంబు మత్తిలి
వారలమెదనించు క. చ వారలనదరించు
గ. వారలనదలించు
౧౩౫ శాంతియు నితనికి గ. చ. శాంతమునితనికి
దయితలనక క. గ. చ. దైతులనక
అసంగతిస్తుతి క. గ. చ అసంగతస్తుతి
౧౩౮ అపుష్టార్థప్రవిహతి క. గ. చ. అపుష్టార్థార్థవిహతి
౧౪౧ చ్యుతసంస్కృతి క. చ్యుతిసంస్కృతి
గ. చ. చ్యుతిసంస్మృతి
౧౪౨ అలంకారము దాశ్రేయంక గ. చ అలంకారముగకుశ్రేయంబు
తోలఁగనెగుదుటకొఱకై ,, తోలఁగనేఁగుటకొఱకై
౧౪౫ మారావునకై ,, మారవునకునై
విభృతవరదునకై గ. చ. విభృతవరదునకై
౧౪౬ రణశూరతా క. గ. చ. నయశూరతా
జయవాజికై క. చ. జయదాజికై గ. యజదాజికై

సప్తమోల్లాసము.

౧	కోవిదుకైనయవిశేష	క. గ. చ.	కోవిదునకునైయశేష
౫	విద్యాకందము	క.	విద్యానందము
౬	వాచకాభినయము	క. గ. చ.	వాచికాభినయము
౮	ప్రియయదియేటిది	క. చ.	ప్రియయిదియేటిది
		గ.	ప్రియుంయిడియంటిది
౯	గిరిజాతాకృతులు	క. గ. చ.	గిరిజాత్మాకృతులు
	గరుడునిపై	,,	గరుడునికై
౧౦	అవిమెయ్యవియనిన	,,	అవిమెయ్యవియంటేని
	కదాసజ్	చ.	సవాసజ్
	పహాసక	గ. చ.	సహాసక
	తిర్యగుదిత	క. గ. చ.	తిర్యగుచిత
	వాక్యాంతరంబులంబోల్లులై	,,	వాక్యాంతంబునఁ బోల్లవాలై
	నగణంబులు గ్రమంబున	,,	నగణంబులనఁ గ్రమంబున
౧౧	చెప్పఁబనిదను	,,	చెప్పఁపనితను
౧౨	తగిలించున్	,,	తగులించున్
	బ్రమిసి కాగుహా	,,	భ్రమశికాగుహా
౧౪	అధిదైవతమంద్రు	,,	అధిదైవతమయ్యె
౧౫	చదలధిదైవంబు	క. చ.	జలనిధిదైవంబు
౧౬	పింగళుఁడు కదాసజనక	గ. చ.	పింగళుఁడు సదాసజ్ నాన్
	కృతినీఁ జెప్ప	క. గ చ.	కృతికిఁ జెప్ప
౧౮	సహాస నవిపలుక	,,	సహాస ననిపలుక
౧౯	గురులుగురులఘువ్రులు నెన్ని	,,	గురుగురు లఘువ్రులను నెన్ని
౨౧	లోవంకవ్రాయు	,,	లోవంకవ్రాయి

	ఏవంకయు లేని వ్రాఁత	,,	ఏవంకయు లేని వ్రాయి
	ఎసఁగును లఘువై	క.	ఎసఁగు లఘువునై
	జైవాతృక రేఖాయుత	క. గ. చ.	జైవాతృక రేఖాయత
౨౩	వపుః ప్రభ	గ. చ.	వపుః ప్రథ
౨౪	కృతికృపులునుతృపిదృపులును	క.	కృతికృతులవి తృపువిదృపుల
		గ. చ.	కృత కృప్తుల విదృపులం
	నిలుచుపదము పిఱుఁద	క. గ. చ.	నిలిచిపదము పిఱుఁద
	కృతిలో నగణములకు	,,	కృతిలో గగణములను
	రెట్టిగాఁదగు నెఱుఁగర	క.	రెట్టిగానెన్నఁదగుర.
౨౫	కావ్యంబుసర	క. గ. చ.	కావ్యంబులర
౨౬	వెలయునుమాత్రాయుక్త	గ. చ.	వెలయుసుమాత్రాయుక్త
౨౭	యుక్తిపదముల	క. గ. చ.	యుక్తపదముల
౨౮	పురనిధి శశిది	,,	పురశరశశిది
	కావ్యబంధనవెలయుర	గ. చ.	కావ్యబంధనవెలయుర
౩౧	అచ్చుల దొరసియుండ	క. గ. చ.	అచ్చులఁదొఱఁగియుండు
౩౩	నిత్యార్యచర్య	గ.	సత్యార్యచర్య
	నరులఁ బ్రహరించు	చ.	నరులఁ బ్రహసించు
౩౪	ఋూజరిపుఁడు	క.	ఋతువిభుఁడు
	విశ్వమనుజనాథవిభుఁడు	క. గ. చ.	విశ్వమనుజనాథుఁడెపుడు
౩౫	ఉరుకీర్తులనెగడు	గ. చ.	ఉరుకీర్తుల వెలయు
	అబిడాజోనిభుఁడై	క. గ.	అబిడాజనిభుండై

విచారించేది పద్యానగలసిద్ధి:—

క. తానంతబులను వరుస
నానంచుంబలికె నియ్య (గాని) యచ్చేనియు హ
ల్లేనియుఁ జెప్పుమి పూర్వా
నూనానుమతంబున వభి లుభయముఁజెల్లుర.

౩౬ వ పద్యముతరువాత నీపద్యము రెండుప్రతులలో నధికముగఁ గన్పట్టుచున్నది.

తుదినున్న		క.గ.చ. తుదనున్న

౩౭ పొదితమవంగడములలో క.గ.చ. పొది తమవంగడములలో

కచటతపల వర్గాక్షరముల్ క. కచటతపలు వర్గాక్షరముల్

౩౮ చతురయశస్స్మితచ్ఛత్రి		క. చతురకీర్త్యలిసితచ్ఛవి

గ. చ. చతురకీర్తిపిహితచ్ఛవికి

ఆమోఘనజయదాశ్వభంజకీ క.గ.చ. ఆమోఘనజయదాశ్వభంజకీ

కోలఘాలునకు		గ. కోలతాలునకు

తేజోవిభావసునకు		క.గ.చ. తేజోవిభాసురునకు

౩౯ కృకవాలునల్లి		క. బుబ్బూలజాసి

గ. చ. బుబ్బూలఁబాసి

కుత్వమునకున		క.గ.చ. కుత్వమునకృతి

తత్కాదికాంత		క. తత్కాదిభాంత. గ.తత్కాదితాంత

సిద్ధార్ణతతిక్		క. సిద్ధాంతతతిక్

ఒకవంగళము		క.గ.చ. ఒకవంగడము

వణలుఁజెలఁగునొకటినై		,, వణలుచెలువొక్కటినై

౪౦ మదబుద్బులుం		,, మదబుద్బులం

పొంకుటలెల్లఁబోలవే		,, పొందుటలెల్లఁబొల్లవే

౪౧ చతురుపాయ		క. సమముపాయ గ.చ.ససముపాయ

౪౨ అమమతకాస్పదంబు క. గ. చ. అమమతకాశ్రయంబు

నాదరంబఁరణక్రియ		,, నాకరంబతిరణక్రియ

అమత్తవృత్తియై		,, అమత్తవృత్తనై

౪౩ మరవలఱలేక క. మరవఱలలేక. గ. చ మరవఱలు లేక

పొరిఁబొందిన పుష్పబాభువులు పొసఁగినచోట్ల

క.గ.చ. పొరిమూదినదూతిచనిన పుష్పబుభుములచోట్ల 'లోట్ల.క.'

౪౪ రసికవరుఁడు		చ. రసికవిభుఁడు

వరుస మెఱఁగి		క. గ. చ. వరుస మెఱుఁగు

౬౮	అన్యోన్యహితత్వసంపదల నొందిరి	క.గ.చ.	అన్యోన్యహితానుకూలతల నందిరి
	సుఖానుకూలతల	గ.	హితానుకూలతల
౬౯	కళాకరికల్లడంబు	క.గ.	కళుకరికల్లడంబు
	లోలమాస	గ.చ.	లోలమాన
	ఆడెడి వీఱిడి	చ.	ఆడిరి వీఱిడి
౭౦	మాచన్ననమాచన	క. గ. చ.	మాచన్నకుమాచన
౭౧	నుమవులనచ్చికుట	,,	నుమవులకచ్చికుట
౭౨	కవులోడఁబడికిర్	,,	కవులోడఁబడినర్
౭౩	అరవిందహితుఁడు	,,	అరవిందవిభుఁడు
౭౬	ఇకనెడఁబ్రాసాక్షరములు	,,	ఎకనెడఁబ్రాసాక్షరములు
	పదవిభాగముల	,,	పదవిభావముల
	కబ్బముల నెల్ల	,,	కబ్బములకెల్ల
౭౭	నిస్తంద్రములును	,,	సతంద్రములును
౭౯	నిర్మలుఁలగుటర్	క.	నిర్మలమగుటర్
౮౦	యన్నిపాదంబులకుర్	గ. చ.	యెన్నిపాదంబులకుర్
౮౩	దానాంబువివిధ	క. దానంబనివిధ	గ. చ. దానంబువిబుధ
౮౪	శీలమునుదన్నవపరి	క. చ.	శీలంబువినతన్నృపపరి
		గ.	శీలనము వినుతన్నృపతికిర్
౮౬	తాళముదాళము	గ. చ.	తాళము తాడము
	ప్రాసయుక్తింజెల్లుర్	,,	ప్రాసయుక్తముఁలయ్యెర్
	మేదురక్రోధుఁడయ్యునవాదృతుండు	గ.	మేదురక్రోధియయ్యుఖలాదృతుండు
౮౮	లక్షణంబిఁక	క. గ. చ.	లక్షణంబిల
౮౯	కాకోదరుఁడు	గ. చ.	కాకోదరము
	జగతింబరఁగుర్	క. గ. చ.	జగతింబరఁగెర్
౯౦	ఇదిలౌకిక	,,	అదిలౌకిక

గ్రంథస్వీకారము.

1. విస్మృతకళింగాంధ్రకవులు—శ్రీ అడిదము రామారావుపంతులు గారిచే రచియింపఁబడినది.
2. వాల్మీకిచరిత్రము—రఘునాథభూపాలప్రణీతము.
3. ధర్మజ్ఞచరిత్రము—శ్రీ వేపకొమ్మ గురు వేంకటసుబ్బయ్యగారు వారిసతీమణి ఆదిలక్ష్మమ్మగార్లచే సంకలితము.

పై మూఁడుగ్రంథములును విజయనగరమునందలి ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి ప్రచురణములు. ఈసమితివా రిదివఱలో వెలిదిండ్ల వేంకటపతిప్రణీతమగు రాధామాధవసంవాదమును ప్రథమప్రచురణముగఁ బ్రకటించియున్నారు. ఈసమితి కధ్యక్షులు భాషాభిమానులును, ఉదారస్వభావులును, శ్రీవిజయనగరసంస్థానము చీఫ్ యింజనీరు గానున్న శ్రీవేపకొమ్మ గురు వేంకటసుబ్బయ్యగారు. వీరలు శృంగారగ్రంథమాలాప్రకాశకులగు శ్రీ గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారియొక్కయు విజయనగరవాస్తవ్యులగు తదితరపండితులయొక్కయు సహాయమున ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి నేర్పఱచి గ్రంథములఁ బ్రచురించుచున్నారు. వీ రీసమితి యాదాయము నంతయు గ్రంథప్రచురణమునకు గ్రంథకర్తలకుఁ బ్రాచీనగ్రంథసంపాదనమునకును వినియోగింతుమని తెలిపియున్నారు. ఆయుద్దేశ్య మెంతయుఁ బ్రశంసనీయము. భాషాభిమాను లీసమితిలోఁ బోషకులును,చందాదారులునై వీరి యుద్యమమునకుఁ జేయూఁత నొసంగుదురుగాక.

పై గ్రంథములందు విస్మృతకళింగాంధ్రకవు లనునది గ్రంథకర్తలచే నిదివఱలో వ్యాసరూపమునఁ బ్రకటింపఁబడియున్నది. కొన్ని యీ పత్త్రికయందును, మరికొన్ని విజయనగరకళాశాలా పత్త్రికయందును బ్రకటితములు. వానిని గ్రంథరూపమునఁదిరిగి ముద్రించుట యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రపరిశోధకుల కెంతయు నుపయోగకరము. ఇందుఁ గళింగదే

శమునకు (నేఁటివిశాఖపట్టణము, గంజాముజిల్లాలకుఁ) జెందిన పదునైదు కవీశ్వరులనుగూర్చి గ్రంథకర్తలు మనకు విపులముగఁ దెలిపియున్నారు.

రెండవగ్రంథమగు వాల్మీకిచరిత్ర మిదివఱలోఁ జిత్రాడ యముద్రితాంధ్రగ్రంథసర్వస్వమువారిచే ముద్రింపఁబడినది. కవియగు తంజావూరి రఘునాథభూపాలుని గూర్చియు, నతని యాస్థానముననున్న చేమకూరవేంకటకవి మొదలగు కవీశ్వరులనుగూర్చియు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు చక్కని పీఠికను వ్రాసియున్నారు. వాల్మీకిచరిత్రము మృదుమధురమై దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున నగ్రస్థానమును వహించుచున్నది. కవిత్వమునుగూర్చి రఘునాథభూపాలుఁడు చెప్పిన పద్యములే యతని కవిత్వమును వర్ణించునవిన నతిశయోక్తి కాఁజాలదు.

క. చెప్పవలెఁ గప్పురంబులు
కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు, కుంకుమ పైపై
గుప్పినక్రియ, విరిపొట్లము
విప్పినగతి ఘుమ్మనంగ గవిత్వము సభలన్.

క. చెవులకుఁ జవులై, చల్లఁగఁ
గవులకుఁ దవులై సమస్తకావ్యకళాబం
ధువులై రససింధువులై
యవురా! యనఁ గవిత లవని నలరఁగవలదా. (1—25,16)

మూఁడవదగు ధర్మజ్ఞచరిత్ర మొకసంకలితగ్రంథము. ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి కధ్యక్షులగు శ్రీ వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్యగారును, వారిసతీమణి ఆదిలక్ష్మమ్మగారును నాయా గ్రంథములఁగల భక్తిరసపూరితములగు పద్యరత్నముల నేర్చి, వానిని స్కాందపురాణాంతర్గతమగు ధర్మజ్ఞచరిత్రమను కథాసూత్రమునఁ గూర్చి యీ గ్రంథమును రచించియున్నారు. వీరు విజ్ఞానసమితికిఁ బ్రోత్సాహకులగుటయేగాక భాషాభిమానముతో విశేషమగు వ్యయమును భరించి గ్రంథములఁ బ్రకటించుచున్నారు; వీరి కాంధ్రులు తమకృతజ్ఞతను దెలుపవలసియున్నది. పూర్వ

కవివిరచితగ్రంథములను దమగ్రంథమాలయందుఁ బ్రకటించుటతోఁ గాక వీరు స్వయముగఁ గృషిసల్పి యమూల్యములగు పద్యముల సేకరించి, ధర్మజ్ఞచరిత మనుపేర నీప్రబంధమును బ్రకటించియున్నారు. ఇందు వర్ణాశ్రమధర్మములు, శివయోగపద్ధతి, పంచాక్షరీమంత్రమహిమ మొదలగునవి వర్ణింపఁబడినవి.

4 (శ్రీ) వేంకటాద్రీయము—తిరువూరు వెంకటాద్రిగారిచే రచింపఁబడినవైద్యనిఘంటువు ప్రథమసంపుటము. వెల రు 8—0—0.

ఈగ్రంథము వైద్యుల కుపయుక్తమగునటుల చరకసుశ్రుతాది గ్రంథములఁ బరిశీలించి, ఓషధులయొక్క లక్షణములు, గుణములు, పర్యాయపదములు, ఆంగ్ల సంస్కృతాంధ్ర ద్రవిడ, కర్ణాటాది పదములు, వివరణముతోడను, మూల శ్లోకములతోడను సమకూర్పఁబడినవి సులభమగు భాషలో నాంధ్రవివరణము వ్రాయఁబడినది. పెక్కు గ్రంథములఁ బరిశోధించి సంపూర్ణముగ నుండుటకై గ్రంథకర్త లిద్దానిని రచించిరి. ఇయ్యది నిఘంటువని పేర్కొనఁబడినను యాయావస్తువుల గుణదోషముల విచారణ మొనర్చునప్పుడు వైద్యవిషయములను గూడఁ దెలుపుచున్నది. ఇది నిఘంటువునఁ బ్రథమభాగము. ఇందు ఉద్భిజ్జ వర్గము మాత్రము కలదు. కేవలము వైద్యమునకేగాక యాంధ్రభాషకుఁగూడ నిట్టి నిఘంటువులు మిక్కిలి యుపయోగకరములు. ప్రాచీనగ్రంథములఁ గల పెక్కుపదముల యర్థము నిట్టి గ్రంథముల సహాయమున మనము గ్రహించుటకు వీలగుచున్నది. గ్రంథకర్తలు త్వరలో మిగిలిన భాగములను గూడ ముద్రింతురు గాక. వలయువారు నూజివీడు గ్రామవాస్తవ్యులగు గ్రంథకర్తలకు వ్రాయవలయును.

చాళుక్యభీముఁడు ప్రథమాంధ్ర కవి కాఁడు.

బండారు తమ్మయ్య.

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున నింతవఱకు నుపలబ్ధమయిన గ్రంథసామగ్రిని బట్టి నన్నయభట్టారకుఁడు ప్రథమాంధ్రకవియనియు నాతని యాంధ్ర మహాభారతమే తొలి కావ్యమనియుఁ బలువురుపండితుల యభిప్రాయమ యియున్నది. ఇందు కనుగుణముగనే, నన్నెచోడుని కుమారసంభవము వెలువడినతరువాతఁగూడ నాతనికావ్యము నన్నయభారతమున కిటీవలిదే యని తమకుఁ దోఁచిన యుపపత్తులతో నిరూపించు పండితు లాగ్రంథ మందలి,

క. మునుమార్గకవిత లోకం
   బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
   గున నిలిపి రంధ్రవిషయం
   బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్.

అనుపద్యమున నుదాహృతుఁడయిన చాళుక్యరాజు నన్నయభారతము నకుఁ గృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రుఁడే యని తలంచుచున్నారు. ప్రత్యక్షప్రమాణముగఁ గానవచ్చు నన్నయభారతమును బట్టియు నాంధ్ర వాఙ్మయమునఁ జిరకాలమునుండి వచ్చుచున్న వాడుకనుబట్టియుఁ బయి యభిప్రాయము సమంజసమనియే యెంచఁదగును; గాని దానిని ద్రోసి పుచ్చుటకుఁ దగిన యాధారములు లేవు.

శ్రీ దేవరపల్లి వేంకటకృష్ణా రెడ్డిగారు 'ఆంధ్రభూమి' లోను విభూతిపత్త్రిక (సం 1 సం 2) లోను బ్రకటించిన "నన్నిచోడ నన్నయభట్ట కవులు సమకాలికులే" అను వ్యాసమున, సంస్కృతకవిస్తుతుల వెనుక రచించిన "మునుమార్గకవిత" యనుపద్యముతోసువాత నన్నెచోడుఁడు తన కుమారసంభవములో

చ. సురవరులం గ్రమంబుగ వ, చోమణిసంహతిఁ బూజచేసి, మ
  ద్గురుచరణారవిందముల, కుం దగసమ్మతిఁ జేసిమ్రొక్కి, వి
  స్తరమతులం బురాణకవి, సంఘము నుత్తమమార్గసత్కవీ
  శ్వరులను దేశిసత్కవుల, సంస్తుతిచేసి మనోముదంబునన్.

అనుపద్యము వ్రాసియుండుటచే నీపద్యమునందలిక్రమమునుబట్టి పూర్వ పద్యోదాహృతులగు "చాళుక్యరాజు మొదలగుపలువురు" దేశికవీశ్వరుల నియే గణింపఁ దగునుగాని, రాజరాజువంటి దేశికవితాపోషకులని తలం పరాదనియు నందుచే నన్నయభారతము తరువాతనే నన్నెచోడుని కుమా రసంభవము రచింపఁబడినదని విమర్శకులు పలువురు నిర్ణయించుటసాహ సమని చెప్పవలసివచ్చినందుకుఁ జింతిల్లుచున్నామనియుఁ దమయభిప్రా యమును దెలియఁబఱిచిరి; కాని యావ్యాసమునందు దేశికవితను సృజిం చిన యాచాళుక్యరాజెవరో శ్రీరెడ్డిగారు పేర్కొనలేదు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక (సం 28 సం 1)లో నేఁ బ్రకటించిన "నన్నెచోడునికాలము" అనువ్యాసములో "పుట్టించు" అనుప్రేరణక్రియకు "సృజించు - లేక రచించు" అని యర్థము చెప్పుట సమంజసము కాదనియు, నన్నెచోడుని పద్యమునుబట్టి రాజరాజువంటి చాళుక్యనృపాలురు నన్నయభట్టువంటి దేశికవులచే నారంభింపఁజేసిన దేశికవితారచనమే ద్యోతకమగుననియు, నన్నెచోడుఁడు పయిరెండుపద్యములకు నడుమ దేశికవులస్తుతించినకొన్ని పద్యములు వ్రాసియుండుననియు నవిమనకుదొరకిన యాతని కుమార సంభవైకప్రతిలో లోపించియుండుననియు, అట్లుకానిచో నన్నెచోడుఁడు "దేశిసత్కవుల సంస్తుతిఁజేసి" యనుటలో సాముదాయిక దృష్టినే కయి కొనియుండుననీ తలంపనగుననియు వ్రాసియుంటిని. మఱియు నావ్యాస మునందు, శ్రీరెడ్డిగారు తమవ్యాసమున సపూర్వమగు చిత్రప్రదర్శన మొనర్చుచు నన్నెచోడుఁడు కుమారసంభవమును విక్రమశకగతవర్షము 1110 అగు జయసంవత్సర చైత్రశుద్ధ తృతీయామంగళవారము (క్రీ. శ. 15-3-1054) నాఁటికి ముగించియుండుననీ తిథివారసహితముగ నిర్ణయిం

చిన కింతసిద్ధాంతమునందలి వైపరీత్యమును గూడ వెల్లడించియుంటిని దీనిపై శ్రీరెడ్డిగారు దగిన సమాధానముల నింతవఱకుఁ బ్రకటించినట్లు కానరాదు.

ఆంధ్రకవిత్వమును దొలుత నారంభించినదియెవరో యొక చాళుక్యరాజయి యుండునను తమయభిప్రాయబీజమును మొలకలెత్తించుటకుఁ గాఁబోలు శ్రీ వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారు ప్రమాథిసంవత్సరము ఉగాదికి నెల్లూరునుండి వెలువడిన "జమీన్‌రైతు" ఉగాదికానుక సంచికలో "చాళుక్యరాజు చాళుక్యభీమకవికాదా?" అనుమతియొక యింతవ్యాసమును బ్రకటించి, అందలి విషయములనే యనువదించి విస్తరించుచు ది 22-10-1939 నాఁడు ప్రకటితమయిన విభూతిపత్రిక (సం 1 సం. 9) లో "చళుక్యభీముఁడే చాళుక్యరాజదేశిసత్కవి" అను వేఱొకవ్యాసమును గూడఁ బ్రకటించియున్నారు. మొదటివ్యాసమున కెత్తుగడగా శ్రీరెడ్డిగారు "ఆంధ్రకవితాపట్టాభిషిక్తుండైన నన్నయభట్టోపాధ్యాయ సార్వభౌమునికంటె ప్రాచీనుఁడైన దాక్షారామచాళుక్యభీమ కవిసార్వభౌముఁడు కలఁడని కాశీఖండకవిసమయచరిత్ర చెప్పుచున్నది." అనువాక్యముల రచించి, రెండవవ్యాసము మొదట "నేనీవ్యాసములో దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుంగు నిలిపిన చాళుక్యరాజు "చళుక్యభీమ" దేశిసత్కవియని కాశీఖండాది కావ్యప్రమాణములతో నిరూపింపఁదలఁచినాను." అని లిఖించియున్నారు. ఈచాళుక్యభీముఁడు రమారమి క్రీ శ. 892 మొదలు 922 వఱకు వేంగిరాజ్యమును బరిపాలించిన తూర్పుచాళుక్యరాజు.

నన్నెచోడుఁడు నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వుఁడను వారివాదమును, దరువాతివాఁడను వారివాదమునుగూడ నంగీకరింపక యాకవు లిరువురు సమకాలికులను నొకవినూత్నవాదమును బ్రకటించు కుతూహలముతో శ్రీరెడ్డిగారు రచించిన "నన్నిచోడ నన్నియభట్టకవులు సమకాలికులే" అను వ్యాసములోఁ గుమారసంభవరచనాకాలనిర్ణయమునకై వారవలంబించిన చిత్రవిచిత్రవినూత్నపద్ధతిని బరికించినవారికి శ్రీరెడ్డిగారి విమ

ర్శనవిధానమందలి వైలక్షణ్యము గోచరించియే యుండును. అట్టి మార్గమునే ప్రస్తుతవ్యాసరచనమునందుఁ గూడ వా రవలంబించియున్నారు. ప్రథమాంధ్రకవి నన్నయభట్టారకుఁడయినను, శ్రీరెడ్డిగారు తలంచునట్లు చళుక్యభీముఁడయినను పుత్రుఁడయినను, సమగ్రవాక్యములఁగాని వాని వలన వ్యక్తమగు సమన్వయార్థములఁగాని కయికొనక, ఎచ్చటెచ్చటనో యున్న యందదుకు పదములను, వ్యస్తవాక్యములను గ్రహించి యిచ్చ వచ్చినట్లు వానికి సంబంధమును ముడివెట్టి, విచ్చలవిడిగఁ గావలసిన యర్థములఁజెప్పి వింతసిద్ధాంతము లొనర్చు వినూత్నవిచిత్రవిమర్శనవిధానమునకు శ్రీవేంకటకృష్ణారెడ్డిగారిని ప్రప్రథమాచార్యులుగ నెన్నఁదగు నని నాయభిప్రాయము.

ఇఁక రెడ్డిగారు చళుక్యభీమరాజును ప్రథమాంధ్రకవిగా గణించుటకయి గ్రహించిన వింతమార్గమును దిలకింపుఁడు.

కాశీఖండకృతిపతియగు వీరభద్రారెడ్డి యన్న వేమారెడ్డి శ్రీనాథునిఁ బ్రశంసించుచుఁ బలికినట్లు లాగ్రంథావతారికలోఁ జెప్పఁబడిన,

"శా. ఈక్షోణిన్ నినుఁబోలు సత్కవులు లే(వే)రీ నాఁటికాలంబునన్
దాక్షారామ చళుక్యభీమవరగంధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయగంధసారఘుసృణద్వైరాజ్యభారంబు న
ధ్యక్షించన్ గళాసార్వభౌమ భవదీయప్రౌఢసాహిత్యముల్."

అనుపద్యమునందలి "నినుబోలు సత్కవులు లేరు" అను సిద్ధాంతవాక్యము శృంగారశ్రీనాథునితో సరితూఁగఁజాలిన శృంగార చళుక్యభీమ సత్కవి కలఁడని వ్యంగ్యముగాఁ జెప్పక చెప్పుచున్నదఁట. ఇట్టి యపూర్వవ్యంగ్యత యీపద్యమునందు నేఁటికి శ్రీరెడ్డిగారికి వినూత్నముగా స్ఫురించినదిగాని యింతవఱ కెవరికిని గోచరించినది కాదు. పయి పద్యము రెండవపాదము నందలి "చళుక్యభీమ" అనుపదైకదేశమును మాత్రము గ్రహించి శ్రీరెడ్డిగా రీవినూత్నసిద్ధాంతమున కుపక్రమించుచున్నారు. ఇందు చళుక్యభీమవర అనుటకు చళుక్యభీమపుర అనుపాఠము

కూడఁగలదు. దక్షారామము, చళుక్యభీమవరము (పురము) వేమ వీర భద్రారెడ్ల పాలనమునందలి రెండుపుణ్యక్షేత్రములు. ఇవి పంచారామములలోఁ జేరినవి. ఈరెండు తావులందునుగూడ భీమేశ్వరనామాంకితములగు శివలింగములు వెలసియున్నవి. పంచారామములలోని కుమారారామమే చళుక్యభీమవరము. ఇది దక్షారామమున కిరువదిమైళ్ళ దూరమున సామర్లకోటదగ్గఱ నిప్పటికిని భీమవరమను పేరితోనే పిలువఁబడుచున్నది. ఇది శ్రీరెడ్డిగారుకూడ నెఱుంగకపోలేరు. చళుక్యభీమవరమనియు, చాళుక్యవంశరాజధానియగు చాళుక్యభీమవరము" అనియు గ్రామనామములనుగూడఁ దమవ్యాసములలో వారుదాహరించినారు. కాని యిక్కడమాత్రము "వర" శబ్దమును విడఁదీసి గంధర్వాప్సరోభామినులకు విశేషణముగా గ్రహింతురుకాఁబోలు. "పుర" శబ్దపాఠమును వీరసలే గ్రహించినట్లు తోఁచదు. ఇప్పుడు ద్రాక్షారామ మని పిలువఁబడు దక్షారామునందును, కుమారారామ మని వ్యవహరింపఁబడు చళుక్యభీమవరమునందును బూర్వము స్వామికైంకర్యమునకయి నాట్యగాంధర్వ విద్యాపారీణలగు వేశ్యామణులు పెక్కురుండెడివారు. శ్రీనాథుని భీమఖండము చదివినవారికది తెల్లమగును. వలయునపుడీ వేశ్యామణులు వేమవీరభద్రారెడ్ల కొలువుకూటమునకేఁతెంచి తమవిద్యానైపుణ్యమును బ్రదర్శించెడివారు, కాశీఖండమునందలి.

సీ. త్రైలోక్యవిజయాభిధంబైన సౌధంబు
  చంద్రశాలా ప్రదేశంబునందు
సచివసైన్యాధీశ సామంతనృపవార
  సీమంతినీ జనశ్రేణి గొలువ
శాస్త్రమీమాంసయు సాహిత్యగోష్ఠియు
  విద్వత్కవీంద్రులు విస్తరింపఁ
గర్పూరకస్తూరికా సంకుమదగంధ
  సారసౌరభము దిక్పూరితముగ

గీ. నిజభుజావిక్రమంబున నిఖిలదిశలు
గెలిచి తను రాజ్యపీఠ మెక్కించినట్టి
యన్న వేమేశ్వరుని యంక మాశ్రయించి
నిండుకొలువుండెఁ గన్నుల పండువుగను.

అను పద్యమువలన నిది ద్యోతితమగును. త్రైలోక్యవిజయాభిధానసౌధమున నిండుకొలువు పైని వర్ణించినరీతిని సాగుచున్నసమయముననే రెడ్డి వేమవిభుఁడు శ్రీనాథునిఁగూర్చి "ఈక్షోణిన్ నినుబోలుసత్కవులు లేరు" అను పద్యమును బలికినది. దీనిలోని "ద్వైవరాజ్యభారంబు" అను దానియర్థ మేమయి యుండునని పలువురు సందేహములఁ బ్రకటించిరి. శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు తామురచించిన శ్రీనాథకవిచరిత్రములో నిందుఁగూర్చి కొంత చర్చించి ద్వైవరాజ్యశబ్దమునకు సరియగునర్థమును జెప్పకపోయినను బద్యము చెప్పఁబడిన సమయసందర్భములఁబట్టి "ఈకొలువుకూటమున నృత్యమొనర్చు దాక్షారామచళుక్యభీమవరక్షేత్రములందలి వేశ్యామణులు తమవక్షోజద్వయముపయి యలందిన చందనకుంకుమముల పరిమళములు సభాంతరాళముల గుబాళించునట్లే నీ ప్రౌఢసాహిత్యసౌరభములుకూడ వాసికంటె నెక్కుడుగ నెల్లయెడల వ్యాపింపనేర్చును" అని పద్యముయొక్క భావార్థమయి యుండునని వ్రాసియున్నారు. ఇందుపయి 1933 సంవత్సరమున రాజమహేంద్రవరమున జరిగిన యాంధ్రసాహిత్య పరిషద్వార్షికోత్సవసభలో నేను "శ్రీనాథకవిప్రయోగములు" అను వ్యాసమును జదువుచు దానిలోఁ బయిపద్యమునుగూర్చికూడ ముచ్చటించుచు శ్రీ వీరభద్రరావుగారు చెప్పిన యర్థముకంటె విశాలమగు మఱియొకయర్థము నాకును నామిత్రులు శ్రీ ఇవటూరి సుందరయ్యగారికిని స్ఫురించినదనియు ద్వైవరాజ్యభారంబు" అనుటకంటె "ద్వైవరాజ్య పారంబు" అనునది శ్రీనాథుని పాఠమయియుండునని తలంచుట సమంజసమనియుఁ జెప్పి యీక్రింది యర్థమును వివరించితిని. గంధసారఘుసృణములు, అనఁగా మలయజకా

శ్మీరములు (చందనకుంకుమములు) వరుసగా రెండు వేర్వేఱు దేశముల కుఁ (రాజ్యములకు) జెందినవి. గంధసారమునకు నిలయమగు మలయ పర్వతమున్న పాండ్యరాజ్యము మొకటిది. కుంకుమమునకు జన్మస్థాన మగు కాశ్మీరము రెండవది. పారమనఁగా నవతలియొడ్డు. మలయపర్వత మున్న రాజ్యభాగమున కవతలనే సముద్రమున్నది. కాశ్మీరరాజ్యమున కవతలనే హిమాలయపర్వతములున్నవి. "శ్రీనాథకవిసార్వభౌమా ? ఈ భారతక్షోణిలో నీవంటి సత్కవు లీనాఁటికాలమున లేరు. దాక్షారామ చళుక్యభీమపుర వేశ్యామణుల వక్షోజములందలి చందనకుంకుమ సౌర భములు వారినృత్యవేళలయందు సభాంతరాళములనిండి గుబాళించునట్లు నీ కవిత్వసౌరభములు వానినతిక్రమించి యాచందనకుంకుమముల జన్మ స్థానములగు పాండ్య కాశ్మీర రాజ్యముల దాఁటి యాసేతుహిమాచల పర్యంతము వ్యాపింపఁజాలును"

శ్రీనాథకవి ప్రయోగము" లను నాపూర్వోక్తవ్యాస మటు తరువాతఁ బరిమళపత్త్రిక (సం 24 సం 4) లోఁ గూడఁ బ్రకటింపఁబడినది. సభలో విన్న పండితులుగాని పత్త్రికలోఁజదివిన పాఠకులుగాని ఈయ ర్థము సరికాదను ప్రతివాదము నెవరు నింతవఱకుఁ బ్రకటింపలేదు. ప్రకరణసందర్భములఁబట్టి పర్యాలోచింప నీపద్యమున కిట్టియర్థమే సమం జసముగ నుండునుగాని యిందులోఁ జళుక్యభీముఁడను నొక పూర్వకవి ప్రశంస వ్యంగ్యముగఁగాని వాచ్యముగఁగాని యున్నదని తలఁచుట కిట్టి యవకాశమును లేదనియే నాయభిప్రాయము. శ్రీ వేంకటకృష్ణారెడ్డి గారి కిట్టిసహజస్వాభావికార్థములతోఁ బ్రసక్తి లేకుండుట శోచనీయము. "చళుక్యభీమ" అనుపదము వెనువెంటనేయున్న "వర (పుర)" శబ్దముల మాట యేమి ? వానితోడి సమన్వయ మెట్లు? అను విచారమే వారికి లేదయ్యెను. "చళుక్యభీమ'' అనుపదము దొరకినదిగదా చాలును. దా నినిఁబట్టి ప్రాఁతలాడి మఱికొన్ని కారణాభాసములతో సంబంధమును ముడి వెట్టి యాకాశహర్మ్యముంబోలు నపూర్వసిద్ధాంతమును బ్రకటింపవచ్చు

సని వారు ముచ్చటపడిరి. ఈయభిప్రాయసమర్థనమునకయి వారు ప్రదర్శించిన పరికరపటుత్వమునుగూడ నిక విలోకింతము.

శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండమునకు ముందు రచించిన భీమఖండము లో సత్కావ్యలక్షణమునుగూర్చి చెప్పిన,

మ. హరచూడాహరిణాంకవక్రతయుఁ గా ౕ లాంతస్ఫురచ్చండికా
పరుషోద్గాఢపయోధర స్ఫుటతటీ ౕ పర్యంతకాఠిన్యమున్
సరసత్వంబును సంభవించె ననఁగా ౕ సత్కావ్యముల్ దిక్కులన్
జిరకాలంబు నటించుచుండుఁ గవిరాాజీగేహరంగంబులన్.

అనుపద్యము "ప్రౌఢసాహిత్యములతోఁదులతూఁగిన ద్వైరాజ్యభారంబు సాహిత్యద్వైరాజ్యభారంబు"అనివాచ్యముగాఁ జెప్పుచున్నదఁట. శ్రీరెడ్డిగారీవాక్యమున నుద్దేశించిన భావమేమియో నాకు స్పష్టముగ బోధపడలేదు. సాహిత్యములతోఁ దులతూఁగిన ద్వైరాజ్యభారంబు సాహిత్యద్వైరాజ్యభారంబని యూరక పదములను దిరుగవైచినంతమాత్రమునఁ బ్రయోజన మేమి? వక్రత, ధ్వని, వ్యంగ్యము ననునవి యాలంకారికమతములో నించుమించుగ సమానలక్షణార్థకములు. పయిపద్యములో శ్రీనాథుఁడు పేర్కొనిన "వక్రత" ధ్వనివ్యంగ్యములకు బోధకమనియు, చండికావక్షోజకాఠిన్యము గాఢసమాస బంధమునకు ద్యోతకమనియు, ఈరెంటిని గలిగి పయిఁగా నన్నిటికంటె ముఖ్యమగు సరసత్వమును గలిగిన సత్కావ్యములు చిరస్థాయులై వెలయఁగలవనియుఁ జెప్పుటయే పయిపద్యమున శ్రీనాథుఁ డుద్దేశించిన భావమని నేఁ దలంతును. ఈలక్షణము లాతని కృతులయందు నిండారియుండుట పండితుల కెల్ల ననుభవమే. "భీమఖండమునఁ జెప్పిన స్పష్టార్థమునే కాశీఖండములో శ్రీనాథుఁడు వ్యంగ్యముగా వివరించెననియు, పయోధరస్ఫుటతటీపర్యంతకాఠిన్యమును, సరసత్వంబును గలిగిన కావ్యములను వక్షోజద్వయగంధసారఘుస్రుణద్వైరాజ్యభారంబు అనే ప్రౌఢసాహిత్యవ్యంగ్యముగఁ (వాచ్యముగా) జెప్పినాఁడనియు, కాశీఖండమందలి గంధసార (చందనము)

ఘుసృణము (కుంకుమపువ్వులు) భీమఖండమందలి సరసత్వచిహ్నములే కాని మైపూఁతలు కావనియు, "నాళీకభవవధూస్తన పాళీకహ్లార రమ్యపరిమళలహరీ శాలీనతా విభాయువ। చోళీలలు తల్లనార్థి సురభికి నమరున్" అను భీమఖండపద్యమున శ్రీనాథుఁడు స్తనరమ్యపరిమళలహరీ (తెమ్మెరలు) వచోళీలలు, అని నిరూపించియున్నాఁడని యుపోద్ఘాతము కొంత చెప్పి, రెడ్డిగారు "దాక్షారామచళుక్యభీమ-ద్వైరాజ్యభారంబు" "చళుక్యభీముని (సంస్కృతాంధ్ర) వచోళీలలు (ప్రౌఢసాహిత్యములు) అని నిర్ణయింపవచ్చునని యు, పయి రెండుపద్యములలో శబ్దభేదమే కాని భావభేదము లేదని స్పష్టమగుచున్నదనియు సెలవిచ్చిరి. కవితాబంధమును యువతీవక్షోజాతకాఠిన్యముతోను, సరసకవిత్వసౌరభములను సుగంధపరిమళములతోడను సరిపోల్చుట కవులందఱకు సర్వసామాన్యమే. ఈవిషయమున శ్రీనాథుఁడు క్రొత్తగఁ జెప్పిన దేదియులేదు కవితాలక్షణవిషయమున రెడ్డిగారు పేర్కొనిన భీమఖండ కాశీఖండపద్యములందలి స్పష్టార్థవ్యంగ్యార్థము లెట్టివయినను వానివలనఁ జళుక్యభీముఁడను కవియొక్క ప్రౌఢసాహిత్యప్రసక్తి కేమాత్రమయిన సంబంధ మున్నదేమో సహృదయులు నిర్ణయింతురుగాక.

ఇఁక శ్రీనాథుని దని పలుపురు తలంచు

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ ! కస్తూరికా
భిక్షాదానము సేయురా సుకవిరాడ్బృందారకశ్రేణికిన్
దక్షారామచళుక్య భీమవరగంధర్వాప్సరో భామినీ
వక్షోజద్వయకుంభికుంభములపై వాసించుఁ దద్వాసనల్.

అను చాటువునుగూడఁ బేర్కొని యది "ఈక్షోణిన్ నినుబోల సత్కవులు -" అను కాశీఖండపద్యమాతృకనుండి పుట్టినదని సెలవిచ్చి యా పద్యముకూడఁ దమయూహకే తోడగునని తలంచి యీ రెం[డు] పద్యములకుఁ బాఠకుల సౌకర్యార్థమని తమ విపరీతపద్ధతిప్రకార మి[ట్టి] దండాన్వయము వివరించినారు.

("అక్షయ్యంబుగ" అను పద్యమునకు)

"ఓ సాంపరాయుని తెలుంగాధీశ ! దాక్షారామ చళుక్యభీమ (వరగంధర్వాప్సరో భామినీవక్షోజద్వయ కుంభికుంభములపయి వాసించుచున్న - ప్రసిద్ధికెక్కిన కావ్యసమయము భీమఖండములో కలదుగద) తద్వాసనలు (ఆసత్కావ్యవాసనలు) కలిగిన సుకవిరాడ్బృందారకశ్రేణికిన్ (ఆశ్రేణిలో చేరినాకు) కస్తూరికాభిక్షాదానము అక్షయ్యంబుగ చేయుమురా; అని శ్రీనాథుడు సభాపూజ్యముగ తెలుంగాధీశుని ప్రార్థించినాడు"

("ఈక్షోణిన్" అను పద్యమునకు)

"ఓ శ్రీనాథకవిసార్వభౌమ ! భవదీయప్రౌఢసాహిత్యములు దాక్షారామ చళుక్యభీమ (వరగంధర్వాప్సరో భామినీవక్షోజ ద్వయగంధసారఘుసృణము లు - కాఠిన్యమున్ సరసత్వంబును సంభవించె ననగా సత్కావ్యముల్)......సాహిత్యద్వైరాజ్యభారంబున్ అధ్యక్షించున్ (ప్రౌఢోక్తి) కనుక ఈక్షోణిన్, ఈ నేటికాలంబునన్ నినుబోలు సత్కవులు లేరు" అని రెడ్డి వేమవిభుడు సభాపూజ్యముగా ప్రశంసించినాడు"

చీకటిలోని చిందులాటవలె నీయన్వయము లెంత గందరగోళము గానున్నవో వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు. సందర్భశుద్ధి వీనియం దెంతవఱకున్నదో నిర్ణయింప సహృదయులే ప్రమాణము.

మఱి యింకను వింతలో వింత కాశీఖండావతారికలోని "ఈక్షోణిన్......" అను పూర్వోక్తపద్యమునకు మునుముందేయున్న 'వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు...'' "అను సీసపద్యములో శ్రీనాథుడు ప్రప్రథమమున కవిత్రయము కంటెముందు వేములవాడ భీమకవిని పేర్కొనుటచేతను, కస్తూరి రంగకవి తనయానంద రంగరాట్ఛందములో "ఆదిమసుకవి భీమనకు దండము పెట్టి నన్నయభట్టునకు నర్థిమ్రొక్కి" అని వ్రాసియుండుటచేతను, శ్రీ రెడ్డిగారు ఆదికవియని తాముతలంచు చళుక్యభీముడే యీ వేములవాడ

భీమన నొకసారి స్మరించియుఁ గవిస్తుతిలో నాతనికి నమస్కరింపకుండుట యాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కాకపోవుటచేతనఁట. మఱియు రెడ్డివేమవిభుని ప్రశంసామూలమునఁ దాను చాళుక్యభీమునకంటె గొప్పకవి నగుదునని మురిసి యుబ్బిపోయి యా యభిమానముచేఁగూడ నాతనికి నమస్కరింపఁ డయ్యెనఁట. చాళుక్యభీముఁడు శ్రీనాథునకంటె సుమారు 500 సంవత్సరముల ముందున్నవాఁడు. అట్టిచో నాతఁడొక గొప్ప పూర్వకవి యను తలంపే యాతనికున్నచో వేమారెడ్డి ప్రశంసమాత్రమునఁ దానాతనికంటె గొప్పవాఁ డగుదునని గర్వించి యాతని కభివందనమొనర్పుట మానునా. అట్లే యైనచోఁ దగుదునని మరల నాతనిని సామ్యమునకుఁ దెచ్చికొని యాతనివలె నుద్దండలీల వచింపనేర్తునని చెప్పికొనుట యెందుకు? కుఱుఁగా నీ కవిస్తుతులలో బ్రాహ్మణాబ్రాహ్మణ సమస్య కూడ శ్రీనాథున కంటఁగట్టుటయా? పాపమివియన్నియు శ్రీరెడ్డిగారు తెచ్చిపెట్టినవేగాని శ్రీనాథునకీ గొడవలేమియు లేనేలేవు. ఆతనిదృష్టిలో నసలు చాళుక్యభీముఁడను నొక కవి లేనేలేఁడు. ఆతని పూర్వులెవరు పేర్కొని స్మరింపని యొక యపూర్వకవి నాతఁ డెట్లు భావింపనేర్చును? ఆతఁడు వాస్తవముగా విన్నది వేములవాడ భీమకవినిగుఱించియే. ఆతనిఁ గూర్చిన యైతిహ్యములు, ఆతఁడు రచించిన చాటువులు గ్రంథములు కొన్ని శ్రీనాథుని కాలమునకు వ్యాప్తియం దుండియుండును. వాడుక కథలఁబట్టి యా భీమకవి కూడ బ్రాహ్మణుఁడేగాని యితరకులజుఁడుకాఁడు. దక్షారామ భీమేశ్వరుని యనుగ్రహమువలన నొక బ్రాహ్మణవితంతువునకు నందనుఁడయి యుదయించినవాఁడు. కావుననే

"ఘనుఁడన్ వేములవాఁడ వంశజుఁడ, దక్షారామభీమేశ నం
దనుఁడన్, దివ్య విషామృతప్రకట నానాకావ్యధుర్యుండ, భీ
మన నాపేరు వినంగఁజెప్పితిఁ దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాది సుగంధవస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా."

అను చాటుపద్యములో దక్షారామ భీమేశనందనత్వమును పేర్కొని

యున్నాఁడు. ఐతిహ్యములఁబట్టి చాటువులఁబట్టి యాతఁడు నన్నయభట్టు నకు సమకాలికుఁడో యించుక యటీవలివాఁడో కాఁదగును.

"వచియింతు వేములవాడ భీమసభంగి..." అనుపద్యములో శ్రీనాథుఁడు కేవలము కాలపౌర్వాపర్యమును చాటించినట్లు తలంప నవకాశము లేదు. శ్రీ రెడ్డిగారు చెప్పినట్లు "అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ..." అనుచాటుపద్యము "ఈక్షోణిఁ గనుబోలు..." అను కాశీఖండపద్యమునుండి యేర్పడినదనుటకంటె నాచాటుపద్యమునందలి "దక్షారామ చళుక్యభీమవరగంధర్వాప్సరోభామినీ వక్షోజద్వయ" అను భాగమే కాశీఖండపద్యమున శ్రీనాథుఁడు గైకొనెననుట సత్యమునకు సమీపముగ నుండునని నాయభిప్రాయము. కస్తూరికాఘనసారాది సుగంధవస్తువులకయి వేములవాడభీమకవి యొక తెలుంగాధీశునిఁ బైని చెప్పిన "ఘనసందర్శ..."అను పద్యమునం దర్థించియున్నాఁడు. ఆ తెలుంగాధీశుఁడు సాంపరాయని తెలుంగాధీశుఁ డవునో కాదో నిశ్చయముగఁ జెప్పఁజాలము కాని సాంపరాయని తెలుంగాధీశయని "అక్షయ్యంబుగ..."అనుపద్యములో మరలఁ గస్తూరికాభిక్షాదానమునకయి సంబోధింపఁబడి యర్థింపఁబడిన వాఁ డాతఁడే యయి యుండఁదగునని నాయభిప్రాయము. భీమకవి జన్మస్థానమగు వేములవాడకు రెండుమూఁడు మైళ్ల దూరమునఁ సాంపరాయనిపురము (ఇప్పుడు సంపరయనీ పిలువఁబడు గ్రామము) ఉన్నది. పూర్వమది యొక రాజుచేఁ బరిపాలింపఁబడి వైభవముతో విలసిల్లిన పట్టణమని తెలియుచున్నది. శ్రీనాథుని భీమఖండములోఁ గూడ నీసాంపరాయనిపురము పేర్కొనఁబడినది. తెలుంగురాయనికి సాంపరాయనిపురమునకుఁగల సంబంధము పరిశోధింపఁ దగినది. భీమకవి తెలుంగురాయని మొదట దర్శించినపుడు నిజనామప్రకటనాదికము గావించికొని, కృతపరిచయుఁడయిన యాతనిని మరల సందర్శించినపుడు "సాంపరాయని" విశేషణముతో నాతనిఁ బేర్కొనియుండును. భీమకవి యుద్దండశైలియందలి గౌరవముచేతనే శ్రీనాథుఁడాతనిని

గాశీఖండావతారికలో "వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి..." అను పద్యములో స్మరించి యాపద్యము వెనువెంటనే యాయుద్దండశైల్యాను కరణసూచకముగ "క్ష" ప్రాసతోనే "ఈక్షోణిక..." అనుపద్యమును వ్రాసి భీమకవియందలి గౌరవము చేఁ బూర్వోక్తపద్యభాగమును మార్పు లేకుండ నందు గ్రహించినాఁడని నాతలంపు. ఈవిషయముల నిదివఱలో నా "శృంగార శ్రీనాథవిమర్శనము"నందును "శ్రీనాథకవిప్రయోగము లు" అను వ్యాసమునందును వివరించియే యుంటిని కావున శ్రీనాథుఁడు వేములవాడ భీమకవిని మాత్రమే పేర్కొనెననియు, అతనికిఁ జాళుక్య భీమరాజునకు నెట్టిసంబంధమును లేదనియు నీయిరువురకు నిఁచుమించుగ రెండువందల సంవత్సరముల యంతర మున్నదనియు, శ్రీనాథుని దృష్టిలోఁ జాళుక్యభీముఁడను కవి లేనేలేఁడనియు బుద్ధిమంతులకు దోఁపకపోదు. ఈసందర్భమున రెడ్డిగారు శ్రీనాథుఁడు ఛందోనిర్బంధమునఁ జాళుక్య భీమనయనుటకు మాఱు వేములవాడ భీమనయని వ్రాసియుండుననుట మఱియు నాశ్చర్యకరము. చెప్పఁదలఁచిన విషయములకు శ్రీనాథకవి సార్వభౌమునకు ఛందస్సడ్డుతగులనేర్చునా! "విరచింతుఁ జాళుక్య, విభుఁ డు భీమనభంగి" అనియో "విరచింతుఁ జాళుక్య. భీమనవిధమున" అని యో వ్రాయనేరఁడయ్యెనా?

కస్తూరిరంగకవి యప్పకవికంటెఁ గూడ నర్వాచీనుఁడు. ఆతఁడు తనఛందోగ్రంథమున నుతించిన భీమకవి కవిజనాశ్రయ మను ఛందో గ్రంథమునకుఁ గర్తయని తలంపఁబడు వేములవాడ భీమకవియే యయి యుండును. అతనికి ఆదికవియను విశేషణమును జేర్చుటలో రంగకవి వాడుకకథలను అప్పకవీయమునఁ జెప్పఁబడిన సంగతుల ననుసరించి యుండును. అప్పకవి నన్నయభట్టు భారతమును నాంధ్రశబ్దచింతామ ణిని గలియుగాదిని రచించినట్లు తనయవతారికలో వ్రాసినాఁడు. భీమ కవివ్రాసిన రాఘవపాండవీయాది గ్రంథములను నన్నయభట్టడంచెనను నైతిహ్యములఁగూడ నాతఁడు గ్రంథస్థమొనరించినాఁడు. ఈలాక్షణిక

గ్రంథకర్తలకుఁ జారిత్రకజ్ఞానము చాలఁ దక్కువ. నన్నయభట్టు క్రీ. శ. 1030 ప్రాంతీయమువాఁడని శాసనాద్యాధారములచే వ్యక్తమగుచుండ నాతఁడు కలిఁ యుగాదిపురుషుఁడను నప్పకవి వ్రాఁతకేమి ప్రామాణ్య ముండును? ఇట్టి యూతని ననుసరించిన కస్తూరిరంగకవి భీమనకవికిఁ జేర్చిన యాదికవి విశేషణమునకుఁ బ్రామాణ్యము చరిత్రజ్ఞుల దృష్టిలో సిద్ధింపనేరదు. ఇంతకు నాతఁడు పేర్కొనిన భీమకవి మన రెడ్డిగారు తలంచినట్లు చాళుక్యభీమరాజుకుఁ గట్టి యాధారమును లేదుగదా!

వేములవాడభీమకవి గోదావరిమండలమువాఁడనియు నాతని జన్మస్థానము దక్షారామ సమీపమందలి వేములవాడయనియు వాడుకవలన యిదియుఁ దెలియుచున్నది. ఇందుకు వ్యతిరేకముగ నాతఁడు నిజామురాష్ట్రమందలి వెలిగందలకు సమీపమందున్న వేములవాడ వాస్తవ్యుఁడను వాదమొకటి కొంతకాలమునుండి బయలుదేఱినది. ఇందుఁ గూర్చి శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు కవిజనాశ్రయ పీఠికలోఁ గొంత చర్చించి యా వాదముపట్లనే ప్రవృత్తిఁజూపియున్నారు. కవిజనాశ్రయకృతిపతి రేచన నిజామురాష్ట్రము ప్రాంతమువాఁడుగ గోచరించును. ఆ ప్రాంతమందలి వేములవాడలో నొకభీమకవి యుండినచో నాతఁడే కవిజనాశ్రయకర్తయై యుండుననువాదమునకుఁ గొంత సంకేతముగానేయుండును. ఆసందర్భములో వేములవాడ భీమకవియు వేములవాడ భీమకవియు నొక్కఁడే యనుటకంటె నిరువురు వేర్వేఱు పురుషులని తలంచుటయే సమంజసమని నాయభిప్రాయము. చాటుపద్యములలో నుదాహృతుఁడయిన వేములవాడ భీమకవి గోదావరీమండలములోని వేములవాడ వాస్తవ్యుఁడనియే చిరకాలమునుండి గొప్పవాడుకగానున్నది. ఆతని చాటువులలో నుదాహృతులయిన కళింగగంగు మున్నగు రాజులుకూడ గోదావరీమండలమునకు సమీపమందున్న మండలములలో రాజ్యపాలన మొనరించినవారు. నిజాముమండలమందలి వేములవాడ భీమకవికి సందర్భమంత సంగతముగానుండదు. ఆవిషయమెట్లున్నను శ్రీ వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారీయుర

పురుభీములు నొక్కఁడేయనియు నాతఁడే చాళుక్యభీముఁడనియుఁగూడ నీక్రిందివిధమున విచిత్రముగ వ్రాసినారు.

"ఇఁకఁ గాశీఖండమందలి 'వేములవాడ భీమనభంగి'కి "వేమల వాడభీమనభంగి" అనేపాఠముండవచ్చునా? అనేసమస్యను విచారింతేము. దాక్షారామ, చళుక్యభీమవర, గంధర్వాప్సరోభామిని అనే వేమల వాడలలో దాక్షారామ చళుక్యభీమన అనేచాళుక్యభీమకవికలఁడు. దీనిని గోపరాజకవి గుర్తించి తన సింహాసనద్వాత్రింశికలోఁ గ్రింది చమత్కార చరిత్రను కల్పించినాఁడు."

క. "లేములవాడక శుచిదై
లేములవాడం జరించు లేమలవాడం
దా మెఱసిన భీముని నుత
భీముని బలభీము విమతభీమునిఁ దలఁతుఁ."

"ఈపద్యమందలి బలభీముఁడు రాజైన చాళుక్యభీముఁడని శబ్ద సారస్యమువల్ల నూహించవచ్చును. వేమలవాడ దా మెఱసిన 'బలభీముఁడు' శుచిదైయుండుట సంభవము. ఇది గ్రామచరిత్రకాదనియు, గోపరాజ కవికల్పిత సాహిత్యగ్రామచరిత్రమనియు తోచుచున్నది. కాన కాశీఖం డములోనున్న "వచియింతు వేమలవాడభీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొ క్కమాటు" అనేమూలపాఠమే సింహాసనద్వాత్రింశిక యతిస్థానపాఠ ముగానున్నదని చెప్పవచ్చును. (ఇట్లయినప్పటికిని కాశీఖండ పాఠాంతర ములను దాళపత్రగ్రంథములలో పరిశీలింపవలసియున్నది). ఇంతేకు "వేమలవాడభీమన" అనే కాశీఖండమూలపాఠము—శృంగారభీమనకు భాషాంతరీకరణ బిరుదమేగాని, వేములవాడ భీమన వంశనామముకాదని కూడ చెప్పవచ్చును."

కాశీఖండమును ముద్రించినవారెవరు నెప్పుడు "వచియింతు వేములవాడభీమనభంగి" అనుచో "వేమలవాడభీమన" అనుపాఠమును సూచించియైన నుండలేదు. ఈపాఠముకూడ నుండియుండదు సను వాద

మును శ్రీ రెడ్డిగారే నేఁడు తెచ్చిపెట్టుచున్నారు సింహాసనద్వాత్రింశిక రచించిన కొఱవి గోపరాజకవి నిజాముమండలమువాఁడు శ్రీనాథునకుం గొంచెమిటీవల క్రీ॥ శ॥ 1460 ప్రాంతమందున్నవాఁడు.

ఈతని తాతతండ్రులు రేచెర్ల వెలమరాజులయొద్ద మంత్రిత్వము నెఱపినవారు. సింహాసనద్వాత్రింశికను ప్రకటించినది యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు ఈ గ్రంథమునకుఁ బరిషత్తునకు దొరకిన ప్రతులంత పరిశుద్ధమైనవి కావు సందిగ్ధపాఠములు పలుతావుల నున్నవి. శ్రీరెడ్డిగారు పేర్కొనిన వేములవాడ కసుబియై..." అను పద్యమునందు మొదటి రెండు పాదములకు సరియగు నర్థము కుదురుటలేదు. రెండవ పాదమునందలి "లేములవాడం జరించు "అనుచో వేములవాడ యనికూడఁ గొన్ని ప్రతులలో నున్నట్లు పరిషత్తువారు సూచించియున్నారు. లేములవాడ, వేములవాడ పాఠములెట్లున్నను నిందుఁ బేర్కొనఁబడిన భీమకవి కవిజనాశ్రయకర్తయే యని గోచరించును.

ఉ. భీమనపద్యమన్న గడుఁ బ్రీతివహించుచు మేలుమేలు నా
నేమిది చెప్పినారమన నిక్కము ప్రాసము గూర్చినాఁడవా
నేమిదికాదు దీనివడి కెక్కడి కర్థ మిదెట్టి దీ గణం
బేమని పెట్టినాఁడవని యెగ్గులువట్టుఁ గుబుద్ధి పెద్దలన్"
అను పద్యముకూడ దీనిని సూచించును.

గ్రంథావతారికలోని కవిజనాశ్రయకర్త భీమకవి నిజాముమండలమువాఁడని తలంచుటయే సమంజసముగ నుండునని పైనే వ్రాసియుంటిని. ఈపద్యమునకు ముందు గోపరాజకవి నన్నయభట్టునే స్తుతించినాఁడు చూడుఁడు.

క. ఆభారత పర్వత్రయ
మీభారతవర్ష మెల్ల నెఱుఁగఁ దెనుఁగునన్
శ్రీభారతిగతిఁ జెప్పిన
నాభావుకమునుఁ దలంతు నన్నయభట్టున్

కావున గోపరాజకవికి నన్నయభట్టే కవిజనాశ్రయకర్తయగు భీమకవికంటెఁ బూర్వుఁడను నభిప్రాయమున్నట్లు గోచరించును. ఇంతకుఁ జాళుక్యభీముఁడే కవిజనాశ్రయకర్తయనుట కెట్టియాధారమును లేదు. ఆతని రాజధాని విశాఖపట్టణమండలమందలి యలమంచిలి యైనట్లులాతని శాసనములవలనఁ గాన్పించునని చరిత్రజ్ఞులు వ్రాయుచున్నారు. ఇట్టి చాళుక్యరాజు నిజామురాష్ట్రమందలి వేములవాడలోనుండి కోమటి కేచన కంకితముగా గ్రంథమునురచించుట యసంభవమని వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు. రెడ్డిగారుదాహరించిన పద్యమందలి నుతభీమ, బలభీమ, విమతభీమ, యనువిశేషణములును ప్రాసమునకయి తేఁబడినవేగాని మఱియొకటికాదు. ఇతరాధారములు లేనప్పుడు కేవలము "బలభీమ" యను విశేషణమునుబట్టి రాజైన చాళుక్యభీముఁడే యాకవియని యూహింపవచ్చునని రెడ్డిగారు వ్రాయుట సరికాదు.

మఱియు "వేములవాడ భీమన"యనునది శృంగారభీమనకు భాషాంతరీకరణ బిరుదమేకాని వంశనామము కాదని వారు తలంచుటగూడ నసంగతము. నిజామురాష్ట్రమందలి లేములవాడకు వేములవాడయను వ్యవహారముకూడ నుండెననియు, మఱియు నచ్చటి శాసనములలో నాగ్రామమునకు "లేమ్బులవాడ" యనుపాఠము గానవచ్చుచున్నదనియు, 'లేమ్బుల' క్రమముగా లేమల, లేముల, వేముల యయి యుండవచ్చుననియు శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు పూర్వోక్తమయిన కవిజనాశ్రయ పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. ఇంతకు గ్రంథములందును జాటుపద్యములందును నుదాహృతులయిన వేములవాడభీమనయు లేములవాడభీమనయు నొక్కఁడయినను వేర్వేఱు పురుషులయినను నాతఁడు చాళుక్యచక్రవర్తి భీమరాజని తలంచుట సర్వవిధముల నసంగతమని సహృదయులకుఁ దోఁపక పోదు. రెడ్డిగారు చెప్పినట్లు లాతఁడు చాళుక్యభీమరాజేయైనయెడల, కోమటి కేచనకుఁ గృతిచెప్పుట, కస్తూరికాది సుగంధవస్తువులకయి తెలుంగురాయని యాచించుట మున్నగు నికృష్టత్వములకాతని గుఱిచేసి

యాతనికిఁ బదభ్రష్టత తెచ్చినవారమగుదుము. ఇట్టిసందేహములు శ్రీ రెడ్డి గారికిఁగూడఁ గొంతవఱకుఁ గలిగినట్లున్నది. కావుననే విభూతిపత్త్రికలోని వారి రెండవ వ్యాసములో "క్రీ॥ శ॥ 9 శతాబ్దమందు చాళుక్యభీమకవి యాస్థానములో కవిజనాశ్రయము పుట్టెనని చెప్పకూడదా? అని పరిశోధింపుఁడు" అని లోకమును హెచ్చరించియున్నారు. కవిజనాశ్రయ విషయమున నిదివఱకే తగినంత పరిశోధనము జరిగినది. దొరకిన ప్రతులలోఁ గొన్నింటివలన నయిన భీమకవి కృతికర్తయనియు, గోనుటి రేచన కృతిభర్తయనియు విమర్శకులు నిర్ణయించియుండ రెడ్డిగారు హెచ్చరించు నీవృథాపరిశోధనమున కవసరమేమున్నది? ముంజేతికంకణమున కద్దమేల? కవిజనాశ్రయమునకుఁ జళుక్యభీమనకు నెట్టిసంబంధము లేదనుట సత్యసమ్మతమయిన సిద్ధాంతము.

తెలుంగురాయునిఁ గస్తూరికాది సుగంధవస్తువులకై యాచించిన పద్యకర్తృత్వము, చళుక్యభీమునియెడ సమర్థించుటకయి రెడ్డిగారు పద్యమందలి తెలుంగాధీశయను పాఠమును "త్రిలింగాధీశ" యని మార్చి "ఇందలి త్రిలింగాధీశుఁడు స్వామికాని రాజుకాఁడని" వ్రాసిరి. కాని యాస్వామియెవరో తెలుపరయిరి. వా రుద్దేశించినది శిలావిగ్రహరూపమున శ్రీకాకుళక్షేత్రమున వెలసిన యాంధ్రనాయకస్వామి కాదుకదా! అట్లేయయినచోఁ బాపము చళుక్యభీమునకుఁ బదభ్రష్టతకు మాఱు మతిభ్రష్టతను రెడ్డిగారు కలిగించినవారగుదురు. ఎట్టి మతిమంతుఁడయిన నిట్టి సుగంధవస్తువులకయి గుడిలోనుండు శిలావిగ్రహమును యాచించునా? ఇంతకుఁ జాళుక్యరాజ్యమునకుఁ జక్రవర్తియగు నా చళుక్యభీముఁ డీవస్తువులకయి యొరుల యాచింపవలసిన దుస్థితికేల లోనయ్యెను?

మఱియు నీసందర్భమున వేములవాడభీమనతోఁ జాళుక్యభీమన నైక్యమొనర్చుటకయి రెడ్డిగారు వ్రాసిన వింకను గొన్ని వింతవాక్యములు చిత్తగింపుఁడు.

"చాళుక్యభీమకవి గోదావరిజిల్లాకు చెందినవాఁడు. ఇంతేకాక

చళుక్యభీమకవి ముదివేము (ముదివేములవాడ) చాళుక్యవంశజుఁడు. కనుకనే "ఘనుఁడన్ వేములవాడ వంశజుఁడ" అని తన చాటుపద్యమును వ్రాసియున్నాఁడు. విధవాకుమారుఁడైన చాళుక్యరాజ జన్మప్రకార కథనమే తద్వంశజుఁడగు (ముది) వేములవాడ భీమన కంటఁగట్టఁబడినదని కూడ శాసనచరిత్రాధారముతో సమన్వయము కుదురుచున్నది. అనఁగా దాక్షారామమునకు పూర్వమా ప్రదేశములో "ముదివేములవాడ" గ్రామముండెనేదా? అని పరిశీలింపుఁడు. ఈ 'ముదివేము' తియ్యగా పండి ద్రాక్షారామమైనదా? పిదప దాక్షారామమైనదా? అటు పిమ్మట దక్షారామమైనదా?"

ఈ వాక్యము లర్థమగుటకు ముందు పాఠకులకు రెడ్డిగారుపేర్కొనిన "ముదివేము" గొడవ కొంత చెప్పవలసియుండును. తూర్పుచాళుక్య రాజుల శాసనములు కొన్నిటియందు వారి వంశచరిత్రము చెప్పుటలో వారిపూర్వులలో విజయాదిత్య నామాంకితుఁడగు రాజయోధ్యాపురము నుండి దిగ్విజయార్థము దక్షిణాపథమునకేతెంచి త్రిలోచన పల్లవునితోఁ బోరాడి రణరంగమున నిహతుఁడయ్యెననియు సద్యఃగర్భవతియగు నాతని భార్య ముదివేము నామాగ్రహారమునకేఁగి యచ్చట విష్ణుభట్ట సోమయాజి యను బ్రాహ్మణునిచే నిజపుత్రికయుంబోలె నాదరింపఁబడెననియు, నామెకుఁ గలిగిన కొమరునకు విష్ణువర్ధనుఁడను నామ ముంచిరనియు నాతఁడే వారికి మూలపురుషుఁడయి వెలసెననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇందు కనుగుణముగనే తూర్పుచాళుక్యరాజులు పలువురు తమ నామముల చివర విష్ణువర్ధన నామమునుగూడ ధరించిరి. మూలపురుషుఁడగు విష్ణువర్ధనుఁడు పుట్టిపెరిఁగిన యీ ముదివేము అగ్రహారమే మన రెడ్డిగా రుదాహరించినది. దీనికిని వేములవాడ భీమకవి జన్మస్థానమని పలువురు తలంచు గోదావరీజిల్లాలోని వేములవాడకును నెట్టిసంబంధమును లేదు. "వేము" అనుపదమును గైకొని బదరీబాదరాయణులకుంబోలె లేనిసంబంధమును ముడివెట్టుట ఘటనాఽఘటన సమర్థులగు రెడ్డిగారికే చెల్లినది. వేముల

వాడకు ముదివేములవాడయను వ్యవహార మెప్పుడునులేదు. చళుక్యశాస నములలో నుదాహృతమయిన యీ ముదివేము కడపజిల్లాలోని ముది యను గ్రామమై యుండునని చరిత్రజ్ఞులభిప్రాయపడుచున్నారు. అంతియే గాని వేములవాడతో నెట్టి సంబంధమును ముడిపెట్టుటలేదు. ముది వేము తియ్యగాఁబండి ద్రాక్షయగుట ప్రకృతివిరుద్ధము; లోకానుభవ శాలి వేమనయోగీంద్రుఁడు "తినఁగఁదినఁగ వేము తియ్యనై యుండును" అనుచెప్పెను. ముదివేముగాని లేఁతవేముగాని నేలవేముగాని తియ్యగాఁ బండి ద్రాక్షగాని ద్రాక్షారామముగాని యగుట లోకమందసంభవము. రెడ్డిగారిచేతులలోఁ గవులుకానివారు కవులవుచున్నారు. కావున "ముది వేము" ద్రాక్షారామ మగుటకూడ వారివ్రాఁతలయందే సంభవమగును గాని యన్యత్రకానేరదు. ఇఁక దక్షారామముమాట యేమనఁగా దక్ష వాటియగు దక్షారామమే లోకవ్యవహారములో రానురాను దాక్షా రామమయి తరువాత ద్రాక్షారామమయినది. అంతియేగాని ద్రాక్షా రామము క్రమక్రమముగా దక్షారామము కాలేదు. రెడ్డిగారు భీమేశ్వర పురాణమును బాగుగాఁ జదివికొని లోకజ్ఞతగ్రహించి యథార్థమును దెలిసికొందురుగాక. ద్రాక్షారామమని పేరేగాని యిప్పుడాప్రాంతమందు ద్రాక్షతోట లేమియులేవు. పూర్వముగూడ నుండినట్టు లెట్టి నిదర్శనము లులేవు. విధవాకుమారుఁడైన చాళుక్య విష్ణువర్ధనుని జన్మప్రకార కథ నమే తద్వంశజుఁడగు (ముది) వేములవాడ భీమన కంటఁగట్టఁబడినదని రెడ్డిగారు వ్రాయుట మఱియు నాశ్చర్యము. విష్ణువర్ధనుని జన్మవృత్తాంత నకును వాడుకకథలోని వేములవాడభీమకవి జననకథకును సామ్యమే లేదు. విష్ణువర్ధనునితండ్రి విమలాదిత్యుఁడు చనిపోవునప్పటి కాతనిభార్య గర్భవతిగానుండి నెలలునిండినపిదపఁ గుమారునిఁ బ్రసవించినది. అట్టి విష్ణువర్ధనునకు విధవాకుమార బిరుదమును రెడ్డిగారు ప్రసాదించుట న్యాయ్యమేనా? భీమకవితల్లి కేవలము విధంతువేగాని యామెకు దక్షా రామ భీమేశ్వరుని వరమువలననే భీమకవి యుదయించెనని వాడుకకథ.

పయిఁగా నీ లోకవ్యవహారమునుబట్టి భీమకవి బ్రాహ్మణుఁడేగాని క్షత్రియుఁడు కాఁడని వెనుక నేవ్రాసియుంటిని.

వేములవాడభీమకవి శాపానుగ్రహసామర్థ్యమును బ్రకటించు చాటుపద్యములు కొన్ని యాంధ్రవాఙ్మయమున నిప్పటికిని నిల్చియుండుట పాఠకులకు సువిదితమే. అందులో రాజకళింగగంగును గూర్చిన క్రిందిపద్యములు రెండును సుప్రసిద్ధములు.

ఉ. వేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
సామము మాని కోపమున సందడి దీఱిన రమ్ము పొమ్మనెన్
మోమును జూడ దోస మిఁక ముప్పదిరెండుదినంబు లావలన్
జామున కర్ధమం దతని సంపద శత్రులఁ జేరుఁగావుతన్.

ఉ. వేయి గజంబులుండఁ బదివేలు తురంగము లుండ నాజిలో
రాయలగెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టముఁ గట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగు కవిరాజు భయంకరమూర్తి చూడఁ దాఁ
బోయిన మీనమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠినాఁటికిన్.

వీనినిగూర్చిన వాడుకకథలు యథార్థము లేమైనచో నిం దుదాహృతుఁడయిన కళింగగంగు క్రీ. శ. 1077 సంవత్సరములోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయి డెబ్బదిసంవత్సరములవఱకుఁ గళింగదేశమును బరిపాలించిన అనంతవర్మచోడగంగు కావలెననియు, ఉత్కలదేశమందలి జాజినగరమే సజ్జనగరము కానోపుననియుఁ జరిత్రజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. ఈయనంతవర్మ చోడగంగునకు దక్షిణమున వేంగీచాళుక్యులతోను, ఉత్తరమున నుత్కలాధీశులతోను బడమరఁ జేదిదేశం బేలు కాలచుర్యులతోను యుద్ధములు ఘటిల్లి, తాత్కాలికముగ గెలుపులు నోటములుగూడఁ గలుగుచుండెడివి. మఱియు నీతనితండ్రియు నన్నయభట్టున కాశ్రయుఁడగు రాజరాజనరేంద్రుఁడును దోడియల్లుఁడు. వేములవాడ భీమకవి చిరకాలజీవియని వాడుక. నన్నయతో నాతనికి సమకాలికత్వముఁ గూర్చు నైతిహ్యములతో సమన్వయము చేసినను భీమకవి యనంతవర్మచోడగంగు

కాలమున నుండుటలో నసంభవ మేమియులేదు. ఇట్టి యెడ మనరెడ్డిగారీ పద్యముల కర్తృత్వముకూడ వేములవాడ భీమనకేయని, తాము తలంచు చాళుక్యభీమునకే యారోపించుచుఁ దత్సమర్థనమున కయి యవలంబించిన వింతమార్గముల విలోకింపుఁడు. చాళుక్యభీముని శాసనములు కొన్ని లోకమునకు దొరకినవి. అందులో క్రీ॥ శ॥ 892 నాఁటి అత్తిలిశాసనమును కీర్తిశేషులు శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుపంతులుగారు వివరణముతో ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక (సం॥సం6) లోఁ బ్రకటించియున్నారు. అందులోఁ జాళుక్యభీముని పెదతండ్రియగు గుణగవిజయాదిత్యుని వర్ణనలో

"అథచకాలింగ గంగరూప్యాది, కోశ (స) వేశద్విపాదిచ,
పాండ్యపల్లవ హేమాది హరత్యా ఇత్థమాహరత్"

అనియున్నది. దీనికిఁ గళింగదేశాధీశులగు గంగరాజుల రజతాదికములను, కోసలదేశాధీశుల గజాదికములును, పాండ్యపల్లవరాజుల సువర్ణాదికములనుదాహరించి గుణగవిజయాదిత్యుఁడు విజయయాత్రలొనర్చెనని సహజమగు సమంజసార్థములను శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు తెలుఁగున వివరించియేయున్నారు. కాని మనరెడ్డిగారు పయి శాసనపంక్తులను బరిషత్పత్త్రికనుండియే గైకొనియుఁగూడ శ్రీ లక్ష్మణరావుగారి వివరణ మేమియుఁ బాటింపక "కాలింగగంగ" శబ్దమొక్కటిదొరకినది గదా కృతార్థులమయితిమని తలపోసి, తమ విపరీతధోరణితో జమీన్రైతు ఉగాదికానుకలోని మొదటివ్యాసములో నిట్లువ్రాసియున్నారు.

"వేములవాడ భీమకవి కళింగగంగని సంపదశత్రులఁ జేరుఁగావుతన్" అని శపించిన చాటుపద్యముకలదు. దీనికనుగుణముగా క్రీ. శ. 892 సంవత్సరమందలి చాళుక్యభీముని అత్తిలిశాసనములో తనపెదతండ్రి గుణగవిజయాదిత్యుఁడు క్రీ శ. 892 సంవత్సరములో కాళింగగంగుని రజతాదులను (రూప్యాదులను) గ్రహించినట్లు కలదు. ఇందువల్ల కళింగగంగును శపించిన వేములవాడ భీమకవికూడ క్రీ. శ. 892 చాళుక్య

భీమునితండ్రి కాలమునాఁటివాఁడు. కాన చళుక్యభీమకవికి సమకాలికుఁడని నిర్ణయింపవచ్చును. ఇఁక నీయిద్దరికవులకు భేదమున్నదా? ఒకవేళ వేములవాడ భీమకవి- చాళుక్యభీమకవి కాకపోయినప్పటికి క్రీ. శ. 1053, సంవత్సర ప్రాంతమందలి నన్నయభట్టుకంటె క్రీ. శ. 892 సంవత్సర ప్రాంతమందలి (కళింగగంగు సమకాలికుఁడైన) వేములవాడభీమకవి ఆదిమకవియని నిర్ణయించుట సత్యదూరము కాదు. కనుకనే "వచియింతు వేములవాడ భీమసభంగి... ..."అని కాశీఖండములో రెడ్డివేమవిభుఁడు శ్రీనాథునిఁ బ్రశంసింపఁ గలిగినాఁడు. ఈఆంధ్రకవి ప్రశంసాకాలమును వేములవాడ భీమకవికి సమకాలికుఁడైన కాలింగ (కళింగ) గంగు ప్రస్తావన కల క్రీ శ. 892 సంవత్సరమందలి అత్తిలిశాసనము బలపఱుచుచున్నది. "వేములవాడ భీమకవి, వేగమె చూచి... ..." అనేచాటుపద్యార్థము క్రీ. శ. 892 గుణగవిజయాదిత్యుని లేక ఇతని తమ్ముఁడైన యువరాజ విక్రమాదిత్యుని యుద్ధసన్నాహమును శాఁపమిషతో చెప్పుచున్నది సంధికాఁబోలు. "వేయిగజంబులుండ... ..."అనే చాటువు మకల సజ్జనగరప్రాప్తిని శాపపరిహారమిషతోఁ జెప్పుచుండలేదా? యిదినిజమైనచో దీనివలన కాలింగగంగు క్రీ. శ. 892 సంవత్సరప్రాంతయుద్ధములో చాళుక్యభీముని పెదతండ్రి విజయాదిత్య రాజులనో లేక, ఇతనితండ్రి యువరాజ విక్రమాదిత్య రాజులనో గెల్చి సజ్జనగరమునఁబట్టముకట్టుకొన్నాఁడనికూడ చెప్పవచ్చును. ఇంతకును వేములవాడవంశజుఁడ దక్షారామ భీమేశనందనుఁడ<... ..." నానాకావ్యధుర్యుండ భీమన నాపేరు...' అనే చాటుపద్యమువల్ల వేములవాడ భీమకవి, దాక్షారామ చళుక్య భీమేశనందనుఁడని యూహింప నవకాశమున్నది" అత్తిలిశాసనములోని "కాలింగగంగ" శబ్దము కళింగదేశాధీశ సూచకమగు సాముదాయిక పదముగాని ప్రత్యేకవ్యక్తి సూచకము కాదని బుద్ధిమంతులకుఁ జెప్పనక్కఱలేదు. ఇష్టార్థసిద్ధికై యిచ్చవచ్చిన యర్థమును విచ్చలవిడిగఁ జేయువారికిఁ జెప్పఁదగినదిలేదు. చెప్పినప్రయోజనములేదు. రెడ్డిగారు

చాటుపద్యములందలి కళింగగంగు అనంతవర్మచోడగంగు కాఁదగునను చరిత్రజ్ఞుల యభిప్రాయముల నొప్పరికించి వానినిగూర్చి యించుకయుఁ దమ వ్యాసములలోఁ జర్చింపకుండుట శోచనీయము. పయిఁ జేర్కొనిన రెడ్డిగారి వాక్యములఁబట్టి మొదటివ్యాసమును వ్రాయునాఁటికి వారు చాళుక్యభీముఁడు వేములవాడ భీమకవి వేర్వేఱుపురుషులే కాఁదగున నెడి యనుమానముతోఁ గొంతవఱకుఁ ద్రొక్కులాడి, తుదకు వేములవాడ భీమకవి చాళుక్యభీముని నందనుఁడు కావచ్చుననెడి యభిప్రాయమును సింపుకొన్నట్లు కానఁగును; గాని విభూతిపత్రికలోని రెండవవ్యాసమును వ్రాయునప్పటికా యిరువురకు సంపూర్ణైక్యమునే సమ్మోదించినట్లు లా వ్యాసమందలి "వేములవాడ భీమకవికి వేములవాడ చళుక్యభీమకవి" దాక్షారామ చళుక్యభీమకవి, "చాళుక్యవంశ రాజధానియగు చాళుక్యభీమవర" చళుక్యభీమకవి, ఆదికవి భీమన అను పర్యాయనామములున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది." అను వాక్యములఁబట్టి తెల్లమగుచున్నది. చాళుక్యభీమవరము చాళుక్యవంశ రాజధానిగా నున్నట్లు లెట్టియాధారములు లేవు. చళుక్యభీమునిచే నిర్మింపఁబడుట లేక పునర్నిర్మాణము గావింపఁబడుట మూలముననే యాగ్రామమున కానామము గలిగెనను చరిత్రజ్ఞుల వ్రాఁతలను రెడ్డిగారు గుర్తింపకుండుట యాశ్చర్యము. వేఁగి, విజయవాడ, రాజమహేంద్రవరము కొంతకొంతవఱకు వేంగీదేశమునకుఁ జాళుక్యుల రాజధానులుగా నున్నట్లు చెప్పవచ్చును. చళుక్యభీముని కాలములో నాతఁడీరాజ్యమును విశాఖపట్టణమందలి యెలమంచిలిలోనుండి పాలించినట్లు లిదివఱకే చెప్పియుంటిని. మొదటివ్యాసము చివరను శ్రీ రెడ్డిగారు "కాని శ్రీనాథకవి సార్వభౌముఁడంతటి చాళుక్యభీమకవి కావ్యము లాంధ్రసారస్వత దురదృష్టమువల్ల కాలగర్భమున డాఁగియున్నవనుటకంటె మిగిలిన సాక్ష్యము లేదు" అను వాక్యమును లిఖించినారు. తగిన సాక్ష్యము లేదని తెలంచియు రెడ్డిగారు కారణాభాసములతో నిట్టి యపూర్వ సిద్ధాంతమును బ్రకటించుట సాహసమని నాయభిప్రాయము.

పాఠకమహాశయులారా? చళుక్యభీమనృపాలుండు కవియు నందు నను దేశీకవితఁ బుట్టించిన ప్రథమాంధ్రకవియు నగుట వాస్తవమే యైనచో నింతటి యుత్కృష్టవిషయము నాతఁడు తన శాసనములలోఁ జెప్పికొనియే యుండును. అతనిసంతతివారైనను దమశాసనములలో దాని నుగ్గడించియే యుందురు. అట్టిదేదియుఁ గానరాదు. వేయేల! రాజరాజనరేంద్రుని ముత్తాతకుఁ దాతయగు నీతనికిట్టి ప్రశస్తియే యున్నచో నన్నయభట్టారకుఁడే తన భారతమున దానిని బేర్కొనియుండును. రాజరాజనరేంద్రుని మనుమలు తమశాసనములలో నాతని భారతకృతిపతిత్వమును "ఆంధ్రీచకార" అను విశేషణముతో నుగ్గడించిరికదా! పూర్వకవు లొక్కరయినఁ జాళుక్యభీముఁడు ప్రథమాంధ్రకవియైనచో నాతనిని బేర్కొనకుందురా! ఇది కేవలము నేఁడు శ్రీ వేంకట కృష్ణారెడ్డిగారి మేధోరంగమునుండి యుద్భవించిన యద్భుతాపూర్వవృత్తాంతమేగాని యందులో సత్యము కించిత్తయిన లేదనియే నానిశ్చితాభిప్రాయము. విజ్ఞులు విశేషవిమర్శన మొనరించి యథార్థమును నిర్ణయింతురుగాక! "పృథ్వి నృపతులు నూతన ప్రియులుగారె" "క్రొత్త యొకవింత ప్రాఁత యొకరోఁత" యను నానుడులను విపరీతముగ గ్రహించి, శ్రీమంతులు ధీమంతులు నగు శ్రీ వేంకట కృష్ణారెడ్డిగా రిట్టి యాకాశహర్మ్యనిర్మాణములకయి తమ ధీసంపత్తులను వినియోగింపక సక్రమము సత్యసమ్మతమునగు సాహిత్యవిమర్శనమునకయి వానిని వినియోగించి చరితార్థు లయ్యెదరుగావుతమని సుహృద్భావముతో మనవి చేయుచున్నాను.

శ్రీమహీశూరమహారాజకృష్ణరాజేన్ద్ర సార్వభౌమస్మృతిః

కావ్యకలానిధి చిదమ్బరశాస్త్రి,
మైసూరుసంస్థాన శతావధానీ.

శ్లో. దాతా రసజ్ఞః కవికల్పశాఖీ కర్ణాటకక్ష్మాతలసార్వభౌమః ।
కృష్ణప్రభు ర్య ద్దివమభ్యగాత్త త్సుధీజనానాం దురదృష్టమేవ.

శ్లో. ఇక్ష్వాకు స్స ధరాపతిః కృతయుగాలఙ్కారభూతో గతో
రామో దాశరథి ర్గతస్స భగవాం స్త్రేతాయుగాలఙ్కృతిః ।
రాజా ధర్మతనూభవోఽపి చ గతస్స ద్వాపరాలఙ్కృతిః
శ్రీమాః కృష్ణమహీపతిః కలియుగాలఙ్కారభూతో గతః.

శ్లో. సన్తి క్షితీన్ద్రా బహవో ధరిత్ర్యాం
తేషాం కథాఽనేకవిధా తథాఽఽస్తామ్ ।
కృష్ణప్రభో ర్విశ్వజనీనగాథా
స్సచేతన శ్చేత్కథ్హ్వ విస్మరేత్కః.

శ్లో. సత్యవ్రతం కృష్ణవిభోస్స్మృతం చేన్న విస్మయం కస్య తనోతి జన్తోః ।
తత్తాదృశః క్ష్మాతలసార్వభౌమో గతో దివం హన్త విధే ర్బలేన.

శ్లో. ధర్మాణాం పరిరక్షణేఽపి తదనుష్ఠానేఽపి బద్ధాదరః
ప్రాయస్సమ్ప్రతి దృశ్యతే జనపతిః కృష్ణప్రభో ర్నేతరః ।
తస్మిన్ రాజకులోత్తమే గతవతి స్వర్గం విధేరాజ్ఞయా
ధర్మా నిశ్శరణాః కథం పర మితస్థాస్యంతి హన్త క్షితౌ.

శ్లో. స్వభావసిద్ధం నిధనం న శక్తో విలఙ్ఘితుం కోఽపి కుతో విషాదః ।
కృష్ణప్రభో శ్శాశ్వతకీర్తికాయః ప్రమోదహేతు ర్భవతాజ్జనానామ్.

సంస్కృతకవయిత్రులు-మఱికొందఱు.

(ఈయుణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులు, యం. ఏ.)

ఆంధ్రగీర్వాణభాషోపన్యాసకులు, పిఠాపురరాజకళాశాల, కాకినాడ.

అవతరణిక.—

'జనవాణి జన్మదినసంచిక' (ఆగష్టు 1937) లో 'వికటనితంబ' యను కవయిత్రినిగూర్చి నాఁటికి లభించినపరికరములతో నొకవ్యాస మును బ్రకటించితిని. తరువాత 'సచిత్రాంధ్రవారపత్త్రిక' (సంపు. 30. సంచిక ౧౫. డిసెంబరు 1937) లో నామెనుగూర్చిన విశేషాంశములను, ఫల్గుహస్తిని, ప్రభుదేవి, సుభద్ర, జఘనచపల, ఇందులేఖ యను కవయిత్రీపంచకమునుగూర్చి మఱియొక 'సందర్భము'ను బ్రచురించితిని. పిమ్మట 'జనవాణి' ('ద్వితీయజన్మదినసంచిక'—ఆగష్టు 1938) లో 'మారుల, మోరిక, చిన్నమ్మ, నాగమ్మ' యను నలువురు సంస్కృత స్త్రీకవులంగూర్చిన యుపన్యాసమును బ్రచురించితిని. కుతూహలము గలవారలు నాయాసంచికలను బరిశీలింతురుగాక! ఇటనాఱుగురు కవయిత్రులనుగూర్చి వివరింపఁబడును.

11. లక్ష్మీదేవీఠాకురాణి: (క్రీ. 15 వ శతాబ్దము)

ఈమె మిథిలాధినాథుఁడై, క్రీ. 15 వ శతకమున రాజ్యపాలన మొనరించిన శివసింహప్రభువుయొక్క పట్టమహిషి. చక్కనికవయిత్రి. ఈమె పద్యములు రెండుమాత్రము లభించినవి. అందు మొదటిశ్లోక మును ద్వాదశరాసులనామముల నిమిడ్చి యెట్లు మనోజ్ఞముగా రచించెనో గమనింపఁదగును.

౧. శ్లో. 'ఆక్రాన్తా దశమధ్వజస్య గతినా, సమ్మూర్ఛితా విగ్లతే
తుర్యద్వాదశవద్, ద్వితీయమతిమ, త్వం కాదశాధ స్తనీ
సా పఙ్క్తీ కటిపఞ్చమీ చ, నవమభ్రూ, సప్తమీనాశ్రితా
ప్రాప్నో త్యష్టమవేదనాం, త్వ మధునా తూర్ణం తృతీయో భవ'.

వివాహోచితవయస్క యయ్యు నవివాహితయై మదనశరవిద్ధ యగు నొకానొకస్త్రీయవస్థ యిట వర్ణింపఁబడెను.

కాంచీపురసమీపమునందలి అగరంగ్రామవాసియగు ఏ. యం. శ్రీనివాసాచార్యపండితుఁడుకూడ నిట్టిచమత్కారముం జూపుచురచించిన యీక్రిందిపద్యము నవలోకింపఁదగును.

౧. శ్లో. 'మేషారోహనిభం నరీత్య వృషభం మత్వాత్వయా ద్వన్ద్వభా
వాస్త్రైక కర్కటకత్ ప్రతిపగమనా సింహేవ లగ్నాశ్ఛితా
కన్యా సా తులాపి వృశ్చికసమైర్బాణైర్ధనుర్వ్యర్పితై
రాముక్తా మకరధ్వజేన కలితా, కుమ్భస్తనీ మీనదృక్.'

౨. శ్లో. 'చపలం తురగం పరివర్తయతః
పథి పౌరజనాన్ పరిమర్దయతః
నహి తే భుజభాగ్యభవో విభవో
భగనీభగభాగ్యభవో విభవః'—('లక్ష్మీనారాయణాస్యః.')

---

† ఈపద్యమునకుఁ బాశ్చాత్యసంస్కృతవిద్యాదర్వితంసుఁడగు గ్రియర్సన్ పండితుఁడు (Dr. G. A. Grierson) ప్రాచీనభారతీయజ్ఞానవిచారకమగు 'ఇండియన్ అంటిక్వరీ' (Indian Antiquary, Vol. XV. p. 318) అను మాసపత్రికలోఁ జిరకాలముక్రిందటనే యొసఁగిన యాంగ్లభాషానువాదము మాత్ర మిట నుల్లేఖింపఁబడును. సహృదయు లూహించుకొందురుగాక.

'Attacked with the severe onslaught of the God of Love is she; distraught like a craft or a fish in a dry place is she; Oh! thou bull-minded one, the damsel, round of arms as a water jar, with arched eye-brows (the destined wife of thou who art like a shop-keeper's wife who plies the scales (who has no equal). She feels pain like that of a scorpion bite. Surely, let the resu't of married life relieve her'.

పైశ్లోకము 'సూక్తిసాగర'మను సముద్రిత సుభాషితకోశమున మనకవయిత్రి కృతముగాఁ గనఁబడుచున్నది. కాని యాంధ్రదేశమున నొక యితిహాస మీశ్లోకమునుగూర్చి వినవచ్చుచున్నది; యెంతవఱ కిది సత్యమో చెప్పఁజాలము.

ధారానగరాధినేతయగు భోజుని రాణి లీలావతీదేవి. ఈమెకు సైరంధ్రి కించుకవతి. ఈమె కూఁతురు కాంచనమాల. ఈమెను రాజస్యాలకుఁడగు లీలావతిసోదరుఁడు వలచి యొకనాఁ డతిదౌర్జన్యమున నామెను దనగుఱ్ఱముపై నెక్కించుకొని పోవుచుండెను. వేశ్యయైనను గాంచనమాల కాతనిపొడ గిట్టదు. కాళిదాసుఁడను కవిపై నామెకుఁ బ్రేమ మెండు. దైవయోగమునఁ గాళిదాసకవి వారికెదురుపడి పైశ్లోకముచే రాజస్యాలకుని నిపుణముగా నుపాలంభించి, యామెను వాని చెఱ నుండి విడిపించెనఁట.†

(దారికడ్డువచ్చిన పురజనులను గొట్టుచు నిపుణముగా గుఱ్ఱపు స్వారిచేయు నీవైభవము నీసోదరియందు మక్కువకలిగియుండు నామె భర్తయొక్క దాక్షిణ్యవిశేషమునఁ గలిగెను గాని నీభుజబలమువలనఁ గలిగినది కాదని భావము.)

12. త్రివేణి: (క్రీ. 1817-1883)

దాక్షిణాత్యవిదుషీరత్నము, కవయిత్రి, బహుగ్రంథకర్త్రి. ఉదయేంద్రపురవాసి, 'యాదవరాఘవపాండవీయ' మను త్ర్యర్థకసంస్కృతకావ్యరచయితయునగు అనంతాచార్యుల పుత్రిక. శ్రీపెరుంబూదూరు

† ఈపద్యమును గతను శ్రీ చిలకపాటి రామానుజశర్మగారు 'కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము'న (119-122 పు.) నుదాహరించియున్నారు. ఇందుఁజేర్కొనఁబడిన కాళిదాసకవి సుప్రసిద్ధరఘువంశాదికృతికర్త కాఁడనియుఁ, దన్నామసాదృశ్యముగల వేఱొక కవి కావచ్చుననియుఁ, బ్రఖ్యాతుఁడగు కాళిదాసమహాకవికంటె భోజుఁడు కొన్నివందల సంవత్సరము లర్వాచీనుఁడనియు నెఱుఁగఁ జనును. శర్మగారిపాఠమునఁ బై పద్యమున కించుక పాఠభేదము గలదు: 'చపలం'—'చతురం', 'భుజభాగ్య' 'భుజవీర్య' (కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము—కపాలిముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి, 1908.)

పట్టణవాసియగు ప్రతివాదిభయంకర వేంకటాచార్యులీమె భర్త. ఈమెకుఁ ద్రివేణియను నామము నిడుటకు హేతు వేమన—కావ్యమును నదితోఁ బోల్చుట ప్రాచీనకవిసంప్రదాయము.

కవిరాజసూరి 'రాఘవపాండవీయము'న

'శ్రీమద్రామాయణం గఙ్గా, భారతం సాగరో మహాన్
తత్సంయోజన కార్యజ్ఞః కవిరాజభగీరథః
మనోజ్ఞరామాయణభారతాఖ్య
భాగీరథీసాగరసంవిహాతే
స్నాః ప్రసర్వస్వవగాహలీలా
మస్మిన్నఘచ్ఛేదిని కావ్యతీర్థే.'—1 స. ౪౧, ౪౪ ప.

అని రామాయణమును గంగానదితోఁ బోల్చియున్నాఁడు. ఇట్లే యనంతాచార్యకవి భారతభాగవతరామాయణములను మూఁడుకావ్యనదులను (గంగాయమునాసరస్వతులు ప్రయాగలో సంగమము నందినట్లు) 'యాదవరాఘవపాండవీయ'మను తనకావ్యమున సమ్మేళనము చేసెను. త్రివేణీసంగమమువలెఁ బవిత్రమగు తనకావ్యరచన పూర్తియగుటతోడనే యాతనికిఁ బుత్రికాలాభము కలిగెనఁట. అందువలన నీకన్యామణికిఁ ద్రివేణియను పేరొసఁగఁబడెనఁట. వివాహమునకుఁ బూర్వమే యీమెకవితాప్రజ్ఞ ప్రస్ఫుట మగుచుండెనఁట! జగద్విఖ్యాతకీర్తి నందిన సరోజినీదేవి కడుబాల్యముననే 8000 పాదములుగల యాంగ్ల కావ్యమును రచించెనని తెలిపినచో బాలకవయిత్రియగు త్రివేణిప్రజ్ఞ మనకంత విడ్డూరముగాఁ గన్పట్టదు. వివాహానంతరము భర్తృచరణారవిందముల సన్నిధి నీమె దర్శనములఁ బరించెను. ఏకైకపుత్త్రుఁడు లేనకన్నులయెదుట చనిపోవుటచేతను, భర్త యకాలమృతినందుటచేతను నీమె వైరాగ్యము చెంది సన్న్యాసినిగా జీవితశేషమును వెళ్లఁబుచ్చెను.

ఈమె రచించిన 'హారతిపంచకము'ను విని యానందించి యచ్చటి 'జిల్లాకలెక్టరు' ఆప్రాంతముల దొరకిన కొన్నివిగ్రహముల నీమెకొసఁగెను. ఈవిగ్రహములఁ బ్రతిష్ఠించుటకై యీమె యొకయాలయమును

నిర్మింపఁదలఁచి తిరువానూ్కరుసంస్థానమున కరిగెను. అక్కడ నీమె విశేషముగా సత్కరింపఁబడెను. మైసూరుసంస్థానప్రధానామాత్యులగు దివాన్ రంగాచార్యులువారికి నీమెయెడ విశేషగౌరవ ముండెడిది. వారి సమాదరణమువలననే యీమె యాలయనిర్మాణమును గొనసాగింపఁ గలిగెనఁట. ఈకవయిత్రి రచించిన గ్రంథము లనేకములు గలవు. ఎట్టి క్లిష్టసమస్యలనైన నాశువుగాఁ బూరించుటయందీమె కసదృశప్రజ్ఞ కలదు. సంస్కృతస్త్రీకవులలో నీమెరచించినన్ని కావ్యముల మఱెవ్వరును రచించియుండలేదు. ఏకావ్యప్రసూనములచే నీమె సంస్కృతశారదారాధన మొనరించె నన—

అ. స్తోత్రాత్మకములగు కావ్యములు—

౧. లక్ష్మీసహస్రము.   ౨. రంగనాథసహస్రము.

ఈరెండును వేదాంతదేశికుల 'పాదుకాసహస్రము'ను, వేంకటాధ్వరి 'లక్ష్మీసహస్రము' నాదర్శముగాఁ గొని రచింపఁబడియుండును.

ఆ. రసగర్భములగు లఘుకావ్యములు, ((Lyrical poems.)

3. శుకసందేశము. †   ౪. భృంగసందేశము. †

ఇ. మహాకావ్యములు—

౫. రంగాభ్యుదయము.   ౬. సంపత్కుమారవిజయము.

ఈ. నాటకములు—

౭. రంగరాడ్సముదయము.   ౮. తత్త్వముద్రాభద్రోదయము.

ఇందీకడపటి గ్రంథము కృష్ణమిశ్రుని 'ప్రబోధచంద్రోదయము' వలెను, వేదాంతదేశికుల 'సంకల్పసూర్యోదయము'వలెను నాధ్యాత్మిక విషయవిచారకమగు (Allegorical) రూపకము.

13. లక్ష్మీరాజ్ఞి—(క్రీ. 19 వ శతాబ్ది.)

ఈమె కడతనాడు, ఇకవలం, కోవిలోగం ('Kadathanadu, Ikavalam, Kovilogam') అను మలబారుదేశమునందలి పట్టణ

† ఈనామములతో నితరకవులు రచించిన సంస్కృతకావ్యములను గూర్చి మదీయ 'సంస్కృతదూతకావ్యచరిత్రము' (1937) ను జూచునది.

ములకు రాణి. క్రీ. 1890 ప్రాంతముల జీవించియుండెను. ఈమె 'సంతానగోపాలకావ్య' మను మూఁడు సర్గములకావ్యమును నిర్మించెను. భాగవతమునందలి దశమస్కంధమునను, హరివంశమునను గానవచ్చు నీకథ యిందలి యితివృత్తము—

ఒకానొక బ్రాహ్మణుని కొడుకులు పదిమందియు నొకరివెనుక నొకరు చనిపోవుట. అర్జునుఁడు కడపటిశిశువును రక్షించెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసి, విఫలుఁడై యగ్నిప్రవేశము చేయనెంచుట. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁడాతనిని వారించి, చనిపోయిన పదిమందిశిశువులను వైకుంఠమునుండి తీసికొనివచ్చి, బ్రాహ్మణు ననుగ్రహించి, యర్జునుని రక్షించుట.

ఈకావ్యమునఁ దృతీయసర్గము యమకప్రచురముగా నుండును.

14. జ్ఞానసుందరి: (క్రీ. 19-20 శతాబ్దములు.)

ఈమె వేశ్య, కుంభకోణనివాసిని. 1910 వ సంవత్సరప్రాంతములఁ గాలధర్మమునందెను. శ్రీవత్సగోత్రజులగు కుప్పుస్వామిశాస్త్రివర్యుల శిష్యురాలు. ప్రసిద్ధకవయిత్రి. ఈమెవక్తృత్వనైపుణిని, బద్యపఠనకౌశలమును, గానకళాప్రావీణ్యమును జెవులార విని, యామె నాట్యమును గన్నులారఁ గాంచి యమందానందము నందిన వృద్ధులనేకులు నేఁటికిని దాక్షిణాత్యమండలముల యందున్నట్లు తెలియుచున్నది. మధురానగరవాసియగు ఆర్. ఫిషర్ (R. Fisher) అను నుత్తమన్యాయవాది (బారిష్టర్) యీమెకుఁ బ్రధానాశ్రయుఁడఁట. ఈమె తనకవితాప్రావీణ్యమును మైసూరుసంస్థానమునఁ బ్రదర్శించి, యామహారాజుచే 'కవిరత్న' బిరుదముచే సన్మానింపఁ బడెను. తా ననేకగ్రంథములను రచించిన ట్లామెయే చెప్పుకొనెను. కాని వీనిలో 'హాలాస్యచంపువు' †మాత్రము లభించినది. ఇందు దాలుస్తబకములు గలవు. మధురయందలి మీనాక్షీసుందరేశుల వివాహాదికవృత్తాంత

---

† శ్రీ విద్యాముద్రాలయమున ముద్రితము, కుంభకోణము, 1906.

ము లిందు వర్ణింపఁబడెను. ఈమెకవిత ప్రాయికముగా ననుప్రాసప్రచు రముగా నుండును. మచ్చునకు రెండు పద్యములు:

౧. శ్లో. 'మధురీకృతగరళత్వాత్ మధురాభిఖ్యా తదాది సా నగరీ
నిజసీమస్థఫణిత్వాత్ విభాతి హాలాస్యనామతశ్చేహ.'

పై పద్యమున మధురకు హాలాస్యపురమనియు, మధురాపుర మనియు, నామములు గల్గుటకు హేతువు నిరూపింపఁబడెను.

౨. శ్లో. 'తస్యా లలాటలీనస్యాహోపతిరివ కాన్తసన్తాపః
శేతే కుఙ్కుమతిలకవ్యాజాన్మానం బుధా హి కాలవిదః.'

ఈమెశయ్య యంతసరళముగా నుండకు గాని, యీమెకుఁగల గీర్వాణభాషాప్రౌఢి తత్కావ్యమునఁ బ్రస్ఫుటమగుచుండును.

15. శ్రీ దేవీబాలరాజ్ఞి—

పేరునుబట్టి యీమె రాణియని యూహింపఁజనును. ఈమె దేశ కాలములు ప్రకృతము తెలియవచ్చుటలేదు. ఈకవయిత్రి శ్రీమద్భాగవ తమునందలి కథలను గైకొని 'చంపూభాగవత'మను కృతిని రచించెను. భాగవతమును సంస్కృతమునఁ జంపువుగ రచించిన కవీంద్రు లనేకులు గలరు. వారినామముల నిటఁ బేర్కొందును. ౧. అనంతనారాయణ పుత్త్రుఁడగు చిదంబరకవి. ౨. కుమారడిండిమునితనూజుఁడగు మూఁడవ రాజనాథుఁడు. 3. వెల్లాలకులోత్పన్నుఁడు నాంధ్రదేశీయుఁడు నగు అభి నవకాళిదాసకవి. ౪. అభినవకాళిదాస-గోపాలశాస్త్రి. ౫. కొల్లూరి రాజశేఖరకవి, ఆంధ్రదేశస్థుఁడు. ౬. భారతచంపువును రచించిన అనంత భట్టు. ౭. రామభద్రకవి.

16. రాధాప్రియ—

ఉత్కలదేశమున (ఒరిస్సా) నొక మహారాజును, రఘునాథదేవ వర్మతనూజుఁడునగు విశ్వనాథదేవవర్మకుఁ బట్టపురాణి కవయిత్రి రాధా ప్రియ. భార్యాభర్త లిరువురును గలిసి 'రాధాగోవిందశరద్రాస'† మను

---

† 11 వ ప్రకరణము, ఉత్కలసాహిత్యముద్రాలయము, అత్ఘర్ (Athgurh, Orissa) 1917.

* 'రాధాప్రియ' వ్యాఖ్యతో ముద్రితము, ఉత్కలముద్రణాలయము, కలకత్తా, 1915.

పద్యకావ్యమును రచించిరి. ఇందు రాధాకృష్ణుల శరత్కాలరాసక్రీడలు వర్ణింపఁబడెను. రాజకవి యగు విశ్వనాథదేవవర్మ రుక్మిణీకృష్ణులవృత్తాంతమును 'రుక్మిణీపరిణయము'* (చరితము) అను నామముతో 11 సర్గముల మహాకావ్యమును రచించెను. పట్టమహిషి, విద్వత్కవయిత్రీమతల్లియునగు రాధాప్రియ భర్త రచించిన మహాకావ్యమునకు 'రాధాప్రియ'యను నొక ప్రౌఢవ్యాఖ్యను రచించెను. సంస్కృతభాషావాఙ్మయములలోఁ గఠోరవ్యవసాయ మొనరించిన నారీమణులే బహువిరళము. అందును కృతినిర్మాణదక్షులగు విదుషీమణు లింకను విరళము. అట్టియెడ భార్యాభర్త లిరువురును సంస్కృతమునఁ జక్కని పాండితిని బడసి కవితాపాండితీస్ఫోరకములగు గ్రంథముల రచించుట యద్భుతానందజనకముగా నున్నది. క్రీ. 17 వ శతాబ్దిలో వంగదేశమున మహాపండితుఁడగు కృష్ణనాథుఁడును, విదుషీమణియగు నాతని ధర్మపత్నియుఁ గలిసి 'ఆనందలతిక'యను చంపువును సంస్కృతమున రచించిరి. 18 వ శతాబ్దమున దక్షిణదేశమున విలసిల్లిన ఘనశ్యామవిద్వత్కవియు నాతని ధర్మపత్నులు విదుషీమణులునగు సుందరి, కమలయుఁ గలిసి రాజశేఖరుని 'విద్ధసాలభంజిక'కు వ్యాఖ్య రచించినట్లు ఘనశ్యాముని వాక్యమును బట్టి తెలియుచున్నది.

ఉపసంహృతి—

కాలాంతరమునఁ దక్కిన గీర్వాణకవయిత్రులంగూర్చిన వ్యాసములు ప్రచురింపఁబడును. సంస్కృత కవయిత్రులంగూర్చి డాక్టర్ మాడభూషి కృష్ణమాచార్యులుగారు(యం.ఏ., యం ఎల్., పి హెచ్ డి) డాక్టర్. వి. రాఘవన్, డాక్టర్. యతీన్ద్రవిమలచౌధురి, (యం. ఏ., పి. హెచ్ డి.) మొదలగు విజ్ఞులువ్రాసిన గ్రంథములు నాకెంతయు నుపయోగించినవి.

ఉపోద్ఘాతము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు ప్రకటించిన ఛందోలక్షణగ్రంథములలో లక్షణసారసంగ్రహమును మిక్కిలి విలువగలగ్రంథమని చెప్పవగును. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నింతకు మున్నేలాక్షణికులుగాని యాలంకారికులుగాని తమగ్రంథములలోఁ జెప్పని నాటకలక్షణముల నీకవి తెలిపియున్నాఁడు. మఱియు నేఁటిదనుక నాంధ్రకవిపండితలోకమునఁ బ్రచురప్రచారమునను యప్పకవీయమునకు నీగ్రంథము కొంతవఱకు మూలమని చెప్పినచో నీగ్రంథప్రాశస్త్యము తేటపడకమానదు. కావునఁ బరిషత్తువారీగ్రంథముఁ బ్రకటించి యాంధ్రకవిపండితులకే కాక, ఛందోలక్షణపరిణామము నెఱుఁగఁగోరు విమర్శకులకుఁగూడ దీనిని నుపాదేయముగ నొనరించినారు.

పరిషత్తున కీగ్రంథమునకు మాతృకయొక్కటియే చిక్కినది. ఇప్పటికి రమారమి పదునెనిమిదేండ్లక్రిందట, కీ. శే. కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణరావుపంతులవారీలక్షణసారసంగ్రహమును హరిభట్టురచితమగు నుత్తరనారసింహపురాణమును బరిషత్తునకై మైసూరు దొరతనమువారియొద్దఁ గొనియుండిరి. వీనిలో నుత్తరనారసింహపురాణ మిదివఱకే పరిషత్తువారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ప్రస్తుతము ప్రకటితమైన లక్షణసారసంగ్రహము పరిషత్పుస్తకభాండాగారమున 4441 వ సంఖ్యగలది. ఇం దిరువదియాఱు తాళపత్రములు గలవు. పత్రమునకుఁ దొమ్మిదిపంక్తులు. వ్రాఁత చక్కఁగ నున్నది. గ్రంథాంతమున "శ్రీమత్తాదిరీశాయనమః శ్రీసూర్యనారాయణాయనమః శ్రీశారదాంబాయైనమః శుభమస్తు శ్రీమత్తాదిరీనృసింహస్వామి సత్కృపను చిత్రకవి బుచ్చయార్యులతేంమును రామాచార్యులు వ్రాసిన లక్షణసారసంగ్రహమునకు శుభమస్తు. దుర్ముఖసంవత్సర పుష్య శు॥ల్లు" అనికలదు. లక్షణసారసంగ్రహము నేకాక యుత్తరనారసింహ

పురాణమును గూడ వ్రాసిన దీ రామాచార్యులే యని యాగ్రంథతాళ పత్రమాతృక చివరఁగల యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"క. ధర శుభకీలకసంవ
త్సరమున శ్రావణమునందుఁ దగఁ జిత్రకవీ
శ్వరు బుచ్చయార్య తమ్ముఁడు
వరమతి నరసింహు కథయు వ్రాసెను వేడ్కన్."

ఈగ్రంథముల వ్రాసినయాతఁడు కేవలవ్రాయసకాఁడు మాత్రమే కాక, కవియై యున్నాఁడు. ఈతఁ డనంతపురమండలములోని ఖదిర నివాసుఁడై నట్లు పై వ్రాఁతవలన మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఈతఁడు రఘునందనవిలాసము లేక భోజభూపాలీయ మనుపేర చంపూరామాయణమును దెలిఁగించియున్నాఁడు. పరిషత్పుస్తకభాండాగారమున నాగ్రంథము కలదు ఇందుల గద్యమున సీతనియింటిపేరు 'విక్రాల' అని కలదు. చిత్రకవి యాతని బిరుదనామము కావచ్చును; కావున లక్షణసారసంగ్రహకర్తయగు చిత్రకవి పెద్దనయు సీతఁడును నొక్కవంశమువారని యూహింపఁజనదు. చిత్రకవి పెద్దన యాజ్ఞవల్క్యుఁడు. చిత్రకవి రామాచార్యులు వైష్ణవుఁడు.

ఈ లక్షణసారసంగ్రహము తాళపత్రములు మిక్కిలి ప్రాఁతవియగుటచే నందు సూచింపఁబడిన దుర్ముఖసంవత్సరము మొన్నటిదిగాక యీ పైదాని పై దుర్ముఖ యగును. కావున నిది యిప్పటికి నూటయేఁబది సంవత్సరములపూర్వమే వ్రాయఁబడినదని చెప్పనొప్పును.

గ్రంథకర్త చిత్రకవిపెద్దన శుక్లయజుశ్శాఖీయుఁడు.* కాత్యాయనసూత్రుఁడు. భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఈతనియింటిపేరు తొలుత పార్శ్వంచాలవారు. పెద్దననాఁటినుండి వీరు చిత్రకవి వారైనారు. ఈవంశమునఁ బెద్దనతరువాతఁ బండితులు కవులును గూడ విలసిల్లిరి. వీరివంశవృక్షమిది.

---

* ఈతఁ డార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడని వీరేశలింగకవికృత కవిజీవితములలో వ్రాయఁబడియున్నది. అది ప్రామాణికము. చూ. ద్వితీయభాగము. పుట. 298.

మంచిరాజు-(మాచిరాజు) పార్శ్వంచాలవారు.
|
కాచన్న.
|
చెన్నన్న.
|
సర్వన్న-లక్షమ్మ.
|
పెద్దన-(చిత్రకవివారు)
|
అనంతకవి-ఓబలాంబ.
|
వేంకటరమణకవి.

చిత్రకవిపెద్దన నల్లగట్ల మైలన్నదౌహిత్రుఁడు. కందాళయన్న గారి శిష్యుఁడు. శ్రీహనుమద్వరస్థిరసత్కవిత్వదక్షుఁడు. చిత్రకావ్యధనుఁడు. ఈతనికొడు కనంతకవి హరిశ్చంద్రనళోపాఖ్యానమునకుఁ డీకవ్రాసి, గండికోటదుర్గాధ్యక్షుఁడగు పెమ్మసాని చినతిమ్మానాయునిచే గారవింపఁబడినవాఁడు. ఈతఁడు హరిహరశ్లేషోదాహరణము, సకలజీవసంజీవని, వంశావళి, ఇందుమతీపరిణయము మున్నగుగ్రంథములఁ బెక్కిటిని రచియించి యున్నాఁడు. మనుమఁడు వేంకటరమణకవి సాంబవిలాసమను విద్వత్కవి కర్ణరసాయన సకలవర్ణనాపూర్ణరామాయణము కుమారగురువిలాసమును రచియించియున్నాఁడు. అప్పకవి, సాంబవిలాసమునుండి నాలుగు పద్యముల నుదాహరించుటచేతనే యీతనిగ్రంథప్రాశస్త్యముఁ దెలిసికొనవచ్చును.

చిత్రకవిపెద్దన హనుమద్భక్తుఁడు. ఈతఁడు హనుమంతుని కంకితముగ నొకశతకము రచియించినాఁడని యాగ్రంథమువలనఁ దెలియుచున్నది. గాని, యది యిప్పుడు కానరాకున్నది.

పెద్దన నివాసస్థలమేదియో తెలియరాలేదు; కాని లక్షణసార సంగ్రహమున" నుతవేలూరిపురీ హనూమంతునకున్ (1-17) వెల్లూరి హనుమన్మూర్తీ (3-1) అని వేలూరు పేర్కొనటచే నిదియే యాతని నివాసమని యూహించుట సమంజసము. వేలూరు కడపజిల్లాలో గండికోటతాలూకాలోఁ గలదు.[1] తొలుత వీరియింటిపేరు, వీరు పార్నంచాలలో నుండుటవలన నేర్పడియుండును. పార్నంచాల కర్నూలుజిల్లాలో గండికోటకూరునకు నైఋతిదిక్కై క్రోశదూరములో నున్నది.[2] కావున వీరు మొదట పార్నంచాలలో నుండి యావెనుక పెద్దననాఁటికి వెలూరు చేరుకొనియుండురు. పెద్దనకొడుకు వసంతకవి కడపమండలమునఁగల గండికోటదుర్గాధ్యక్షునిచే గౌరవింపఁబడియుండుటచే వీరు కడపమండలములోని గండికోటసీమలోఁగల వెలూరిలో నెలకొనియుండిరని చెప్పుటకు వీలగుచున్నది.

పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతములనున్న లాక్షణికుఁడని యీక్రిందిపద్యముచేత నిరూపింపవచ్చును.

ఉ. త్ర్యక్షవరప్రసాదకవితాఢ్యుని వేములవాడభీము, న
య్యక్షతభక్తివిస్ఫురదనంతు, వసంతు, కవిత్వలక్షణా
ధ్యక్షులఁ గాచిరాజు బసవార్యుని, భైరవు నూత్నదండి వా
గ్వీక్షణకర్ణ నేతయగు వెల్లఁకి తాతబుధేంద్రు నెన్నెదన్. 1-3

పైని బేర్కొనినవారలలో 'నూత్నదండి' కేతన యాంధ్ర భాషాభూషణమను వ్యాకరణము మాత్రమే రచియించియున్నను ఛందోలక్షణకారులతోపా టాతని పేర్కొనుట యాతనియందుఁగల ప్రత్యేకగౌరవము చేసని తెలియవలెను. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1250 ప్రాంతమువాఁడు. పైవారిలోఁ గాలక్రమమున వెల్లంకి తాతంభట్టు కడపటివాఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతమువాఁడు. పెద్దనను క్రీ. శ. 1570 ప్రాంతమువాఁడగు లింగమకుంట తిమ్మన తనసులక్షణసారమున నిట్లు పేర్కొనినాఁడు.

---

1 Sewell List of Antiqnities Page 260
2 do. Vol. II Page 89

చ. అనుచు నదేమొకో మన రయంబున లక్షణసారసంగ్రహం
బొనయ వచించెఁ జిత్రకవి పెద్దన లెస్సవు పోధు వోధృశ
బ్దనయతఁ గానరో విశదరీతిగ్నన తెంలయు ధన్యులయ్యె మే
ల్గన భ్రమఁ గాంతు రాశ్లల నొకానొకచోటఁ బరాకుఁ గ్రమ్మఁగన్.[1]

కావునఁ జిత్రకవి పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమువాఁ డనుటకు సాధనము లనేకములు గలవు. పెద్దన కందాళయన్నగారి శిష్యుఁడు. ఈ కందాళయన్నగారు కందాళ యప్పగారి తండ్రి. కందాళయప్పగారు కాలమున మహాప్రసిద్ధిఁ జెందిన వైష్ణవాచార్యులు. పాండురంగమాహాత్మ్యకృతిపతి విరూపాద్రికిని, చిత్రభారతకృతిపతి వెనములపల్లి పెద్దనామాత్యునకును వైజయంతీవిలాసకృతికర్త సారంగు తమ్మయకవికిని గురువులై విలసిల్లినవారు. ఈకృతికర్తలు కృతిభర్తలును, క్రీ. శ. 1550, 1560 ప్రాంతములలోనుండి యొకజడముడిలోనివారని చారిత్రకముగ నిరూపింపవచ్చును. మఱియు కందాళ యన్నగారిని చేర్కొనిన శాసనము క్రీ. శ. 1522 నాఁటిది తిరుపతిదేవస్థానమునఁ గలదు[2]. అతని శిష్యుఁడగు పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమువాఁడని నిశ్చయముగఁ జెప్పవచ్చును.

ఈగ్రంథమున లక్షణములేగాని లక్ష్యములు లేవు. కాని లక్ష్యలక్షణములుగల గ్రంథ మీపెద్దనకవిది యీపేరితో నున్నదేమోయని యీక్రింది వ్రాఁతలవలన నూహింపనై యున్నది.

క్రీ.శ. 1909 వ సంవత్సరమున నన్నెచోడుని కుమారసంభవమును ప్రకటించి దాని పీఠికలో శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగా రిట్లు వ్రాసి యున్నారు.

“ఈకవి ప్రఖ్యాతుఁడు కాకపోవుటకుఁ గారణము. “బహుల్లో సామాన్యమతిత్వేన తేషాం పరిగ్రహో లోకే, కామం గతా ప్రసిద్ధిం సామా

1 ఈసందర్భమున చూడుఁడు లక్షణసారసంగ్రహము ద్వితీయాశ్వాసము, 8 పద్యము.

2 T. T. Devastanam. Archelogical Report Page 217.

స్యైకవయః అతఏవ" అని యూహింపవలయును. అయినను కుమారసంభవము లోని పద్యము 'లధర్వణచ్ఛందము పెద్దనలక్షణసారసంగ్రహము, కవిసంజీవని, రత్నాకరము, లక్షణశిరోమణి వీనిలో నుదాహరింపఁబడినవి. (పుట ౩.)

పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహములో ౬ వ ఆశ్వాసమునండియు రత్నాకరకర్త ౧ వ యాశ్వాసమునుండియుఁ బద్యము లుదాహరించి యున్నారు. ఇందఱుచూచిన కృతి నేఁటి కెట్లు గ్రొత్తదగును?" (పుట ౪)

లక్షణసారసంగ్రహము పెద్దనదియని స్పష్టముగఁ గవిగారు తెలుపుచుండుటచేతను, వేఱొక పెద్దనరచియించినది మనకు నేఁటివఱకు లభ్యము కాకుండుటచేతను కుమారసంభవపీఠికయం దుదాహృతమైన దిపుడు పరిషత్తుప్రకటించిన గ్రంథమేయని యూహించుట సమంజసము గదా! అట్లయిన నిందు లక్షణము లేగాని లక్ష్యములు లేవు. కవిగా రుదాహరించినది వేఱొకలక్షణసారసంగ్రహమగునా యని సందేహించుచుండ నాసంవత్సరముననే తాము ప్రకటించిన క్రీడాభిరామపీఠికయం దీసందేహమును వారే తీర్చివైచిరి. "అప్పకవి శ్రీ నాథుని వీథినాటకములోనివని యుదాహరించిన రెండుపద్యములను చిత్రకవిపెద్దన వల్లభరాయని వీథినాటకములోనివనియె యుదాహరించెను." పుట (ii) "చిత్రకవిపెద్దన, ముద్దరాజు రామన, శ్రీధరుఁడు, గణపవరపు వేంకటకవి, జగన్నాథుఁడు వీరందఱును వల్లభరాయని వీథినాటకములోనివనియె యుదాహరించి యున్నారు." పుట (v) సీతారామాచార్యులు వారు శబ్దరత్నాకరమున ననేకదోషములు గూర్చిరి. అది యట్లుండ నప్పకవీయప్రతులలోఁ దక్కఁ దక్కిన లాక్షణికులు-అనఁగాఁ జిత్రకవిపెద్దన, రామన గణపవరపు వేంకటకవి కూచిమంచి తిమ్మకవి, కిడాంబి వేంకటాచార్యుఁడు లింగమగుంట తిమ్మకవి, కస్తూరి రంగకవి లక్షణదీపికాలక్షణసారగ్రంథకర్తలు "కుసుమం బెట్టిన" యనియే యుదాహరించిరి. చిత్రకవిపెద్దన "పస నెవ్వాఁడు" అను

టకు "అప్పసమెవ్వాఁడు" అని వ్రాసి యప్పసమనుటకు నాశ్చర్యమర్థమని యిది దేశ్యపదమని వ్రాసియున్నాఁడు (viii)

ఇంత కంటెఁ క్తిగ నొకచో లక్షణసారసంగ్రహగ్రంథమును వేఱొకచోఁ జిత్రకవిపెద్దనను బేర్కొతడవ లుదాహరించుటయేగాక చిత్రకవి పెద్దనగ్రంథమునఁగల పాఠభేదమునుఁగూడ శ్రీ కవిగా రిచ్చియుండుటచే లక్ష్యములు గలిగియున్న చిత్రకవిపెద్దన లక్షణసారసంగ్రహము వారు చూచినట్లు నిర్వివాదముగా నేర్పడుచున్నది. అట్టిగ్రంథ మున్నచో దానిని యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి కొసఁగి శ్రీ కవిగారు వాఙ్మయజిజ్ఞాసువులగు మాబోంట్లకు నుత్సాహము గలిగింతురుగాక !

లక్షణసారసంగ్రహమునకును అప్పకవీయమునకుఁగల సంబంధముఁగూర్చి వివరించినచో నప్పకవీయమునకు లక్షణసారసంగ్రహమెంత వఱకు మూలమైనదో తెలిసికొనవచ్చును.

1. కాలక్రమము ననుసరించి చూచినయెడల నప్పకవికంటె చిత్రకవి పెద్దన పూర్వుఁడుకావున నాతనిగ్రంథము నప్పకవి తొలుత గ్రంథావతారికయందుఁ బేర్కొనినాఁడు. పుట 12.

2. ద్వితీయాశ్వాసమున రేఫాక్షరసీసమాలికయందు "తాళ్ల పాకాన్వయోదధిపూర్ణ ధవళదీధితి వేదతిరుమలదేశికుండు, మొదలైనవారలు మునుపు రచించినయవి మెల్లఁజాలవా యనఁగవలదు."

పైనిఁజెప్పిన 'మొదలైనవానిలోఁజిత్రకవిపెద్దన యొకఁడు. లక్షణసారసంగ్రహము తృతీయాశ్వాసమున రేఫఱకారనిర్ణయము గలదు. అందలి సీసగీతములలోనున్న పదములపట్టికనే యప్పకవి కొలఁదిమార్పులతోఁ దనగ్రంథమున గ్రహించియున్నాఁడు. ల. సా. సం. పుట 83-93 అప్పకవీయము. 69-83.

3. తృతీయాశ్వాసమున యతులనుఁగూర్చి వివరించుసందర్భమున. కం. భీమన పదిచెప్పె ననం

తామాత్యుఁడు చేసె వెనుక యతు లిరువదినా

ల్గామీఁదఁ గొందఱు కవి

గ్రామణు లిరువదియునేడు గావించి రొగిన్.

లక్షణసారసంగ్రహమున,

“యతులు గీతితారావళిఁ జేతుఁ గృతుల లాక్షిణికులు మెచ్చ” నని యిరువదియేడు గీతములలో నిరువదియేడు యతులనిచ్చియుండుటచే నప్పకవి సూచించిన లాక్షిణికుఁ డీతఁడే యగునుగదా ! మఱియు రెండు పద్యములఁగూడ నుదాహరించియున్నాఁడు. చూ. దేశీయవిరతి- 19. ఎక్కటివడి. 26.

4. ఉదాహరణకావ్యలక్షణమునకు లక్ష్యముగా నప్పకవి శ్రీకృష్ణోదాహరణమును రచియించియున్నాఁడు. చిత్రకవిపెద్దన హనుమద్భక్తుఁడుగాన హనుమోదాహరణము రచియించియున్నాఁడు. అందీక్రింది పద్యము లక్షణసారసంగ్రహములోనిది కొలఁదిమార్పులతో నప్పకవీయమున నున్నది.

చూడుఁడు. అప్పకవి: —

1. చ. మానవులార ! రోగములు మానును లేములు లేవు సంపదల్
జానగు దుఃఖముల్దొలఁగు జాఱునఘంబులు మందబుద్ధులై
దీనత నొందనేటికి నతిస్థిరభక్తిని గొల్వుఁడీ పరా
ధీనులుగాక మీరు వసుదేవకుమారకు*ముక్తికోసమై. అ. 4–314

పెద్దన:—

చ. మానును రోగము ల్వెతలుమానును లేములు మాను మీకు నో
మానవులార ! యూరక భ్రమంగొన నేటికి నన్యదేవతా
ధీనులుగాక యెప్పుడు నతిస్థిరభక్తి దలిర్పఁ గొల్వుఁడీ
మానినుతప్రసిద్ధమతిమంతుని మాహనుమంతుని న్మదిన్.

ల. సా. సం. పుట. 68.

---

*‘కుమారుని’ యని యుండఁదగును. లేనిచో ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయము లేదు. పద్యము ద్వితీయావిభక్తిలోనిది.

అప్పకవి:—

ఉ. పులసిలనేల మానవులపుట్టును పావనమౌను నెప్పుడున్
గళవళమేల రోగము లకాలగతిం గడవట్టు నీతిబా
ధలును దరిద్రతావ్యథలు దవ్వులకే చను వాంఛితార్థముల్
గలుగు నమేయుచేతఁ గమలాధవుచే వటపత్రశాయిచేన్.

ఆ.-4-317.

పెద్దన:—

చ. భవహరమౌను పుట్టువును పావన మౌను దరిద్రతావ్యథా
నివహము లన్నియుం దొలఁగు నెమ్మది నెవ్వనిపుణ్యసత్కథల్
చెవులను విన్నవారలకు శీఘ్రమె చేకుఱు నట్టి యాజిసం
భవహతదాసుచేత హనుమత్ప్రభుచేత నభీప్సితార్థముల్.

అప్పకవి:—

చ. గృహోర్వీకృత్తన ద్విధిఁ బెండ్లాడిన కృష్ణునందు నిలిచెన్ దీర్ఘప్రతాపోన్నతుల్.

పెద్దన:—

బృందారాహితపాదు నందు నిలిచెఁ శ్రీమత్ప్రతాపోన్నతుల్.

ఇట్లే యక్షగానలక్షణము మొదలగువానియందుఁ బదములు మార్పులేక కానవచ్చుచున్నయవి. షట్ప్రత్యయవిధానము నప్పకవి విపులీకరించుటకుఁ బూర్వమే పెద్దన దీనిని సూక్ష్మముగఁ దన గ్రంథమునఁ జెప్పినాఁడు. చిత్రకవిత్వమునఁ గల్పితకల్పవల్లికాబంధమున కసమాన చాతుర్యమును జూపి పెద్దన 'చిత్రకవి' యని పేర్వడసినాఁడు. అప్పకవి రచియించిన కల్పితకల్పవల్లి పెద్దనవ్రాసినదానికి ప్రతిబింబ మనఁదగి యున్నది. పై విషయములు సావధానముగఁ బరిశీలించినచో నప్పకవి పెద్దనగ్రంథమును జాలవఱకు మూలముగ నుపయోగించినవాఁడని తెలియఁదగియున్నది.

లక్షణసారసంగ్రహ మప్పకవికాలమునాఁటికే మిక్కిలి ప్రసిద్ధిఁ జెందినట్లువంశపారంపర్యముగ ననంతకవియు, వేంకటరమణకవియు నిట్లు తమ గ్రంథములలోఁ జెప్పియున్నారు.

"లక్షణసారసంగ్రహం బొనరించి యుద్యత్కీర్తిఁ బ్రఖ్యాతుఁడగు
పెద్దనార్యసుతుఁడ
కుమారుఁడు అనంతకవి హరిశ్చంద్రనళోపాఖ్యావ్యాఖ్యాది

"సర్వలక్షణసారసంగ్రహం బొనరించి తనరె మాతాత పెద్దనకవీం
ద్రుఁడు
మనుమఁడు వేంకటరమణకవి సాంబవిలాసకృత్యాది.

మఱియు గద్యయందు 'లక్షణసారసంగ్రహరచనావిశారద చిత్రకవిపెద్దనార్యపౌత్ర' అని వ్రాసికొనినాఁడు.

ఇట్లు వంశీయులేగాక, కొలూరి యాంజనేయకవి తన సుకవికర్ణామృతమునను, పొత్తపి వేంకటరమణకవి తన లక్షణశిరోమణియందును నీగ్రంథము నుదాహరించియున్నారు* వీ రప్పకవికి సమకాలికులు కావున యప్పకవినాఁటికే లక్షణసారసంగ్రహము జాల ప్రఖ్యాతమై యుండె ననియు, నప్పకవిగ్రంథమునకు మూలమైయుండుననియు నూహించుట సమంజసమైయున్నది.

పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహమున నాటకలక్షణము దశరూపకము ననుసరించినట్లు వ్రాసినను నుపరూపకముల వివరణముపట్టున సాహిత్యదర్పణము ననుసరించినట్లు కానఁబడుచున్నది. ఇందలి విషయములను విపులముగా వ్రాయవలెననిన నీక్రిందిరీతిని సూచించునట్లు దశరూపకభేదంబులవలె నుపరూపకములకుఁ జేయవలయును. అప్పుడు విద్యార్థులకుఁగూడ నీవిషయము కరతలామలకముగాఁ గలదు.

---

*చూ. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము. పుటలు 4-11. ఆం. సా. పరిషత్పత్త్రిక (పరీధావి మార్గశిర- ఫాల్గున) సం. పు. 28. సంచిక 5, 6.

దశరూపక భేదంబులు.

రూపకభేదము.	ఇతివృత్తము.	నాయకుఁడు.	రసము.
1. నాటకము	ప్రఖ్యాతము	ధీరోదాత్తుఁడు	శృంగారవీరరసములు
2. ప్రకరణము	ఉత్పాద్యము	ధీరశాంతుఁడు	శృంగారము
3. భాణము	,,	ధూర్తవిటనాయకుఁడు	శృంగారవీరములసూచన మాత్రము
4. ప్రహసనము	కల్ప్యము	పాషండుఁడు	హాస్యరసము
5. డిమము	ప్రఖ్యాతము	ధీరోద్ధతుఁడు (దేవగంధర్వ రాక్షసపిశాచాదులు)(16)	రౌద్రము
6. వ్యాయోగము	,,	ధీరోద్ధతుఁడు	వీరము
7. సమవాకారము	కల్పితము	దేవాసురనాయకులు (12)	,,
8. వీథి	,,	ధీరోద్ధతనాయకుఁడు	శృంగారరసము
9. అంకము	ప్రఖ్యాతము	ప్రాకృతజననాయకుఁడు	కరుణరసము
10. ఈహామృగము	మిశ్రము	ధీరోదాత్తుఁడు	శృంగారరసము

నాటకలక్షణమే తమగ్రంథములఁ దడవని యాంధ్రలాక్షణికులలో నాటకలక్షణము రచించి యాంధ్రభాషావాఙ్మయమున కుపకృతిగావించినగౌరవము పెద్దనదేయని చెప్పనొప్పను.

పెద్దన హనుమద్భక్తుఁడుగావున హనుమంతునిఁగూర్చి యాతఁడు వ్రాసిన యుదాహరణమున నాతనికవిత యెంతయు హృద్యమైయున్నది. సర్వలక్షణసారసంగ్రహమగు నీగ్రంథము నాంధ్రమహాజను లాదరింతురుగాత !

నిడుదవోలు వేంకటరావు బి. ఏ.

నరసభూపాలీయకర్త మూర్తికవి యనిశనిసము కాలికుఁడు. పెద్దన తనగ్రంథమున నాటకలక్షణముల నిచ్చియుండుటచే నరసభూపాలీయమున నాటకలక్షణము చేర్పఁబడి యుండలేదేమోయను నూహ పొడముచున్నది. ఈవిషయ మింకను బరిశోధింపఁదగి యున్నది.

శ్రీరస్తు.

లక్షణసారసంగ్రహము.

విషయసూచిక.

ప్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. ఏగణముఁ గదిసె నగణం
బాగణము సమస్తమంగళావాప్తంబై
రాగిల్లు వినుము పరుసము
తోఁ గదిసిన పసిఁడిచన్న దూఁకొనుమాక్కిఁక.

ఆంధ్రకవిగజాంకుశే:—

ఆ. వె. పరుసవేదితోడఁ గ(?)దిసిన లోహంబు
జాతరూపమైన చందమునను
సారమైన నగణసంగతిఁ దనకీడు
...మానిద ...గణముమంచిదగును.

ఇట్లు తాఁ జెప్పఁబూనిన విషయమునంతను సంస్కృతభాషయందే చెప్పినాఁడు. ఉపపత్తినిఁ దెలుపు నాంధ్రచ్ఛందోగ్రంథములుకూడఁ జేర్చినాఁడు. ఇం దీతఁడు పేర్కొనిన లక్షణగ్రంథములు- 1 అలంకారసంగ్రహము. 2 సాహిత్యచూడామణి. 3 సాహిత్యరత్నాకరము. 4 సాహిత్యచంద్రోదయము. 5 కవికంఠపాశము. 6 చమత్కారచంద్రిక. 7 కవిరాజగజాంకుశము. 8. శ్రీధరచ్ఛందము. 9 గోకర్ణచ్ఛందము. 10 అథర్వణచ్ఛందము మున్నగునవి.

గ్రంథారంభము:—

ప్రణమ్య విద్వజ్జనపారిజాతమ్
కవీంద్రవిప్రార్చితపాదపంకజమ్
విభుం ప్రభుం విశ్వసృజం మహేశమ్
సంవక్ష్యతే లక్షణదీపికేయమ్.

అస్య గద్యప్రబంధానామ్ ఛందోలక్షణ నియామక స్యైదా తావ త్ప్రకారః పఠ్యతే.

గ్రంథాంతభాగము:—

ఏషా లక్షణదీపికా విజయతే విద్వజ్జనానందినీ
ఛందోలంకరణాద్యనేకవివిధగ్రంథప్రయోగాన్వితా

గర్వాఖర్వకుతర్కకర్కశకవిగ్రీవాస్పదా సంశ్రిత
వ్యాళీ సత్కవిరాజకల్పలతికా కల్పాంతరస్థాయినీ.

ఇతి నిరంతరవిజితవినతపారిజాత పోతనామాత్యసహజాత చాతుర్యగుణాభిరామశ్రీమదయ్యలుమంత్రిశేఖరగర్భరత్నాకరరాకాసుధాకర గౌరనార్యవిరచితాయాం లక్షణదీపికాయాం మాతృకాపూజావిధానం నామ పంచమః పరిచ్ఛేదః.

ఇం దుదాహరించిన విషయములనే వివరించుచు నింతకంటె నధికముగఁజాటుప్రబంధలక్షణములఁ దెలుపునట్టి "గౌరన-లక్షణదీపిక"యను పేర వెలయు వేఱొకసంస్కృతలక్షణగ్రంథము 2585 సంఖ్యగలది కలదు. ఈలక్షణదీపికల రెండింటిని రచియించిన గౌరన లొక్కరేనా ? లేక భిన్నులా ? 'నవనాథచరిత్రము' మున్నగు ద్విపదకావ్యములను రచించిన గౌరనకు నీలక్షణగ్రంథమును రచించిన గౌరనకు సంబంధ మేమేని గలదా ? అను నీవిషయము సంశయగ్రస్తముగ నున్నది. విమర్శకు లీయుభయవిధగ్రంథములఁ బరిశోధించి నిర్ణయించెదరుగాక !

10. లక్షణగ్రంథము—గ్రం॥ సం॥ 3488.

ఇందు 48 పత్రములు కలవు. ఆద్యంతభాగములు లేవు. గ్రంథమును రచియించినకవిపేరు కానరాదు. వ్రాఁత బాగుగనే యున్నది. గ్రంథపాతము లేదు. సంధిలక్షణముతోఁ ప్రారంభమై విభక్తులు యతిప్రాసములు మున్నగు కొన్నివిషయము లిందుఁ జర్చింపఁబడినవి. కొన్నితావుల లక్షణములు వానివివరణములు సంస్కృతభాషలో రచింపఁబడినవి. లక్ష్యములు ప్రాచీనప్రబంధములనుండి విపులముగఁ గైకొనఁబడినవి.

గ్రంథారంభము:—

అథసంధిః:—

ఉతోఽచి పరరూపం—సూత్రః=ఉకారమునకు అచ్చుపరముగాఁగా బరరూపము వచ్చును. తాను+అన్న, ఇతి స్థితే నకారాత్పరమైన

ఉకారమునకుఁ బరమం దకారము వచ్చును. తానన్నమాట—తాను + ఇచ్చె తానిచ్చె. తాను + ఈఁదెె=తానీఁదె.

గ్రంథాంతభాగము:—వృత్తసంఖ్యాప్రత్యయము.

క. సమవృత్తప్రస్తార
 క్రమ మిదియును యుక్తి మొదలుగా నెన్నఁ ఛం
 దము వలయు నన్ని గురువులు
 కమలాప్రియ యడ్డచాలుగా నిడి పిదపన్.

పిమ్మటఁ బ్రస్తారపటమును నింక నిరూపింపఁబడినది.

11 కావ్యచింతామణి-గ్రం. సం. 4532.

ఈప్రతి 45 పత్రములు కలది. వ్రాఁత యున్నంతదనుక బాగుగ నే యున్నది. తొలుతఁ బందొమ్మిది పత్రములలో వెల్లంకి తాతమభట్ట ప్రణీతంబైన కావ్యచింతామణి కలదు. ఇదియు నసంపూర్ణమే. 391 సంఖ్యగల ప్రతిలో నీగ్రంథమే 'కవిచింతామణి' యను "కావ్యానుశాసనము" అనుపేర వ్యవహరింపఁబడినది. రెండిట లక్ష్యలక్షణస్వరూప మొక్కటియే. అచ్చటచ్చటఁ గొలఁదిగ మార్పులుగలవు.

గ్రంథారంభము:—

శా. శ్రీభూతేశ సుతాగ్రజున్ గణపతిన్ సీతాంశుమౌళిన్, సమ
 స్తాభీష్టప్రదు, నిర్వికల్పు, జగదాధారున్ ... ...
 ... ...ఫ్రిఁకదమ్మ్యవరున్
 సాభిప్రాయము చేసుతిన్ గొలిచెదన్ సువ్యక్తపూజాపరున్.

సీ. శుచి యజ్ఞమాగర్భశుక్తిముక్తామణి
 యబ్బధీమణిహూనుఁ డనఘబుద్ధి
 పావన వశిత శాలావతగోత్రుఁడ
 హా...సురామార్యతమ్ముఁ

దక్షభాషాప్రక్రియాలబ్ధవర్ణుండు
సన్నుతసాహిత్య చక్రవర్తి
అనవద్య సర్వవిద్యాపారదృశ్వుఁడు
విద్వజ్జన ప్రాతవిశ్రుతుండు

గీ. సకల హరిదంతరాళవిశ్రాంత విశద
కార్తికీక చంద్రికాయతకాంతికీర్తి
హరిహరయాస్యుఁడు వాణీవిహారవసతి
తామసోల్లంఘి వెల్లంకి తాతసుకవి.

క. చేకొని పదరూపంబులు
ప్రాకృతలంకేశ్వరాది బహుశాస్త్రగతిన్
లోకమునఁ దెలియఁ జెప్పఁగఁ
జేకుఱు నాచేతఁ దగు నశేషమునైనన్

తరువాతి పదునేడు పత్రములలోఁ గేతనవిరచితమగు నాంధ్రభాషాభూషణమును, బిమ్మట తొమ్మిది పత్రములలో నర్థములతోఁగూడిన చాటువులును గలవు.

12 లక్షణగ్రంథము-గ్రం॥సం॥ 391.

ఇదియొక సంకలితలక్షణగ్రంథము. ఇందు 130 పత్రములు గలవు. వ్రాఁత బాగుగనేయున్నది. 60 పత్రముల వఱకు శైథిల్యత లేదు గాని, తరువాతి పత్రములు మధ్యభాగమునఁ గ్రిమిదష్టములైనవి. ఇందలి గ్రంథముల వివరము:—

తొలుత నిరువదిమూఁడు పత్రములు-ఆంధ్రనామసంగ్రహము-పిమ్మటఁ బదునేను పత్రములు-ఆంధ్రభాషాభూషణము-తరువాత నిరువదిరెండు పత్రములు-అనంతునిఛందస్సు-ఆవెనుకఁ బదునొకండు పత్రములు దేశితెనుఁగు మాటఁగులు- అనంతరము తొమ్మిది పత్రములు నానార్థనిఘంటువు- పదపడి మూఁడున్నర పత్రములు పెద్దపూడి భద్రన రేఫఱ

కారనిర్ణయము-తుదిని వెల్లంకి తాతంభట్ట విరచితంబైన "కవిచింతామణి" యను కావ్యానుశాసనము నిరువదియేడు పత్రములలో నిమిడియున్నది. ఇందలి తొలిపత్రము కానరాదు.

గ్రంథారంభము:—

క. కృతవతు కృగ్రేయునులకు (?)
 నవిరత మేకాక్ష రాద్యయములకు మఱియున్
 వివరింతు తిజ స్తములకు
 భువిలో ముఖ్యప్రయోగములు లేవు హరీ!

ఇందలి ప్రకరణముల 'నధికారములు' గంబేర్కొనినాఁడు. ఆయాయధికారముల తుదిని వ్రాసిన గద్యములను బట్టి యీకవికిఁ గల ప్రతిభావిశేషమును, ఇందు నిరూపించిన లక్ష్యలక్షణస్వరూపమును దెలియవచ్చుచున్నవి.

(1) ఇది వినుత విద్యావిశారద వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కావ్యచింతామణి కావ్యానుశాసనంబున దోషాధికారము—
(2) ఇది అష్టభాషావతార వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కవిచింతామణియను కావ్యానుశాసనంబునందు భాషాలక్షణాధికారము—
(3) ఇది సారసాహిత్యచతుర........................ప్రాసాధికారము—
(3) ఇది ....వర్ణనీయాధికారము.

ఇందు, పావులూరి మల్లన గణితము భాస్కరరామాయణము, అనంతుని ఛందము, మున్నగు గ్రంథములనుండి లక్ష్యలక్షణములు కైకొనఁబడినవి—

గ్రంథాంతము:—

క. వదలక యర్థముఖంబులు
 పదునెనిమిది జగతిఁగలదు పాపాధికముల్
 మదివాని నెఱిఁగి కబ్బము
 పదిలముగాఁ జెప్పవలయుఁ బ్రఖ్యాతముగన్.

క. వద దండి కామనాథిక
విదితాలంకారశాస్త్రవిశదములగు న
ర్వది దోషంబులలో కిం
చిదకంబులు (?) మాని కొన్ని చెప్పితిఁ దెలియన్.

ఇది వినుతవిద్యావిశారద వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కవిచింతామణికావ్యానుశాసనంబున దోషాధికారము.

13. లక్షణగ్రంథము గ్రం. సం. 580

ఇది యొక సంకలితలక్షణగ్రంథము. ఇందు 37 ముప్పదియేడు పత్రములుగలవు. ఉన్నంతదనుక గ్రంథపాతము లేదు. వ్రాఁత తిన్ననిది. తప్పులు మెండు. తొలుత నిరువదిరెండు పత్రములవఱకు ఆంధ్రనామసంగ్రహము గలదు. తరువాతి పదిపత్రములలో 'లక్షణము'అను పేర వృత్తములుయతులును లక్ష్యలక్షణములతోఁ గూర్పఁబడినవి. కవిపేరు తెలియరాదు. లక్షణములు కవిజనాశ్రయము మున్నగువానిలోనివి. ఇందుఁ జేర్పఁబడినయతులు.

1. స్వరయతి, 2. వర్గయతి, 3. అఖండయతి. 4. ప్రాదియతి, 5. బిందుయతి, 6. ప్లుతయతి, 7. ప్రయుక్తాక్షరయతి, 8. యుక్కటి యతి, 9. పోలికయతి, 10. సరసయతి.

గ్రంథారంభము:-

సర్వగురు ర్మగణం ఆదిగురు ర్భగణం మధ్యగురు ర్జగణం

గ్రంథాంతము:-

సగణలఘు క్రియాంక సమచక్రమునం దొకటాదిగాఁగ త
ద్విగుణము లడ్డనిడి (?) నడలింపుచు కామగృహాంకసంఖ్యలో
నగితరువాతి యిభ్భు ప్రెతు లొడ్డిలి(?)థోంకమునం సమాధికం
జగప్రతిమానుచుం కడమ బొల్చు ప్రతుల్ దొరలింపచల్వగున్.

"ఈఛందస్సు సంజ్ఞాలక్షణము వృత్తలక్షణము మాతృకలోనున్నప్రకారం గాను సంపూర్ణముగా దుర్భపెద్దిభొట్లు వ్రాసెను" అని కలదు.

తుది మూఁడుపత్రములలో కవిజనాశ్రయము కొలఁదిగఁ గలదు.

14 కవిసర్పగారుడము. 4950

ఇందు 39 పత్రములు గలవు. వ్రాఁతఁ చక్కనిది. తప్పులు లేవు. ఇది కాచన బసవనచే రచింపఁబడినది. అసంపూర్ణము వ్రాయసగాని పేరు లేదు. లక్షణముల స్వయముగఁ గూర్చి, లక్ష్యముల ననేకప్రబంధముల నుండి సేకరించినాఁడు.

గ్రంథారంభము:—

శా. శ్రీదేవేంద్రుని శాంతు దంతురవిభారింఛోళి పాణింధమా
 ప్రాశాలిస్తమణీ నిలింపమకుట ప్రాసాదఖేలత్పదుం.
 దేశాకల్పుని మల్లికార్జునిని సంప్రీతిం గృతిం జేసి వి
 ద్యాశక్తిం గవిసర్పగారుడము సందర్భింతుఁ బూర్వస్థితిన్.

కావున జగదుపకారంబుగా శారదావిలాసంబును, లక్షణసారంబును, లక్షణదీపికయును, సాహిత్యచూడామణియును, కవికంఠపాశంబును, కవిగజాంకుశంబును, ఉక్తాదిఛందంబుల సంధించి, బంధవిచిత్రసంధాన బంధన గ్రంధం బనవద్యంబుగా సకలలక్షణంబు లీక్షించి, అక్షయాక్షుద్రవై లక్షణ్యంబులగు యక్షరంబులకు వివక్షించెద.

గ్రంథాంతభాగము:—అందు లయవిభాతి యను వృత్తము.

 ననననసనంబులును ననననసగంబులును
 నెసఁగఁ గృతిపాదముల రసికముగఁ జెప్పన్
 కుసుమశరవత్సుభగ యసదృశగుణానుయుత
 వెస లయవిభాతి యని రసమనుకవీంద్రుల్.

15. కవిసర్పగారుడము. 3575

ఇది 28 కొండపల్లి పీచుకాగితపుఁబత్రములతోఁ గూడినది. వ్రాఁత కన్నడమోడీలో నున్నది. తప్పు లంతగ లేవు. పత్రము లచ్చట

చ్చటఁ గ్రిమిదష్టములైనను గ్రంథపాతము మాత్రము లేదు. 4950 ప్రతిలోని విషయము, నిందలి విషయము నొక్కటియే. అచ్చటచ్చటఁ గొలఁది మార్పులు గలవు. గ్రంథారంభమునందలి తొలిపద్యము లిందు లేవు.

గ్రంథారంభము:—

కావున జగదుపకారంబుగా శారదాతిలకంబును. వాతూలంబును అక్షరాక్షరద్వైలక్షణ్యం బమరవీక్షించి, గణంబులకు నుత్పత్తియు, ఫలంబులును, యోనులును, నక్షత్రంబులును, వర్ణంబులును, గ్రహంబులును, కులంబులును, రసంబులును, గణంబులును, అధిదేవతలును, గ్రంథాంతరంబుల ప్రయోగవిధంబు, సహజప్రయోగలక్షణంబు, తత్తద్వ్యాఖ్యానంబులు, ఫలంబులు, కులంబులు, గ్రహంబులు వర్ణంబులును, నధిదేవతలు, భూతబీజ ప్రకారంబులు, రాసులు నక్షత్రంబులు యోనులు, తత్తద్వ్యాఖ్యానంబులు, గ్రంథాంతర సమ్మతులు, ప్రయోగలక్షణంబులు, మిత్రామిత్రశోధనక్రమంబులు, వేధావేధలక్షణంబులు, ప్రయోగవేళలు, స్వరంబులు, గతులు, దిక్కులు, గంధపుష్పధూపదీపోపహారంబులు, పూజాక్రమంబులు, ప్రస్తారముఖమత్ప్రత్యయంబులు, నుదాహరణభేదంబులు, శృంగారాది రసభావంబులు, మదనసాధనంబు లెఱింగించెద.

కాచన బసవన యీగ్రంథమును రచియించినాఁడని తెలుపు నాశ్వాసాంతగద్యము.

ఇతి శ్రీమన్నందవరకులకలశ పారావారాత్రేయసగోత్ర పవిత్ర సుజనవిధేయ కుకవికార్ద్రివేయునైన తేయు కాచన బసవన నామధేయ ప్రోక్త శ్రీ గిరిమల్లికార్జుననామధేయాంకితంబైన కవిసర్పగారుడంబున గణాక్షరఫలంబన్నది ప్రథమాశ్వాసము.

యతుల యుదాహరణములతో నీప్రతి ముగిసిపోయినది. ప్రతి తుదిని సముద్రాల కృష్ణమయ్య వ్రాసినదిగాఁ దెలియుచున్నది.

డింగితజ్ఞుఁడు రాముఁ డంగజాతహ రాంఘ్రి
సంగమానసుని బతంగతేజ
మంగళాచారు విహంగమరాజతు
రంగసన్నిభుఁ గౌశికుం గనుఁగొని

గీ. గంగసత్కథ నీవు చెప్పంగ వింటి
కొంగున ముడుచు బంగారుభంగి నొప్పు
తుంగసుకృతంబు కాంతు దీరంగఁ గలిగె
సంగతానంద ! నిన్ను మెచ్చంగ వశమె ? ౧౬౭

చ. అన విని సంతసించుచుఁ గుశాన్వయుఁ డజ్జనపాలనందనుం
గనుఁగొని పల్కె బాహుబలఖండితదానవవీర రాఘవా!
వనజహితుండు గ్రుంకెఁ గనవచ్చెఁ దమిస్రము దిక్కులందు నిం
క ననుజుఁ డీవునున్ సుఖముగా శయనింపుఁడు నాదుసన్నిధిన్. ౧౬౮

క. అని పల్క రామలక్ష్మణు
లనురాగముతోడ మునిజనాధ్యుసవిధం
బునఁ దృణవిరచితశయ్యల
ననువుగ నిద్రింపఁగా నిశాంతం బగుటన్ ౧౬౯

గీ అపుడు పౌలోమి తనపట్టి యాడుకొనఁగఁ
దలఁచి తత్తల్పమున కూర్ధ్వతలమునందు
వ్రేలఁగట్టిన బలుమగజాలబంతి
విధము దోఁపంగ దివిఁ దోఁచె వేఁగుజుక్క. ౧౭౦

గీ. జక్కవలవిందు పొడము ప్రాగ్దిక్కునందు
మ్రొక్కుఁడని తెల్పుచుండె నాఁ గుక్కుటములు
రెక్క లల్లార్చి కంఠముల్ నిక్కఁజేసి
కుక్కురో కో యటంచును గూయ సాఁగె. ౧౭౧

వ. ఆసమయంబున రామలక్ష్మణులు మేల్కాంచి సూర్యోదయావసరంబునం బ్రాతరాహ్నికకృత్యంబుల నిర్వర్తించి సకలమునిజనంబులకు

నమస్కరించి, కౌశికసమేతులై యచ్చోటు నిర్గమించి, పరిపూరిత భక్తమనోరథయగు భాగీరథి నుత్తరించి, యవ్వలితీరంబునఁ బ్రవేశించి, యాసమీపంబునందు కరితురగాందోళికాదివిరాజితంబును, ధనధాన్యసంపన్నంబును, నిరంతరజనసంకులంబును, మణిగణఖచితగోపురంబును, నగు విశాలాపురంబుం గాంచి, తద్విలాసంబునకు హర్షించి, విశ్వామిత్రుంజూచి, యిన్నగరం బెవ్వరి దెఱింగింపుం డనిన, రామచంద్రునకుఁ గౌశికుం డిట్లనియె. ౧౭౨

సీ. విను రామ! తొల్లింటి వృత్తాంత మంతయు
 వినిపింతు నెమ్మది వేడు కలర
బలవంతులగు నిర్జరులు దితినందనుల్
 దమలోన నమృతంబు ద్రావఁ గోరి
వరమందరాద్రిఁ గవ్వంబుఁ గావించియు
 నురగేంద్రుఁ ద్రాడుగా గిరికిఁ బన్ని
క్షీరసాగరము దుర్వారులై దరువంగ
 నబ్ధిఘోషములు బ్రహ్మాండ మెల్ల
గీ. నిండెఁ; నంతట దుగ్ధవార్నిధిని దివ్య
తనుఁడు దివ్యకమండలుధారి యగుచుఁ
బుట్టె ధన్వంతరి యనంగఁ బురుషవరుఁడు
దిశలఁ దనమేనికాంతులు దీటుకొనఁగ. ౧౭౩

వ. మఱియును. ౧౭౪

క. అచ్చుగ నమరులు దనుజులు
మచ్చిక లొదవంగ కడలి మథియింపంగా
నచ్చర లఱువదికోటులు
చెచ్చెర జనియించి రందు సితకమలాక్షా! ౧౭౫

వ. మఱియు నప్పాలవెల్లియందు 'వారుణి' యను సురయును, 'ఉచ్చైశ్శ్రవం' బను హయంబును, 'ఐరావతం' బను గజంబును, కమలాదేవి

యు, కౌస్తుభరత్నంబును, కల్పవృక్షంబు నాదిగా ననేకంబు లుద్భ
వించినవెనుక నమృతం బొదవిన నయ్యమృతంబునకై దేవదానవులు
కలహించుచుండ నాసమయంబున విష్ణుండు జగన్మోహినియై, తన
మాయాప్రభావంబున దైత్యసమూహంబు మోహితంబు గావించి,
యమృతం బపహరించె; నది కారణంబుగా సురాసురుల కధికసంగ్రా
మంబు వర్తించె. నందు నసురుల వధించి విజయంబు చేకొని, సురస
హితుండై యింద్రుండు సురలోకంబున కరిగి లోకత్రయం బేలుచు
సుఖంబుండె; ననంతరంబ. ౧౭౬

క. అమృతనిమిత్తంబున న
య్యమరులకును రక్కసులకు నధికము గాఁగన్
సమరం బగుటయు దానన్
విమతులచే సుతులు దెగుట విని దితి మదిలోన్. ౧౭౭

సీ. తద్దయు శోకించి తనవిభుఁ గశ్యప
మునివరుఁ గనుఁగొని వినతిఁ జేసి
యనఘాత్మ ! సురలు మదాత్మజాతుల నెల్లఁ
దునుమాడి రాజిలో దోర్బలమున
నసుతనై యాత్మలో నలమట నందుచు
నుంటిఁ గావున నాకు నురుబలుండు
పురుహూతహరుఁడగు పుత్రుండు గలుగంగఁ
గరుణింపవలయు శీఘ్రమున దేవ !

గీ. యనుడుఁ దనసతి దితిఁ గాంచి మునివరుండు
భూరికారుణ్యపీయూషపూరితాత్ముఁ
డగుచుఁ గోమలి నీవు నన్నడిగి నట్ల
సేమ మొనరింతు నెమ్మదిఁ జింత విడువు. ౧౭౮

క. తరుణీ వేవత్సరములు
నిరుపమశౌర్యమునఁ దపము నీ వొనరింపన్

గురుతరబలుఁడు పురందర
హరుఁడగు తనయుండు నీకు నరుదుగఁ బుట్టున్. ౧౭౯

క. అని యంగమార్జనముఁ గై
కొనఁ జేసి మునీంద్రుఁ డేఁగె గురుతరతప మే
పునఁ జేయఁగఁ గశ్యపుఁ డిటు
చన దితి కడునిష్ఠఁ దపము సలుపఁగఁ దొడఁగెన్. ౧౮౦

గీ. దితి తపము సేయుచుండుటఁ దెలిసి యాత్మ
కదలి సురలోకనాయకుం డరుగుదెంచి
ఫలజలాదు లొసంగుచుఁ బరమభక్తి
సవతితల్లికి శుశ్రూష సలుపుచుండె. ౧౮౧

వ. ఇట్లు సంక్రందనుండు సవిత్రికి సవినయంబుగా సపర్య లాచరించు
చుండఁ బదివత్సరంబులు గొఱంతగా సహస్రవర్షంబులు నిండుటయు,
నొక్కనాఁ డపరాహ్ణసమయంబున శిరోభాగంబు చరణప్రదేశంబుగా
విస్రస్తకేశపాశయై దితి నిద్రించుచుండిన, ౧౮౨

గీ. అశుచియైయుండె దితి యిది యవసరంబ
టంచు దితి బొజ్జలోఁ బ్రవేశించి యాత్మ
కరకలితవజ్రధారఁ దద్గర్భ మేకు
ఖండములు గాఁగఁ గోసె నాఖండలుండు. ౧౮3

గీ. కోయునెడ బాధ కోర్వక కుక్షి నున్న
శిశువు రోదింపఁగా సునాశీరుఁ డుల్ల
మలర 'మారుద' 'మారుద' యనుచుఁ గోయ
మిట్టిపడి లేచి యా సాధ్వి యిట్టు లనియె. ౧౮౪

క. తెగటార్పకు దెగటార్పకు
తగ వెడలు మటన్న దేవతానాయకుఁ డా
ప్పుగ వెడలి వినయమొప్పఁగ
నగవడి కేల్మొగిచి యిట్టు లనియెన్ భక్తిన్. ౧౮౫

శా. తల్లీ! నీ వశుఁచిత్వ మొప్పఁ గడు నిద్రం జెందియుండంగ నే
నుల్లంబం దిది వేళయంచు దళనోద్యోగంబు గావించితిన్,
తల్లోక్యం బాచరింపకున్న సుతు డుద్యల్లీల నీకబ్బువాఁ
డుల్లాసంబున నన్నుఁ ద్రుంచు ననిలో నుగ్రక్రియారంభుఁడై. ౧౮౬

క. నీ వెఱుఁగవె యీ చందము
దేవీ నీసుతుఁడు నన్నుఁ దెగటార్పంగా
భావుకమె నీకు మదిలో
భావింపుము నేను నీదుపట్టిని గానే. ౧౮౭

ఆ. వె. కాన నీవు నన్ను గరుణఁ బ్రోవు మటంచు
వేల్పుఱేఁడు తన్ను వేఁడుచుండ
సమరవరుఁ డసాధ్యుఁడని దితి శపియింప
లేక మిగుల నుమ్మలించి పలికె. ౧౮౮

క. తనయుండ వినుము నాచే
సిన దుష్కృత మిట్టి కీడుచేసెను నీ వే
మొనరించెదు నీపైఁ గిని
యను నినుఁ బ్రార్థింతు నాస్పృహను గూర్పు మిఁకన్. ౧౮౯

సీ. సుత! భవత్కులిశఖండితగర్భసప్తఖం
డంబులు సతమారుతంబు లగుచు
గగనవాతస్కంధగాములు గానిమ్ము
మఱియును విను మాద్యమారుతంబు
నలువలోకమున రెండవమారుతము సురా
ధీశలోకమునఁ దృతీయమారు
తము గగనంబునం దక్కిన నలుమారు
తములు నల్దిక్కుల నమరమూర్తు
లగుచు నీయాజ్ఞ మెలఁగని మ్మనఘ నీవు
కినుక 'మారుద' 'మారుద' యనుట మాను

తాహ్వయంబులఁ దనరని మ్మనిన వినుచు
నింద్రుఁ డాదైత్యమాతతో నిట్టు లనియె. ౨౯౦

వ. దేవీ నీమనోరథంబు సిద్ధించు, నీకొమరులు సప్తమారుతంబులై దేవ
మూర్తులై సకలలోకంబులయందు సుఖంబునం బ్రవర్తించుచుందురు
సంతోషింపు మని పలికి, యప్పాకశాసనుండు నాకంబున కరిగె,
నిట్లు పుత్రాశంజేసి తపోనియతయైన దితికి శతమఖుండు పరిచర్య
నొనర్చుచుండిన దేశం బిదియని చెప్పి కౌశికుం డిట్లనియె. ౨౯౧

క. జనవల్లభ ! యిక్ష్వాకుని
తనయుండు విశాలుఁ డనఁగఁదగు రా జేలున్
ఘనమగు నీపట్టణ మా
తనిపేర విశాల యనఁగఁ దగు నిప్పురియున్. ౨౯౨

గీ. ఆవిశాలు విశాలాన్వయంబునందు
'సుమతి'యను రాజు జన్మించి సొంపు మిగుల
నీవిశాలాపురం బిప్పు డేలుచుండె
జనపతులు సంతతముఁ దన్ను సన్నుతింప. ౨౯౩

ఉ. చాపకళాధురీణ నవసారసలోచన రామ ! యీవిశా
లాపురి నేఁటిరాత్రి మది లాలస మానఁగఁ బవ్వళించుచున్
రేపు విదేహకుం జని విరించినమున్ జనకక్షితీశ్వరున్
బాపవిహీనుఁ జూత మని పల్కుచుఁ గౌశికుఁ డున్న యత్తఱిన్.

ఆ. వె. మునివరేణ్యురాక వినుచు నాసుమతియు
కరము భక్తి నెదురుగాఁగ నేగి
మ్రొక్కి యర్ఘ్యపాద్యము లొసంగి మన్నించి
కుశల మడిగి కరుణఁ గోరి ప్రోల. ౨౯౪

వ. ఉన్నసమయంబున నమ్మునివరుం డజ్జనవరున కిట్లనియె. ౨౯౫

క. సుమతిగలవాఁడ వగుటను
సుమతి యనెడు పేరు నీకు శోభిలుచుండెన్

సుమతిజనవినుతకీర్తి వ
సుమతిన్ వినుఁబోలు పట్టి సుగుణులు గలరే. ౧౯౭

చ. అని వినయంబునం బలికి, యాతనితమ్ముని రాజు వేడ్క దీ
వనలిడి రామలక్ష్మణుల వార్తలు దెల్పఁగ సన్నరేంద్రుఁ డున్
మనమునఁ బొంగి రాఘవుల మన్ననఁజేయఁగ సత్వరంబుగాఁ
జని, తగ విశ్రమించి రట సంయమియున్ నరనాథసూనులున్ ౧౯౮

క. ఆరాతిరి చన మఱునాఁ
డా రాఘవు లమ్మునీంద్రుఁ డాత్మల ముద మే
పారఁగఁ బ్రభాతకృత్యము
లాహూఢి నొనర్చి మిథిల కరిగిరి సరగన్. ౧౯౯

వ. అప్పు డప్పురోపకంఠంబున నొప్పుచున్న యొక్కయారామంబుఁ గని యారామచంద్రుండు గౌశికమునీంద్రుం గాంచి, మునివరా ! జనర హితంబయ్యు నతిరమణీయంబగు నీయాశ్రమం బెవ్వరి దెఱంగింపవే యని యడిగిన విశ్వామిత్రుం డిట్లనియె. ౨౦౦

ఉ. భూతలనాథ ! రామ ! విను పుణ్యచరిత్రుఁడు భూరితేజుఁ డా
గౌతముఁడన్ తపోధనుఁడు కాంత యహల్యయుఁ దానుఁ గూడి, ము
న్నాతతనిష్ఠ సన్మునిజనాళులు మెచ్చ ననేకవర్షముల్
ప్రీతిఁ దపంబు సేయుచును బెంపువహించుచు నుండ నొక్కడన్.

గీ. అదను వేచి సురేంద్రుఁ డహల్యఁ గవయ
నాత్మఁ దలఁచుచు మదనశరాళిదళిత
హృదయుఁ డగుచును గౌతమాకృతి వహించి
పర్ణశాలఁ బ్రవేశించి పడతిఁ జూచి. ౨౦౨

క. కలకల నవ్వుచు సీతోఁ
గలియఁగ నేతెంచినాఁడఁ గామిని యనినన్
కలవాణి యతనిఁ గనుఁగొని
బలభేదనుఁ డని యెఱింగి పలికెఁ బ్రేమన్. ౨౦౩

ఆ. వె. అమరవిభుఁడ వౌదు వసుధాత్మ నిక్కంబు
తెలుపు నా కటంచుఁ జెలువ పలుక
నమరవిభుఁడఁ గాను యతివ నీ కిప్పుడు
దాఁప నేల యని యతండుఁ బలికె. ౬౦౪

వ. అని పరస్పరంబును మనోరథంబులు తేటపడం జెప్పుకొనుచున్న
యెడ నమరవల్లభుం డహల్య కిట్లనియె. ౬౦౫

క. శాతోదరి! నీకొఱకై
గౌతమవేషంబు పూని కదిసితి నాకున్
జేతోమోదం బొదవఁగ
నీరతి రతికేళిఁ దేల్పు మిందునిభాస్యా! ౬౦౬

క. గద్దరి మదనుం డిటు మన
కిద్దఱకుం ఘటనచేసె నిఁక నీమదిలో
తద్దయుఁ గూరిమి పెనఁగొన
ముద్దియ్యవె నాకుఁ దబిసి ముద్దియ వేగన్. ౬౦౭

సీ. కంజాక్షి! నీచన్నుఁగవ నంటఁ జాలని
కరముల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
చంద్రాస్య! నీమేనిసొబగు గాంచనియట్టి
కన్నుల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
పల్లవపాణి! నీ పల్కులు వినని క
ర్ణంబుల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
కలకంఠి! నీతోడఁ గలిసి యుండనిశరీ
రంబున కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
గీ. నాతి! నీకూర్మి నాకు నీనాఁటి కబ్బెఁ
బడఁతి! నేఁడు త్రిలోకాధిపత్య మబ్బె
నాఁటికంటెను మిగుల నానంద మయ్యె
నెలఁత! నాభాగ్యగరిమ వర్ణింపఁ దరమె. ౬౦౮

గీ. తరుణి నామాట లెల్ల చిత్తమునఁ బూని
నమ్మెదో నమ్మవో సంశయమ్ము గాని
నిన్ను శచికంటె నధికగా నెన్నుచుండుఁ
దెలుపనేటికి నామది దేవుఁ డెఱుఁగు. ౨౦౯

క. ఎవ్వరు గనకుండఁగ నిటు
పువ్వారుంబోఁడి మనకుఁ బొందు ఘటిల్లెన్
పువ్వులకోరివజీరుని
చివ్వకు నీమెచ్చుఁ గొంకు శీతాంశుముఖీ! ౨౧౦

గీ. సకలశాస్త్రార్థవిజ్ఞానచతురుఁ డనుచు
వట్టిమాటలు జగతిలోఁ బుట్టెఁ గాని
స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠాన సరణి యట్ల
కామశాస్త్రార్థ మెఱుఁగునే గౌతముండు. ౨౧౧

గీ. గౌతమునకును నీకు సంఘటన మగుట
వనిత! నీప్రాయ మిన్నాళ్లు వ్యర్థమయ్యె;
నడవిఁ గాచిన చంద్రికయట్ల ధరణిఁ
బాడు గృహమున నున్న దీపంబువోలె. ౨౧౨

గీ. జగతిలోపల నెంత యసాధ్యమైన
తపముచేతను సాధింపఁ దగును; గాన
భామ! నీ వొనరించు తపంబువలన
నింద్ర భోగంబు సమకూరె నింత నిజము. ౨౧౩

క. చిలుకల కొలికీ! మరువిరి
ములుకులగతి నీ కటాక్షములు నామెదపైఁ
బలుమఱు నాటిన తాళం
గలనా? నను నేలు సురతకలనాసక్తిన్. ౨౧౪

మ. లలనా! నీవయిఁ గూర్మిపెంపున మహోల్లాసంబు దీపింపమున్
గలనైన న్నినుఁ గూడి చొక్క మదిలోఁ గాంక్షింతు నల్లైన ను

త్పలపత్రాక్షి! మదంబకంబులను రెప్పల్ మూయ వేనాఁడు; మా
యలదైవంబు కృపావిహీనుఁడయి న న్నస్వప్నునిం జేయుటన్. ౬౧౫

వ. అనుచు నేకాంతంబుగా శచీకాంతుండు కంతుశరకంపితస్వాంతుండై,
తనయభిప్రాయంబంతయు నెఱింగించి వేఁడిన, మునికాంతయగు నహ
ల్య నిరంతరసంతోషభరితాంతఃకరణయై, యావంతైన వింత నొం
దక మంతనంబున నతని కిట్లనియె. ౬౧౬

గీ. అమరవల్లభ! విను త్రిలోకాధిపతివి
నీకృపావీక్షణమునకు నేఁడు తగిన
దాననైతిని; నేఁ జేయు తపము పండె;
నాకలోకైక కోనసాఁగె నాకనిలయ! ౬౧౭

క. వనితలు నన్నుఁ గనుచు మహా
మునిమగువా! యనుచుఁ బిల్వ మోదము గైకొం
దును; శ్రీమంతుని కలికీ!
యనునట్టులు దోఁచు నప్పదార్థమువలనన్. ౬౧౮

క. ఆ యర్థము నిక్కముగా
నాయెడ వర్తించె నిపుడు నాకేశ! త్రిలో
కాయతమానితరాజ్య
శ్రీయుక్తుఁడవైన నీకుఁ జెలినై యుంటన్. ౬౧౯

క. నారూపము నాజవ్వన
మూరయ మునిపత్నినగుట యర్హామై చెపుమా
నీరజగర్భుని వ్రాఁతలు
ధారుణిలో నేరికైనఁ దప్పనె యకటా! ౬౨౦

గీ. పదము లొత్తుచుఁ దనచెద్దఁ బవ్వళింపఁ
బవ్వ మీఁది, నేఁడు వ్రతమని పలుకుఁ గాని
పానివకుఁ డొక్క రేయైనఁ గాని మదన
కదనసుఖ మంద నేరఁడు గదిసి నన్ను. ౬౨౧

క. సతి కెనయగు పతిచే నగు
రతి దలఁపఁగ మిగుల సుఖకరం బగుచుండున్
జతగాని వానిచే నగు
రతి దుఃఖకరంబగు న్సురవ్రజనాథా! ౬౨౨

క. గౌతమముని రూపముచే
నాతో సరియగునె దేవనాయక! విను మ
చ్చాతుర్యవచనరచనల
కాతలసంతోష మంద సర్వుఁడె చెపుమా. ౬౨3

శా. ఆనందంబున నావిభుం గనను పాకారీ! కృపాకారి నీ
గాన న్నేఁడు దురంతచింత లుడిగెన్ గారాము నాకబ్బె నీ
చాన న్నన్ను వరించు కోర్కు లలరన్ సంభోగసంధాయివై
నానాబంధ విచిత్రవై ఖరుల నానందాబ్ధిలోఁ దేల్చుచున్. ౬౨౪

క. శతమన్యుఁడు పతి యని సం
తతఖేదముఁ జెందుచుండ దైవము నాకున్
శతమన్యుని నినుఁ గూరిచి
యతిమోద మొనర్చె నిప్పుఁ డతిచిత్రముగన్. ౬౨౫

గీ. ఇంద్రుఁడ నటంట కైతవం బింతె కాని
దర్పకుఁడ వంచుఁ దోఁచు సౌందర్య మరయ
శంబరారివి సుమనః కదంబకృతివి
హరిహయుఁడ వౌట సందియం బగునె నాకు. ౬౨౬

చ మనమున నిన్నుఁ గోరి, కడు మక్కువతోఁ డుతె నున్న నాపయిన్
ఘనకృప నీవు వచ్చితివి గావున నీకిఁక విన్నవించెదన్
జనవున జాగుసేయక, వెసన్ మదనాశుగపీడ వీడఁగా
నను రతికేళిఁ దేల్చు సురనాయక! మాటలు వేయు నేటికిన్. ౬౨౭

క. అని పల్కు నహాల్యం గని
వినయంబునఁ బలికె దేవ విభుఁ డావనితా!

విను నీ వాడిన మాటలు
ఘనివశీ నాఏరులకును బంధువఁజేసెన్. ౬౨౮

క. తరుణీమణి ! సరసత గల
సరసీరుహనేత్రచెల్మి సంగత మైనన్
బురుషునకు నింతకంటెను
బరమానందకరమైన భాగ్యము గలదే. ౬౨౯

వ. అను సమయంబున, ౬౩౦

క. ఇరువురకు నింత సేపిటు
గురుభృతు లొప్పనె యటంచు గొబ్బునఁ గోపో
ద్ధురుఁడై మదనుఁ డహల్యా
సురపతులన్ దూలనేసె సుమశరములచేన్. ౬౩౧

వ. అంత నయ్యహల్యాకాంతా శచీకాంతులు పరస్పరసంజనిత ప్రేమాతిరేక సంభ్రాంతస్వాంతులై గాఢాలింగనంబు లొనర్చుచు, మధురాధరసుధాపానంబు లాచరించుచు, నఖదంతక్షతంబులు సేయుచు,లపనకపోలచుంబనంబులు గావించుచు సంభోగసమయోచిత మృదుమధురవచనంబు లాడికొనుచు, రతిరహస్యాది మదనశాస్త్రోక్తప్రకారాంగీకృత బహువిధవిచిత్ర బంధబంధుర సురతసంజాతానంద విస్మృతశరీరు లగుచుండి, కొంతసేపునకుఁ దెలివిఁగాంచి, మందహాసభాసుర వదనారవిందులై, కందర్పప్రభావంబునకు విస్మితు లగుచున్నయెడ, రదప్రభావిజితకుందయు, కచనిచయవిజితమిళిందయు, మందగమనపరిహాసితగజబృందయు, పురందర సమాగమకృతానందయు నగు మునిసుందరి సంక్రందనున కిట్లనియె. ౬౩౨

చ. అనిశముఁ దెంపుమీఱుచు మదాత్మనఁ గీల్కొను పంచబాణవే
దన సడలించితీవు కడుధన్యత నొందితి; నింకఁ బాకశా
సన ! నినుఁ బాసి యొక్కనిమిషంబయినన్ నిలుపోవఁజాల నై
నను మదిసాధ్వసం బొకటి నాటుకొ యున్నది; యేమి సేయుదున్.

క. పతి కెనయగు పతిచే నగు
రతి దలఁపఁగ మిగుల సుఖకరం బగుచుండున్
జతగాని వానిచే నగు
రతి దుఃఖకరంబగు న్సురవ్రజనాథా! ౬౨౨

క. గౌతమముని రూపముచే
నాతో సరియగునె దేవనాయక! విను మ
చ్చాతుర్యవచనరచనల
కాతతసంతోష మంద నర్హుఁడె చెపుమా. ౬౨౩

శా. ఆనందంబున నావిభుం గనను పాకారీ! కృపాకారి నిన్
గాన న్నేఁడు దురంతచింత లుడిగెన్ గారాము నాకబ్బె నీ
చాన న్నన్ను వరించు కోర్కులలరన్ సంభోగసంధాయివై
నానాబంధవిచిత్రవైఖరుల నానందాబ్ధిలోఁ దేల్చుచున్. ౬౨౪

క. శతమన్యుఁడు పతి యని సం
తతఖేదముఁ జెందుచుండ దైవము నాకున్
శతమన్యుని నినుఁ గూరిచి
యతిమోద మొనర్చె నిప్పుఁ డతిచిత్రముగన్. ౬౨౫

గీ. ఇంద్రుఁడ నటంట కైతవం బింతె కాని
దర్పకుఁడ వచుఁ దోఁచు సౌందర్య మరయ
శంబరారివి సుమనఃకదంబకృతివి
హరిహయుఁడ వౌట నందియం బగునె నాకు. ౬౨౬

చ. మనమున నిన్నుఁ గోరి, కడు మక్కువతోఁడుత నున్న నాపయిన్
ఘనకృప నీవు వచ్చితివి గావున నీకిఁక విన్నవించెదన్
జనవున జాగుసేయక, వెసన్ మదనాశుగపీడ వీడఁగా
నను రతికేళిఁ దేల్చు సురనాయక! మాటలు వేయు నేటికిన్. ౬౨౭

క. అని పల్కు నహల్యం గని
వినయంబునఁ బలికె దేవవిభుఁ డావనితా!

విను నీ వాడిన మాటలు
ఘనివశి నావీనులకును బొంకువఁజేసెఁ. ౬౨౮

క. తరుణీమణి ! సరసత గల
సరసీరుహనేత్రచెల్మి సంగత మైనన్
బురుషునకు నింతకంటెను
బరమానందకర మైన భాగ్యము గలదే. ౬౨౯

వ. అను సమయంబున, ౬౩౦

క. ఇరువురకు నింత సేపిటు
గురుధృతు లొప్పనె యటంచు గొబ్బునఁ గోపో
ద్ధురుఁడై మదనుఁ డహల్యా
సురపతులన్ దూలనేసె సుమశరములచేన్. ౬౩౧

వ. అంత నయ్యహల్యాకాంతా శచీకాంతులు పరస్పరసంజనిత ప్రేమా
తిరేక సంభ్రాంతస్వాంతులై గాఢాలింగనంబు లొనర్చుచు, మధురా
ధరసుధాపానంబు లాచరించుచు, నఖదంతక్షతంబులు సేయుచు,లపన
కపోలచుంబనంబులు గావించుచు సంభోగసమయోచిత మృదుమధు
రవచనంబు లాడికొనుచు, రతిరహస్యాది మదనశాస్త్రప్రకారాం
గీకృత బహువిధవిచిత్ర బంధబంధుర సురతసంజాతానంద విస్మృతశ
రీరు లగుచుండి, కొంతసేపునకుఁ దెలివిఁగాంచి, మందహాసభాసుర
వదనారవిందులై, కందర్పప్రభావంబునకు విస్మితు లగుచున్నయెడ,
రదప్రభావిజితకుందయు, కచనిచయవిజితమిళిందయు, మందగమన
పరిహసితగజబృందయు, పురందర సమాగమకృతానందయు నగు
మునిసుందరి సంక్రందనున కిట్లనియె. ౬౩౨

చ. అనిశముఁ బెంపుమీఱుచు మదాత్మనఁ గీల్కొను పంచబాణవే
దన సడలించితీవు కడుధన్యత నొందితి; నింకఁ బాకశా
సన ! నినుఁ బాసి యొక్కనిమిషంబుననన్ నిలుపోవఁజాల నై
నను మదిసాధ్వసం బొకటి నాటుకొ యున్నది; యేమి సేయుదున్.

వ. అది యెట్టిదం చేని? యెఱింగించెద నాకర్ణింపుము. ౬౩౪

ఉ. చూతశరాకృతీ! బలనిషూదన! నీవు నేను గూడి యి
ట్లాతతలీల ముచ్చటల నాడుచునుండిన నింతలోపలన్
గౌతమమౌని వచ్చిన సకారణశాపము లిచ్చు నీకు నా
కీతఱి నట్లుగాన దివి కేఁగుము చెచ్చెర నీవు నావుడున్. ౬౩౫

ఉ. కామిని! నాకు నీకయినఁ గల్గిన కూరిమి నిన్ను వీడఁగా
నామదిఁ దోఁపదైన నొకనాఁటికిఁ దీఱునె నాదుమోహ; మో
కోమలి! నీవు చెల్పునటు గొబ్బున నేఁగెద నింటి కాముని
గ్రామణి రాకమున్న ననుఁగన్నసహించునె మౌని శాంతుఁడై ౬౩౬.

ఆ. వె. అతివ! యినుము నంటు నగ్నికి సమ్మెట
పెట్లు దగులునట్ల పేర్మితోడ
నన్నుఁ గదిసియున్న నిన్ను శిక్షించుఁ బో
గౌతముండు కోపకలితుఁ డగుచు ౬౩౭

ఆ. వె. కాన సత్వరంబుగా నింటి కేఁగెద
మగువ నన్ను నెపుడు మఱవకుండు
ముచితమైన వేళ నొగి వత్తు నిటకుమ
త్ప్రాణతుల్య! ఘనకృపా! యహల్య! ౬౩౮

వ అని పల్కి, పునఃపునరాలింగనంబు గావించుచు, ప్రణయమధుర వచనంబు లాడుచుఁ గొంత తడ వుండి, యతిసాహసంబునఁ దదను రాగరజ్జువుం దెంపుకొని, నిలింపపతి యహల్యాకాంతను వీడ్కొని యుటజంబు వెలువడి వచ్చునెడ, నతనిముందట గౌతమమునీంద్రుఁ డెదు రేఁగుటయు, మహనీయ తేజోవిరాజితుండును, సురనదీకృతా వగాహనుండును, కరకలితగంగోదక కనత్కమండలుండును, పింగ జటాభారసంగతుండును, పరమతపోధనుండును నగు నమ్మౌని సింహునిం గాంచి, సురకుంజరుండు భయకంపితాత్ముండై యున్నస మయంబున, ౬౩౯

క. కన్నుల నిప్పులు రాలఁగఁ
గ్రన్నన సురపతిని జూచి, గౌతముఁ డనియెన్
మన్నింపఁగ నర్హుండవె
మున్నవలెన్ నీవు సేయు మూర్ఖత దలఁపన్. ౬౮౦

గీ. తప్పుఁ జేసినాఁడ విప్పుడు గావున
లోక మెఱుఁగ శిక్ష నీకుఁ జేతు
ముష్కరుండ వగుట ముష్కహీనుండవై
గర్వ ముడిగి యుండు పర్వతారి! ౬౮౧

గీ. అని శపింప, నింద్రు నండముల్ ధరణిపైఁ
దునిసి రాలె; నంత మునివరుండు
బాయఁదలఁగియున్న జాయను గన్గొని,
యధికకోపుఁ డగుచు ననియె నిట్లు ౬౮౨

ఉ. కోకదీల నిప్డు సురకుంజరుఁ గూడి తవాచ్యమౌ దురా
చార మొనర్చి తీవు మునిజాయలలోపల నిన్నుఁబోలు వా
రేరి? వచింపుమీ? సుగుణహీనవు నిన్ను ననేమి గల్దు; నో
నీరజనేత్ర సూరిజననిందితవై తివి; ధాత్రి నయ్యయో! ౬౮3

ఉ. తోయజగంధి! నీ వొనఁగు తోయము లంటఁగ రాదు; గూడి నీ
తో యజనాదికృత్యములు తొల్లిటిభంగి నొనర్పరాదు; ని
న్నే మెడఁ దల్పరాదు; మదికింపుగ నిన్గని పల్కరాదు; నిన్
బాయఁగరాదు దుష్కృతము; భామిని మాటలు వేయు నేటికిన్.

క. సుగుణంబులగని మగనికిఁ
దగుమగువ యటంచు మున్ను దగువారలలోఁ
బొగడొందుచుండి, యిట్టులు
దగనిపనుల్ సేతునీకుఁ దగునే తరుణీ! ౬౮౫

గీ. హాటకటాక్షంబు గలవారి కవనిలోన
భూరిసంసారబంధముల్ పోవునట్లు

హరి కటాక్షంబు నేఁడు నీ కబ్బెఁ గాన
బహుళసంసారబంధంబుఁ బాయు సబల ! ౬౮౬

క. సబలారాతివటంచున్
ప్రబలతపశ్శక్తిగంటి పటుమతిచే ని
న్నబలారాతినిగాఁ జే
సి, బహుస్తుతి గాంతు నే నశేషజ్ఞులచేన్. ౬౮౭

వ. అని పలికి కోపోద్రేకంబున. ౬౮౮

క. భాషింపరాని దుస్తర
దోషముఁ జేసితివి; ఖగుల దుర్మతి వగుటన్
రోషా ! నీ విచ్చోటన్
పాషాణమ వగుచుమనుము బహువత్సరముల్. ౬౮౯

చ. అనిశపియించి, క్రమ్మఱ నహల్యను గాంచి మునీంద్రుఁ డాత్మలోఁ
గనికరమూని, రామ ! విను, కంజహితాన్వయవార్ధిసోముఁ డ
త్యనఘుఁడు రామచంద్రుఁడు దయాత్ముఁడు నిన్గన నేఁగుదెంచు ని
వ్వని కెపు డప్డు శాపము నివారితమౌ తదనుగ్రహంబునన్. ౬౯౦

క. నీలోపల బెగడకు మన
నీలోపలమై యహల్య నేలంబడెఁ ద
త్కాలమున గౌతముఁడు హిమ
శైలాగ్రంబునకుఁ దపము సలుపఁగఁ జనియెన్. ౬౯౧

వ. అంత. ౬౯౨

చ. అమరులపాలి కేఁగి, దివిజాధిపుఁ డిట్లను; వేల్పులార ! గౌ
తముఁడు మహోగ్రమౌ తపముఁ దానొనరింపఁగఁ దత్తపంబు నే
నమరహితంబుగాఁ జెఱుప నాత్మఁ దలంచుచు నేఁగి, తన్మనః
కమలము నొంప, నన్విఫలుగా శపియించె మునీంద్రుఁ డల్కచేన్.

గీ. అటుశపించిన నాదర్ప మడఁగె విూరు
విఫలుఁడగు నన్ను సఫలుఁ గావింపుఁ డన్న

సురలు పితృదేవతల నెల్లఁ జూచి, వారికి
నెలమి మేషాండములు గూర్పవలయు మీరు.

క. అన విని పితరులు సురలం
గని, మీరలు సెప్పినట్ల గావింతుము మే
మని, మేషాధిపు కార్యం
బని మేషాండములు దెచ్చి, యదికిరి హరికిన్.

వ. నాఁటనుండి యింద్రుండు మేషాండుండయ్యె; నిది గౌతమాశ్రమ
బివ్వనంబునఁ బతిద త్తశాపత ప్తమానసయగు సహల్యాశిలారూపధ
ణియై భవద్దర్శనంబుఁ గోరియున్నది; గావున రఘువరా! యచ్చో
నీ వరిగి, యమ్మునిసతిని శాపరహితం జేయుమని పల్కిన, వల్లెయ
కృపాసాంద్రుండగు రామచంద్రుండు విశ్వామిత్ర లక్ష్మణ సహిత
డగుచుఁ దదాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించె; నయ్యవసరంబున.

చ. వనజదళాక్షుఁడైన రఘువర్యుని రాక విహీనపాపయై,
యనుపమభాగ్యయై, నిజశిలాకృతి వీడి, నిరస్తఖేదయై,
తనను మేనికాంతులను దద్వన మెల్ల వెలుంగఁ జేయుచుఁ
గనకశలాకయో యనఁగఁ గన్పడె గౌతమకాంత వింతగాన్

సీ. రామలక్ష్మణులంత రయమునఁ బావని
యగు నా యహల్యపాదాబ్జములకు
మ్రొక్కిన వారల ముదముతో దీవించి,
పతిపల్కు వాక్యముల్ భావమునను
దలఁచుచు, నతిథిసత్కారంబు గావించి,
సన్నుతించుచు నుండ, సరగ సురలు
కుసుమవర్షము వేడ్కఁ గురియించి; రట దివ్య
భూరిభేరీస్వనంబులు సెలంగె;

గీ. సకల దివిజులు సనుదెంచి సాధురీతి
నయ్యహల్యను వినుతించి యరిగి; రంత
గౌతముఁడు వచ్చి, తనభార్యఁ గదిసి, మదిని
సమ్మదంబున నారామచంద్రుఁ బొగడె.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీశ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషద్వ్యవస్థాపాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

కళాప్రపూర్ణ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుఁడుగారు (కోశాధ్యక్షులు)

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ల సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కోకా శివనాథశాస్త్రిగారు,

నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, బి. ఏ.

అకెళ్ళ వెంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుఁడుగారు.

ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

మంచితరుణము !! మంచితరుణము !!

శ్రీసూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

ద్వితీయ సంపుటము.

ముద్రితమై విక్రయమునకు సిద్ధముగా నున్నది.

ఈ సంపుటమున 'క' మొదలు 'జ' వఱకు శబ్దములున్నవి.

సాదాప్రతి మూల్యము 4-0-0. మేలుప్రతి (Art paper) 5-0-0.

పోస్టువ్యయము ప్రత్యేకము. వర్తకులకు కమీషను ఈయబడును.

లక్షణసారసంగ్రహము.

చిన్నకోట పెద్దనకవిచే రచింపఁబడినది. చిరకాలమునుండి కాలగర్భమున నణఁగియున్న యీ యమూల్యమైన లక్షణగ్రంథము నేఁటికి వెలువడినది. ఇది విపులమగు పీఠికలతోఁ గూడి చక్కఁగ ముద్రింపఁబడినది. డెమ్మీసైజు. పుటలు 146. మూల్యము 0-8-0 మాత్రమే.

కావ్యాలంకారచూడామణి.

పాఠభేదములు.

పరిషత్పుస్తక భాండాగారము నందలి వ్రాఁతప్రతులలోని పాఠముల నెత్తి ముద్రితపాఠములతో పాటు ముద్రించినారము. ఈ గ్రంథము పరీక్షార్థులకు, విమర్శకులకు విశేషముగ నుపయోగించును.

వెల 0—6—0 మాత్రమే.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Printing Works Cocanada and Published by K. Raghavacharyulu, Secretary, Telugu Academy, Cocanada.